1918

1958

KALNAS

1918 LAPKRITIS
NOVEMBER

KARYS

1 9 5 8 M.
Nr. 9 (1346)

Redaktorius **Zigmas Raulinaitis**

Redaktoriaus pavaduotojas **Stasys Butkus**

Kalbinę dalį redaguoja **Kazys Kepalas**

Dailiosios literatūros dalį redaguoja **Vincas Jonikas**

Administratorius **Leonas Bileris**

*

Leidžia L. V. S. Ramovė New Yorko Skyrius

Atskirus skyrius redaguoja:

Balys Brazdžionis — Lietuviai Kariai Laisvajame Pasaulyje,

Justinas Liaukus — Karinės žinios,

L. š. S. T. — **Tremties Trimitas.**

Kunigunda Kodatienė--Šaulė Tremtyje

T U R I N Y S

Iz. Girtis — Gen. Silvestro Žukausko paminklo V. D. Karo Muzėjaus sodelyje ..... Viršelis

P. Plechavičius — Kariuomenės šventės proga 265

B. R. V. — Lietuvių Apsaugos dalys 296

P. Dirkis — Lietuvos policijai 40 metų 300

J. Vėgelis — Lietuvos Vietinės Rinktinės kūrimasis šiauliuose 301

Tremties Trimitas 306

Šaulė tremtyje 310

A. Rėklaitis — Lietuvių Veteranų Sąjunga RAMOVĖ 312

RAMOVĖS skyrių kronika 314

J. Buika — Augštosios Karo Mokyklos III-sios laidos gen. št. skyrius pratimo nagrinėjimo metu Nemuno pakrantėse ties Veliuona ..... Viršelio užpak. puslapis

Bendradarbiai

K. Ališauskas, P. Alšėnas, J. Apyrubis, V. Augustinas, A. Balčiūnas, B. Balčiūnas, A. Bernotas, P. Bliumas, P. Būtėnas, E. Čekienė, P. Dirkis, S. Dirmantas, K. Jankūnas, V. K. Jonynas, J. Juodis, J. Almis Jūragis, Dr. K. Jurgėla, J. Kiaunė, A. Levickis, Marių Žuvėdra, Nėlė Mazalaitė, J. Mikštas, J. Mikuckis, Vl. Mingėla, A. Novickis, T. Papartis, V. Perminas, P. Plechavičius, A. Reklaitis, M. Reklaitis, V. Raulinaitis, J. Skardis, A. Sodaitis, Dr. V. Sruogienė, Mag. Hist. K. Stalšanas, J. Šarūnas, E. Šulaitis, V. Šventoraitis, J. Tumas, O. Urbonas, kun. Dr. S. Valiušaitis, J. Vėgelis, V. Vilkutaitytė-Gedvilienė, B. Vrublevičius.

ATSTOVAI: **Albinas Baranauskas,** Vokietija. **Balys Brazdžionis,** Chicago, Ill. **Andrius Mart, Cieminis,** Rochester, N. Y. **Stasys Misiūnas,** Omaha, Nebr. **Jonas Citulis,** Cleveland, Ohio. **V. Šalkūnas,** Australija. **Morkus Šimkus,** Baltimore, Md. **Kazys Trečiokas,** Newark, N. J.

PLATINTOJAI JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTYBĖSE:

Baltimore, Md.—K. Bradūnas,
Boston, Mass.—"Baltic Florists",
Brockton, Mass.—A. Mantautas,
Chicago, Ill.—J. Karvelis, "Marginiai", J. Memėnas.
Cleveland, Ohio—V. Ročiūnas,
Detroit, Mich.—Vl. Mingėla, "Neringa", V. Perminas,
Grand Rapids, Mich.—J. Belinis,
Los Angeles, Calif.—V. Prižgintas,
Omaha, Nebr.—Elz. Ribokienė.
Philadelphia, Pa.—A. Impulevičius,
Newark, N. J.—Kazys Trečiokos,
Rochester, N. Y.—P. Saladžius, A. Sabalis,
Waterbury, Conn.—V. Vaitkus.

KANADOJE:

Hamilton, Ont.—J. Pleinys, Z. Orvidas,
St. Catherines, Ont.—J. Vyšniauskas,
Toronto, Ont.—V. Aušrotas, A. Kuolas, "Parish Library", J. Smolskis.
Montreal, Que.—"Parish Library",

ANGLIJOJE:

J. Bružinskas, 46 Springcliffe, Bradford 8, Yorks.
D. Daunoraitė, 49 Thornton Ave., London, West 4, Great Britain.

AUSTRALIJOJE:

N. Butkūnas, 9 Cowper St., St. Kilda, Vic.
A. Kubilius, 131 Crozier Ave., Edwardstown, So. Australia.
E. Stasys, 72 Canterbury Rd., Canterbury, Suburb, NSW.
Pr. Zenkevičius, 181 Victoria St., N. Geelong, Vic.

VENEZUELOJE:

Tėvų Kelias, Apartado 369, Caracas, Venezuela, SA.

VOKIETIJOJE:

Alb. Baranauskas, Kaiserslautern, Postschliessfach 232, W. Germany.

THE WARRIOR, magazine for the veterans, of Lithuanian descent and for Lithuanians in the wide world. Published monthly except July and August by "KARYS", 916 Willoughby Ave., Brooklyn 21, N. Y., U.S.A. Subscription $6.00 per year. Single copy 60 cents.

SECOND CLASS POSTAGE PAID AT BROOKLYN, N. Y.

KU biblioteka
093 00523525 6

Įsteigtas Lietuvoje 1919—Nepriklausomybės kovų—metais

KARYS

Atgaivintas Jungt. Amerikos Valstybėse 1950 metais

PASAULIO LIETUVIŲ KARIŲ - VETERANŲ MĖNESINIS ŽURNALAS

Nr. 9 (1346) LAPKRITIS—NOVEMBER 1958

KARIUOMENĖS ŠVENTĖS PROGA

POVILAS PLECHAVIČIUS

Atkurtos Lietuvos kariuomenės 40 metų sukaktį mūsų tauta minės susikaupimo, susimąstymo ženkle.

Pavergtai tėvynei laisvės rytojaus prošvaistės vis dar nesimato. Viltis, artimesniu laiku išsidavuoti iš vergijos — aptemusi. Okupantas ne tik neatleidžia vergijos pančių, bet juos dar labiau suveržia. Moraliniam ir fiziniam pavergtųjų tautų prievartavimui okupantas nežino ribų. Ką nesunaikina fiziniai, tą stengiasi sužlugdyti moraliniai. Kolonizacija ir rusifikacija pavergtų kraštų kiekvienais metais vykdoma pagreitintu tempu. Pavergtosioms mažesnėms tautoms, taigi ir Lietuvai, yra rimto pavojaus, kad ilgainiui jos bus komunizmo visiškai sunaikintos ir išnyks iš pasaulio tautų šeimos.

Pavergtieji laukia iš laisvojo pasaulio pagalbos. Tik su jo pagalba jie gali būti iš vergijos išlaisvinti. Ir Vakarai ir Rytai žino ir mato, kad visi pavergtieji trokšta laisvės ir dėl laisvės kovoja su okupantu nelygią kovą. Geriausios, gajausios pavergtųjų jėgos žūsta nuo raudonųjų okupantų tankų, kulkosvaidžių, artilerijos ir lėktuvų ugnies, miršta vergų darbo stovyklose, arba supūdomos kalėjimuose.

Skaudu konstatuoti, kad kultūringas XX amžiaus pasaulis toleruoja komunizmo užkrautą buvusioms laisvoms, kultūringoms, nepriklausomoms tautoms vergiją ir jų naikinimą. Liūdna kad laisvas pasaulis komunizmo nepažįsta ir tiki jo apgaulingai, suktai propagandai. O sąlygos komunizmo propagandai laisvuose kraštuose kuo puikiausios. Todėl komunizmas vis spartesniais šuoliais veržiasi ne tik į stratosferos užkariavimą, bet ir į likusio laisvo pasaulio pavergimą. Iki šiol, atrodo, Vakaruose nėra nei politikos, nei jėgos, kad komunizmui būtų užkirstas kelias į vis naujus laimėjimus. Argi ištikrųjų turės šis galingas kraštas be kovos pasiduoti komunizmui? Nepaslaptis, tas klausimas jau viešai iškilo.

Būklė, kokią mes šiandieną matome didžiųjų politikoj, slopina pavergtųjų tautų pastangas išsilaisvinti. Taip, tautų gyvenime atsitinka, kad vienos iš jų ilgiau, kitos trumpiau laisve džiaugiasi. Po vergijos laikotarpio grįžta laisvės rytojus vėl. Tokių faktų istorija žino daug. Nors šiandieną pavergtiesiems laisvės rytojus yra užtemdytas mums nesuprantamos politikos debesimis, vienok aš tvirtai tikiu, kad pavergtieji bus išlaisvinti. Pusė laisvo, pusė pavergto pasaulio, tokia būklė yra tik laikina. Išsilaisvinimo valanda gali ateiti anksčiau, negu mes laukiame, spėjame.

Tikėdami į laisvės atgavimą, visi lietuviai išeivijoj turime būti pasirengę tam momentui. Vienybė ir bendros mūsų visų pastangos išsilaisvinimo bare turi reikštis ne žodžiais, bet konkrečiais darbais. Minint šią mūsų kariuomenės sukaktį, atnaujinkime priesaiką savo tėvų žemei, kad dirbsime ir aukosimės kol Lietuvai laisvę iškovosime. Pavergtų tautiečių akys ir viltys nukreiptos į mus laisvėje esančius. To niekad neužmirškime ir neapvilkime jų troškimo padėti jiems išsilaisvinti. Kaip? Kokiu būdu? —Vieningu darbu, šventai laikantis šūkio: "Vienybėje galybė".

Tremtinių istorija sako, kad tremtis gimdo ilgesį ir meilę savo tėvų žemei. Geriausi tėvynės meilės kūriniai sukurti autorių, gyvenusių tremty. Ir Lietuvos atgimimas buvo pradėtas kelių, už tėvynės ribų gyvenusių patriotų. Jie pabudino, prikėlė Lietuvą, iškeldami Jos didingos praeities paveikslą. Šiandieną už tėvynės ribų — tremty ne keli lietuviai patriotai esame, bet desėtkai tūkstančių, ir ne palaidi, o susiorganizavę. Kad šiandieną mes nesutariame lietuviško tautinio darbo vieningai dirbti, kad mūsų jėgos laisvinimo ir lietuvybės iš-

Gen. Povilas Plechavičius

laikymo darbe neapjungtos, tai yra mūsų pačių kaltė. Stoka tikros tėvynės meilės, stoka garbės ir atsakomybės pareigos jutimo, partinių reikalų statymas augščiau už bendrus tautos reikalus, štai kas mus silpnina ir žlugdo. Minėdami šią sukaktį, pasiryžkime, pasižadėkime trumpiausiu laike pašalinti iš savo tarpo visas mūsų jėgas skaldančias negeroves. Ir niekad neužmirškime, kad tik visomis mūsų sutelktomis jėgomis ir gerai organizuotu darbu, galėsime sėkmingiau prisidėti prie tėvynės išlaisvinimo. Neapvilkime pavergtųjų dedamų į mus viltių.

Kariuomenės sukakties proga gal reikėtų daugiau kalbėti apie jos atliktus žygius ir ateities uždavinius. Bet šiame "KARIO" numeryje tais klausimais rasime atskirus straipsnius. Tačiau aš noriu priminti visiems broliams lietuviams, kad neužmirštume jog be savo kariuomenės Lietuva laisvės nebūtų atgavusi. Be savo kariuomenės Lietuva nebūtų dziaugusis nepriklausomu gyvenimu virš 22 metus. Kariuomenė arba kitokio vardo ginkluotoji jėga yra valstybės neatskiriama dalis. Nėra pasauly valstybės, kuri neturėtų savo ginkluotos jėgos. Jei šiandieną komunizmas dar nėra pavergęs likusio pasaulio, tai tik dėl to, kad J.A.V. turi galingą ginkluotą jėgą. Jei šiandieną vis dar komunizmas nesugriūva iš vidaus, o vis drąsiau grąso, kėsinasi pavergti likusias laisvas tautas ir kraštus, tai tik dėl to, kad turi milžinišką, gerai ginkluotą ir gerai išdresiruotą raudonąją armiją.

Ir mažesnės valstybės, greta milžinų, šiandieną savo egzistenciją remia ne tiek tarptau-

Lietuvos Nežinomo Kareivio paminklas Kaune. Darbininko klišė

Prez. A. Smetona ir Lietuvos vyriausybės nariai Kariuo menės šventės minėjime, 1937 m. XI. 23 d., Karo Muzėjuje

tine teise, kiek savo ginkluota jėga kariuomene. Jei valstybė karine prasme silpna, jos kaimynai stengiasi ją pavergti. Priešingai, ir maža valstybė, būdama kariniai stipri t. y. turėdama gerą stiprią kariuomenę, gali savo valstybę ir laisvę ne tik apginti nuo kaimynų, kartais daug stipresnių, bet ir jiems patiems pagrąsinti. Pavyzdžių netrūksta. Tik prisiminkime Lietuvos kovas dėl nepriklausomybės su bolševikais, bermontininkais ir lenkais, Suomijos karą su bolševikais. Pagaliau prisiminkime netolimos praeities įvykius: Korėjos karą, Izraelio įsiveržimą Egiptan su anglų ir prancūzų pagalba, Irako tragediją ir dabartinį Formozos konfliktą. Čia komentarų nereikia, nes visiems aišku, kad sprendžiamas faktorius laisvei apginti dar vis yra ginklas. Bet tas ginklas, atsidūręs agresoriaus rankose visada yra naudojamas kitiems pavergti. Kyla klausimas, ar ateity bus kitaip? Ne, bus tas pat. Kol žmogus žmogui, šeima šeimai, tauta tautai nepasidarys "angelais", tol ginklas, o ne teisė spręs mažųjų tautų likimą žūt , ar būt.

Kaip mes lietuviai išeivijoj turėtume žiūrėti į dabartinę pasaulinę būklę savo tautos interesų ir išsilaisvinimo atžvilgiu? Pirmiausia turime žinoti, kad mes visi išeivijoj esantieji ir nuo galvos iki kojų apsiginklavę, vieni savo tėvynės neišlaisvinsime. Išsilaisvinimas ateis tada, kada komunizmas grius iš vidaus, vidinei jėgai veikiant, arba spaudžiant kitoms jėgoms iš šalies, arba ir vienai ir kitai jėgai veikiant sutartinai.

Vėliau ar anksčiau išsilaisvinimo valanda turi ateiti. Tam turime ruoštis. Kaip? Pirmiausia, atsisakykime nuo savo palinkimo žiūrėti į Lietuvos kariuomenę ir nepriklausomybės laikotarpį neigiamomis, partinėmis akimis. Tuo tik žalojame patys save. Norint kritikuoti, galima sukritikuoti, supurvinti ir tobuliausį daiktą ar sutvėrimą. Niekas neneigs nešališkos, kultūringos kritikos, kurios išvadoje iškeliamos ir teigiamos pusės, o jų visada yra daugiau. Iškeldami kariuomenės žygių reikšmę tinkama forma, ugdysime tautoje ryžto, kovos ir pasiaukojimo dvasią, gyvybinę tautos savybę. Gi savo šakota, vienašališka kritika darome lietuvių tautai didelę žalą. Toliau, visi išeivijoj lietuviai turi dvasioje ir gyvenime palikti lietuviais. To iš mūsų reikalauja mūsų pareiga tėvų žemei, mūsų sąžinė, mūsų prigimtis. Mūsų lietuviška širdis ir mūsų gyslose tekantis lietuviškas kraujas įpareigoja mus dirbti ir aukotis tautos gerovei ir garbei. Turime jaustis ir didžiuotis esą lietuviais, senos, garbingos, kultūringos tautos ainiais. Didinga mūsų tautos praeitis lai įkvepia mus didiems žygiams, didiems darbams.

Lietuvos laisvinimo ir lietuvybės išlaikymo darbe visi lietuviai turi būti ne tik vieningi, bet ir drausmingi. Šių uždavinių atžvilgiu būkime, pasirodykime tikrais kariais savanoriais, ryžtingais, kovingais. Nevenkime lie-

Sibiro lietuvių Vytauto Didžiojo vardo bataliono vėliava.

Kazys Ališauskas

LIETUVOS KARIUOMENĖ

(Istorinė apžvalga)

Kilęs 1914 m. I Pasaulinis karas pavertė Lietuvą kovų lauku. Tauta daug kentėjo ir dalinai tapo išblaškyta. Apie 200,000 Lietuvos piliečių atsidūrė Rusijoje. Tai buvo 1915 m. kai vokiečių kariuomenė pradėjo savo didįjį puolimą ir užėmė visą Lietuvą. Kaip likusieji Lietuvoje lietuviai taip ir svetur gyvenantieji organizavosi bendromis jėgomis gintis nuo vargo, plėsti kultūrinę ir politinę veiklą. Lietuviai jautė, kad reikia ruoštis valstybės atstatymo darbui. Lietuvių tauta ir ypač jaunimas su Laisvos Lietuvos idėja buvo jau susipažinęs per spausdintą žodį.

Dar vesdami kovą dėl spaudos atgavimo, lietuviai niekuomet nepamiršdavo ir nuolatos prisimindavo Laisvos Lietuvos, kaip valstybės idėją — galutinį tikslą. Aušrininkų, varpininkų ir apžvalgininkų raštai teigiamai veikė į tautą. Žadindami tautinį susipratimą, Lietuvos atgimimo veikėjai ir rašytojai, lygiagrečiai nuolatos primindavo lietuviams, kad dėl Lietuvos laisvės reikia ne tik dirbti, bet ir kovoti. "Be aukų ir kovos nebus Laisvos Lietuvos" (Maironis). Tad I Pasauliniam karui prasidėjus, lietuvių tautoje Laisvos Lietuvos idėja buvo jau pribrendusi. Reikėjo tik atatinkamų sąlygų ir progos šią idėją įgyvendinti t.y. išsikovoti.

Karas teikė vilčių, kad Lietuvos klausimas, pasibaigus karui, nebus pamirštas. Kad nebūtų Lietuvos reikalai pamiršti karui vykstant, Lietuvos labui buvo stipriai veikiama tarptautinėje arenoje: vakarų Europoje, Amerikoje ir galop Rusijoje. Veikiama buvo dvejopai per kitataučių spaudą ir asmeniškai per įtakingus asmenis. Darbas vyko nors lėtu, bet tvirtu žingsniu.

---

tuviško darbo, bet patys prie jo veržkimės taip, kaip kariai fronte veržiasi pirmyn, gavę kovos uždavinį. Ir mūsų uždavinys išeivijoj yra kovos pobūdžio už laisvę, už tautos gyvybę.

Garbė mūsų tautos patriarchams, tautos žadintojams, kurie tautą prikėlė laisvam gyvenimui. Garbė Nepriklausomybės Akto paskelbėjams. Garbė kariuomenei: savanorių, karių, šaulių ir partizanų pulkams, kurie su ginklu rankoje iškovojo Lietuvai laisvę. Su didele pagarba lenkiame savo galvas prieš gyvuosius Laisvės Kovų liudininkus mūsų kariuomenės invalidus. Atsiminę žuvusius kovose už Lietuvos laisvę, susikaupę susimąstome. Jų kraujo auka lai stiprina mus, lai įkvepia mums ryžto ir pasiaukojimo dirbti ir kovoti, kad Lietuvai laisvės rytas greičiau ateitų.

1917 m. kilusi Rusijoje revoliucija sudarė patogesnes sąlygas Rusijoje gyvenantiems lietuviams dirbti Lietuvos valstybės atstatymo darbą. Tapo aišku, kad reikės kovoti ir savo siekimus paremti ginklu. Sukurto lietuviai kariai, tarnavusieji rusų kariuomenėje. Pasijutę laisvesni kibo tuoj į organizacinį darbą. Lietuvių karių Rusijoje buvo kelios dešimtys tūkstančių. Karo lauke, pafrontėje ir už fronto, lietuviai kariai pradėjo steigti savo komitetus. Petrapilyje, 1917 m. birželio 7 - 11 d. įvyko lietuvių karių atstovų suvažiavimas. Suvažiavimas įsteigė lietuvių karių sąjungą, išsirinko centrinį komitetą. Prasidėjo lietuviškų kariuomenės dalių steigimas. Vyko sunki kova dėl leidimų steigti tautines kariuomenės dalis. Kova buvo laimėta. Trumpu laiku lietuviai įsteigė šias atskiras lietuvių karines dalis:

1. 1 Atskiras lietuvių batalionas Vitebske. Jame buvo apie 1500 lietuvių karių. Faktinuoju vadu buvo kar. Juozapavičius.
2. Lietuvių atsargos batalionas Smolenske. Jame buvo apie 500—600 lietuvių karių. Vadovavo kar. J.Kubilius.
3. Rovno lietuvių batalionas. Jame buvo apie 700 lietuvių karių. Šį batalioną organizavo karo vald. V. Čarneckis, vadovavo kar. E. Adamkavičius.
4. Lietuvių Vytauto Didžiojo bat. Sibire. Jame buvo apie 500 lietuvių karių. Vadovavo kar. P. Linkevičius (Linkus).
5. Lietuvių dragūnų divizionas Valke ir jo apylinkėje. Jame buvo apie 150 lietuvių raitininkų. Vadovavo kar. J. Mikuckis.
6. Kars (Kaukaze) tvirtovės artilerijos lietuvių kuopa.
7. 226-ta lietuvių lauko karo ligoninė Rumunijoje.

Apart šių dalių Rusijoje, buvo dar daug užuomazginių kariškų formacijų, kurios plačiau išsivystyti nesuspėjo. Lietuviai projektavo sudaryti atskirą lietuvių diviziją, kuri su ginklais grįžtų į Lietuvą. Šio veikimo tikslas — *Laisva Lietuva*.

Rusų XII armijos lietuvių karių atstovų suvažiavimas Valke 1917 m. lapkr. 3-4 d., kuriame buvo nutarti kurti lietuvių pulkus.

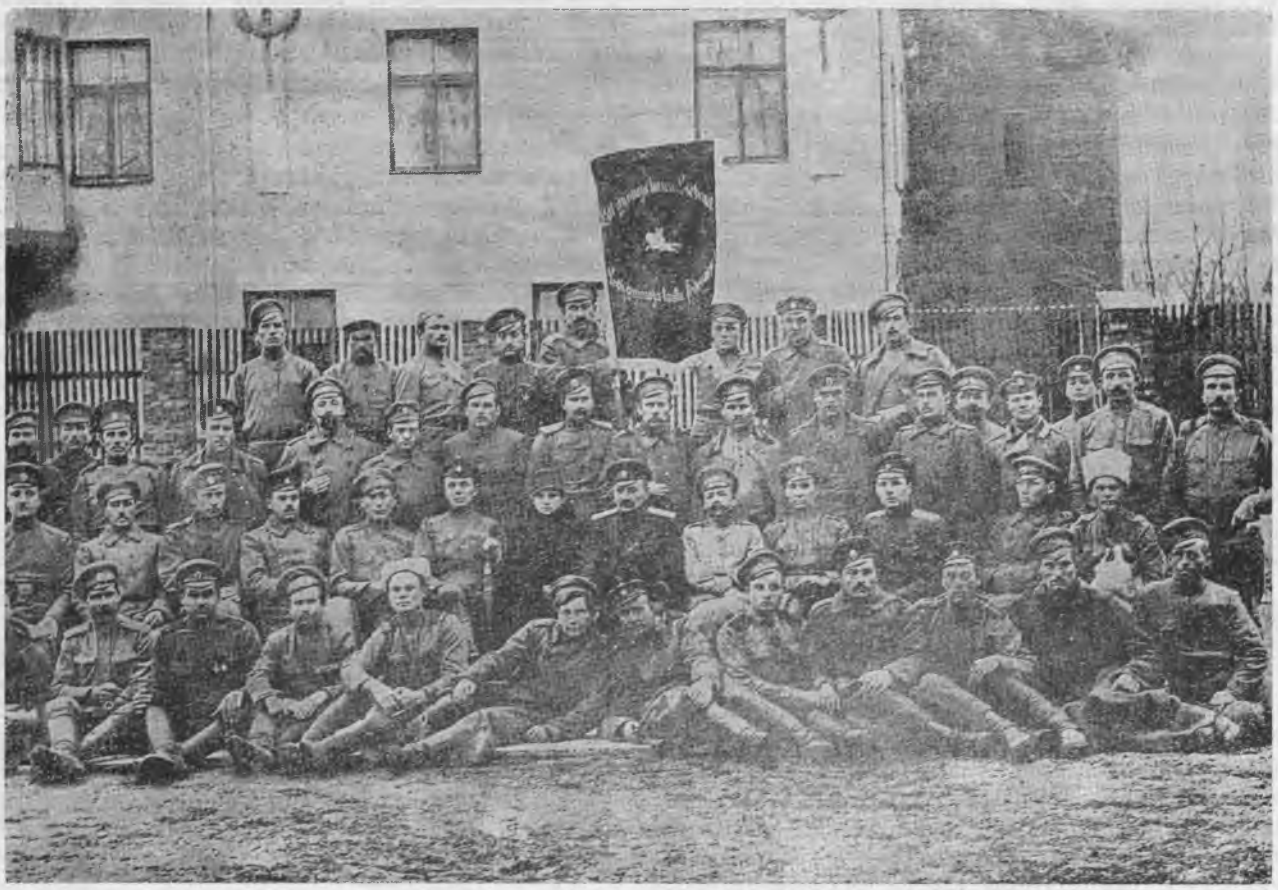

Tačiau sugrįžti į Lietuvą organizuotai ir su ginklais nepavyko. 1917 m. rudenį bolševikai įvykdė perversmą ir paėmė valdžią Rusijoje. Lietuvių karių sąjungą sugriovė ir batalionai buvo raginami prisidėti prie raudonosios bolševikų organizuojamos armijos. Lietuviai atsisakė, tad jiems buvo nutrauktas maisto tiekimas.

Nebeliko nieko kito daryti, kaip tik išsiskirstyti ir pavieniui grįžti į Lietuvą. Valko lietuvių dragūnų divizionas bandė sugrįžti organizuotai į Lietuvą ir vokiečiai pradžioje buvo pažadėję perkelti, bet vėliau savo pažado neištesėjo, divizioną nuginklavo, žmones suėmė. Tragiškas likimas ištiko Sibiro lietuvių batalioną ir Karso lietuvių artilerijos kuopą. Karso lietuvių artilerijos kuopa žuvo 1918 m. turkų kariuomenei puolant Karso tvirtovę ir ją paėmus. Sibiro lietuvių batalionas tapo išformuotas labai žiauriu būdu, bolševikams užėmus Sibirą. 1919 m. lapkričio 25 d. jie vylingai įsiveržė į batalioną, suėmė 5 karininkus ir 3 kareivius, juos kankino ir pagaliau kardais sukapojo.

LIETUVOJE

Kai 1918 m. vasario 16 d. Vilniuje Lietuvos Valstybės Taryba paskelbė Lietuvos Nepriklausomybės aktą, Lietuvą valdė vokiečiai. Administracija buvo kariška ir ganėtinai šiurkšti, vokiečiai tikėjo dar į pergalę. Tad laisvas veikimas buvo gerokai suvaržytas. Ką nors veikti Lietuvos atstatymo naudai buvo galima tik slaptai. Lietuvos Nepriklausomybės akto paskelbimą, Lietuvos žmonės sutiko su dideliu džiaugsmu, bet be entuziazmo. Reikšti entuziazmą buvo susilaikoma, prisibijoma buvo griežtos vokiečių okupacinės valdžios. Tautą labai imponavo darnus ir sutartinas Lietuvos Valstybės Tarybos veikimas, kurioje tilpo ir veikė visos lietuviškos srovės, stovinčios už Lietuvos Nepriklausomybės atstatymą. Kai žinia apie Lietuvos Nepriklausomybės akto paskelbimą pasiekė užsienius, dauguma lietuvių manė, kad Lietuva tikrai jau yra nepriklausoma valstybė. Tikrenybėje taip nebuvo. Lietuvai laisvę reikėjo dar iškovoti su ginklu ir šią kovą pradėjo lietuviai kariai.

Lietuvių karių dauguma iš Rusijos į Lietuvą sugrįžo 1918 m. vasarą ir rudenį. Sugrįžę atnaujino kariuomenės organizacijos veiklą. Kariuomenės steigimo reikalas tapo aktualus. Į Vilnių atvykdavo vis daugiau lietuvių karininkų. Prie Valstybės Tarybos veikė Apsaugos Komisija, kuri kartais buvo vadinama "Karo Taryba". Komisija registravo atvykstančius karius, rinko žinias ir svarstė galimybes kariuomenei organizuoti ir apginkluoti.

Mykolas Šleževičius, minist. pirm.n., pradėjęs energingai organizuoti Lietuvos kariuomenę 1918

Pradžioje buvo dirbama slaptai. 1918 m. spalių 11 d. į Vilnių atvyko pirmieji 11 kareivių savanorių. Lapkričio 5 d. įvyko Vokietijoje revoliucija ir pasikeitė vokiecių vyriausybė, tad Lietuvoje pasidarė laisvesnės sąlygos lietuviams veikti. Tačiau drauge su šiais įvykiais atsirado ir sunkių uždavinių ryšium su krašto vidiniu ir išoriniu saugumu.

Lapkričio 11 d. susidarė pirmoji Lietuvos vyriausybė. Pirmuoju ministeriu pirmininku ir krašto apsaugos ministeriu buvo prof. A. Voldemaras. Lapkričio 23 d. buvo išleistas pirmas įsakymas Krašto Apsaugos Ministerijai, t.y. Lietuvos kariuomenei. Buvo įsteigtas kariuomenės štabas ir sparčiau pradėta steigti kariuomenės dalys. Lygiagrečiai su lietuvių kariuomenės dalimis buvo steigiamos gudų savanorių kariuomenės dalys, Lietuvos krašto apsaugos ministerijos valdžioje.

Lietuvos kariuomenės organizacijos pradžia buvo labai sunki, darbas dėl lėšų, ginklų, aprangos stokos ir kitų priežasčių ėjo lėtai. Rusų bolševikai iš rytų artinose prie Vilniaus, vokiečių kariai buvo demoralizuoti ir traukėsi į Vokietiją. Vilniaus miesto nebebuvo kas gina.

Vokiečiai, kurie 1917 m. buvo pasiekę Dniepro upę prie Oršos, dabar sparčiai traukėsi nesipriešindami bolševikams. Vokiečių rytų armijos štabas buvo įsikūręs Gardine, jam vadovavo generolas Falkenhain. Į jį kreipėsi lietuvių delegacija kad nors laikinai suturėtų bolševikų veržimasi. Gen. Falkenhain lietuvių delegaciją priėmė maloniai, bet pareiškė, jog

Pirmieji Lietuvos kariuomenės savanoriai 1919 m. sausio mėn.

dėl kariuomenės demoralizacijos ginti Lietuvos nebegali. Skundėsi, kad turi sunkių uždavinių dėl atitraukimo vokiecių kariuomenės dalių iš Ukrainos ir kitų pietinės Rusijos vietų.

Ginklų vokiečiai nors ir turėjo, bet Vilniuje lietuviams nenorėjo nei duoti nei parduoti. Pirmieji ginklai lietuvių savanorių buvo surankioti nuo gyventojų, užsilikę nuo karo. Dauguma jų buvo su dideliais trūkumais. Retkarčiais pavykdavo nupirkti nuo vokiečių vieną kitą ginklą.

Lenkai, Vilniuje ir apylinkėje taipogi organizavo savo kariuomenės dalis. Jie buvo susispietę į P.O.W. (Polska Organizacja Wojskowa) organizaciją. Ilgą laiką veikė slaptai. Iki Kalėdų 1918 m. Vilniuje mažai tesireiškė. Organizavosi daugumoje Vilniaus miesto priemiesčiuose ir apylinkėje. Kiekviena apylinkė, turėjo savo vadą, kuris slaptai verbavo savanorius ir juos mokė. P.O.W. organizacijos centras Lietuvai buvo Vilniuje. Vadovavo generolas Wejko. 1918 m. gruodžio mėn. pabaigoje gen. Wejko sutelkė visus į Vilnių. Tokiu būdu lenkai sudarė dominuojančią jėgą Vilniuje, staiga atsiradusią. Vokiečiai lenkams davė lengvųjų ginklų. Jie turėjo pėstininkų ir raitelių, kuriems vadovavo profesiniai karininkai. Vokiečiai negalėdami patys apginti Vilniaus miesto, leido lenkams laisvai veikt. Pirmasis lenkų žygis buvo puolimas bolševikų organizacijos buveinių Vilniaus mieste, kurios buvo greitai jų likviduotos per Naujus Metus. Kai kurie bolševikų vadai negalėdami pasprukti patys nusižudė, kiti buvo nužudyti, arba paimti į nelaisvę. Lenkai skelbėsi, kad Vilniaus mistas bus ginamas, kvietė ir lietuvius prie gynimo prisidėti.

Bolševikai, Lietuvos užėmimui suorganizavo Pskovo diviziją, kuri priklausė Šiaurės — Vakarų armijai. Divizija susidėjo iš 3 brigadų, brigadoje buvo du pėst. pulkai ir dar 1 atskiras šaulių pulkas, vadinams lietuviškuoju, (jame buvo keletas lietuvių 5—je kuopoje). Divizija organizavosi Pskovo apylinkėse. Joje buvo 6000 — 7000 kovotojų su artilerija ir silpnais kavalerijos daliniais.

1918 m. gruodžio mėn. viduryje divizija buvo Daugpilyje. Gruodžio 22 — 23 d. užėmė Zarasus, Vidžius, Švenčionis ir Uteną. Į šiaurę nuo šios divizijos veikė Internacionalinė divizija, kuri buvo skirta Latvijos užėmimui. Pietuose veikė 17 šaulių divizija, Molodečno— Gardino kryptimi. Bolševikų karo vadovybė manė, kad pakaks vienos Pskovo divizijos Lietuvai užimti. Tačiau sausio mėn. pradžioje, sužinoję kad bolševikai Vilniuje žudomi, pakeitė savo pirmykštį sprendimą. Pskovo divizijai buvo įsakyta skubiai žygiuoti į Vilnių. Pietuose esančiai 17 šaulių divizijai taipogi buvo įsakyta dalinai žygiuoti į Vilnių. Inetrnacionalinė divizija buvo nukreipta per Rokiškį, Radviliškį, Šiaulius į Žemaitiją. Tokiu būdu Vilnius buvo puolamas gan didelių jėgų, puolimas buvo vykdomas koncentriškai ir 1919 m. sausio 5—6 d. buvo užimtas. Lenkai gynė Vilniaus miestą, bet negalėjo apginti ir pasitraukė. Lenkų pėstininkai pasitraukė Lentvario link, prie Lentvario buvo vokiečių nuginkluoti, susodinti į vagonus ir pasiųsti Gardino link. Lenkų raiteliai išvengė nuginklavimo, nes iš Vilniaus pasuko Eišiškių kryptimi, kur tęsė kovą su bolševikais. Tenka pastebėti, kad lenkų gen. Wejko pavardė tolimesnėje kovoje su bolševikais neminima, todėl reikia manyti, kad jisai buvo

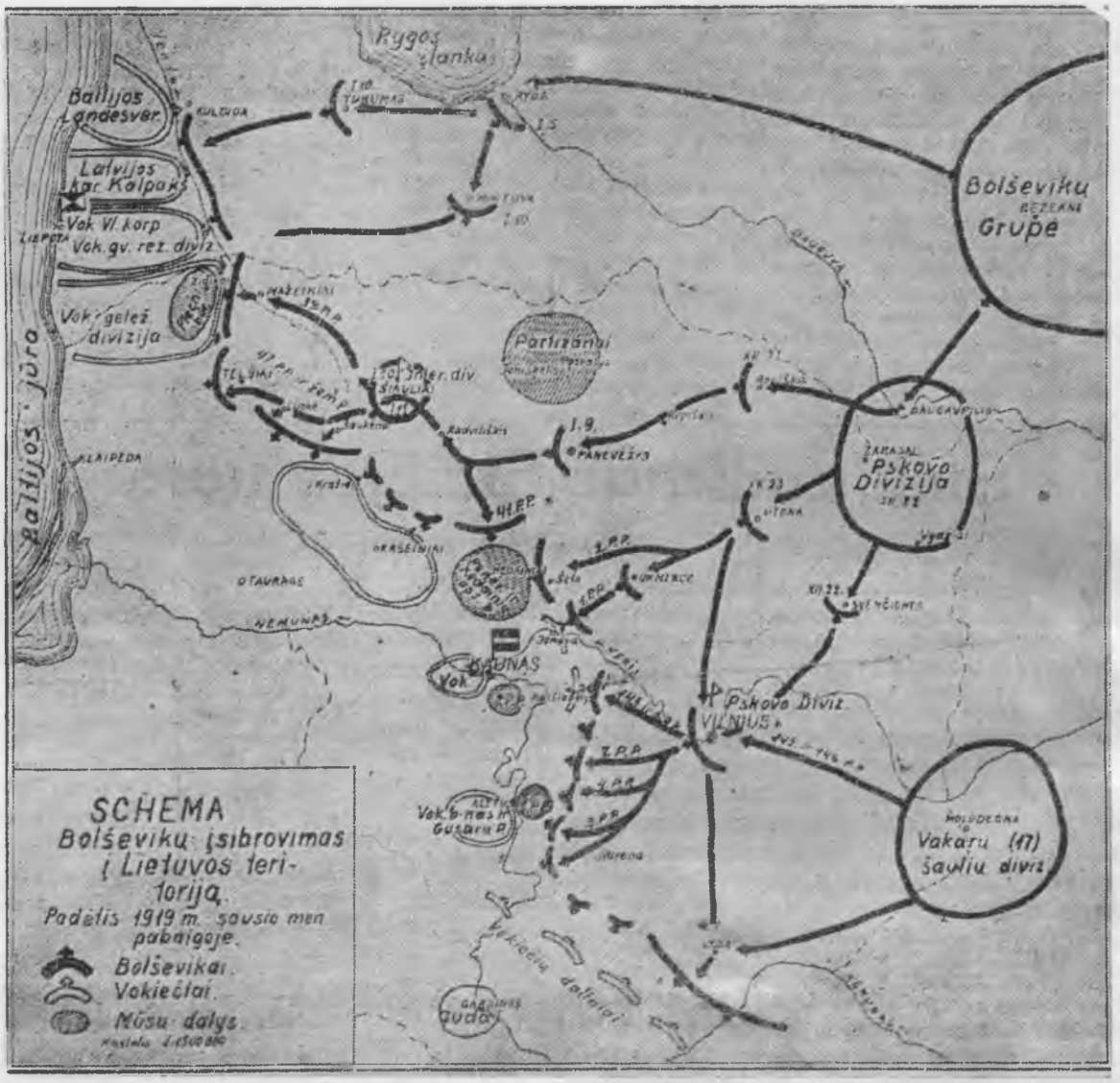

tik geras organizatorius ir konspiratorius, bet silpnas karo vadas.

1918 m. gruodžio 24 d. pasikeitė Lietuvos Vyriausybė. Ministeriu pirmininku tapo Mykolas Šleževičius, kr. aps. ministeriu kar. M.Velykis. Naujoji vyriausybė tuoj išleido atsišaukimą į tautą, piliečius kviete stoti į krašto apsaugą ir nustatė sąlygas stojantiems savanoriams į kariuomenę. Savanoriai buvo šaukiami vieniems metams. Tai buvo padaryta 1918 m. gruodžio mėn. pabaigoje Vilniuje. Kai kurioms apskritims buvo paskirti karinių sričių viršininkai. Kai kurie iš šių viršininkų vėliau turėjo labai didelės reikšmės, pav. kar. J. Variakojis, Panevėžio apsk. karinės srities viršininkas. Pradžioje Lietuvos vyriausybė buvo nusprendusi Vilniaus miestą ginti, šiam reikalui buvo paskirtas ir viršininkas, kar. Galvydis—Bykauskas. Vėliau, aplinkybėms verčiant, nuo Vilniaus miesto organizuoto gynimo buvo atsisakyta. Bolševikams puolant, lietuviai tuo laiku Vilniuje teturėjo tik 24 šautuvus ir mažą kiekį šovinių. Vyriausybė ir kariuomenės vadovybė 1918 gruodžio 31 d. persikėlė į Kauną.

Nežiūrint to, kad priešas sparčiai žygiavo ir grėsė užimti visą Lietuvą, lietuviai dvasioje nepalūžo, organizavosi sparčiau, dirbama buvo daugiau ir aktyviau. Kariuomenės organizavime labai aktyviai pasireiškė jaunimas, ypač moksleivija ir negausi anų laikų studentija. 1919 m. sausio 15 d. kariuomenėje buvo apie 3000 savanorių. Šis skaičius sparčiai augo. 1919 m. sausio 15 d. buvo paskelbta karininkų, puskarininkių ir karo—valdininkų mobilizacija. Mobilizacija didelių rezultatų nedavė, nes dauguma karininkų jau buvo stoję savanoriais į kariuomenės eiles, kitų mobilizacinis skelbimas nepasiekė, nes didesnė Lietuvos teritorijos

Gen. ltn. M. Velykis, krašto apsaugos ministeris 1918 m. XII-1919 m. III.

Gen. ltn. J. Galvydis-Bykauskas, 1920 m. buvo kariuom. vadu.

dalis buvo jau priešo užimta. Persikėlus vyriausybei į Kauną ginklų pirkimas pas vokiečius buvo sutvarkytas. Pirmieji pirkti pas vokiečius ginklai buvo seni vokiški, arba rusiški šautuvai, kulkosvaidžiai ir patrankos. Vėliau buvo gaunami pirkti nauji vokiški šautuvai, kulkosvaidžiai ir patrankos. Rūbus savanoriai dėvėjo nuosavus, kol atėjo užpirkti Vokietijoje. Daugumos savanorių apranga buvo menka, jie kentėjo šaltį, tačiau dauguma jų buvo labai kantrūs.

Kariuomenės štabas ir vyriausybė įsikūrė Kaune. Kauno mieste ir jo priemiesčiuose susiorganizavo daug kariuomenės dalių ir veik visos karo technikos kariuomenės dalys. Apart Kauno, kariuomenės vienetai dar steigėsi: Alytuje — 1 pėst. pulkas (nuo 1918 m. gruodžio 18 dienos); Kėdainiuose — Panevėžio Atskiras batalionas (persikėlęs iš Panevėžio); Tauragėje — Žemaičių batalionas; Marijampolėje — 1 Atsargos batalionas; Raseiniuose — 3 pėst. pulkas; Gardine ir Kaune — gudų kariuomenės dalys. Vėliau išvadavus nuo priešo Šiaulius ir Ukmergę, Šiauliuose buvo organizuojamas Šiaulių batalionas ir Ukmergėje — Ukmergės batalionas. 1919 m. kovo 5 d. buvo pašaukti pirmieji naujokai, gimusieji 1897 ir 1898 m. Šaukimas palietė tik neokupuotą Lietuvos teritorijos dalį ir buvo vykdomas ne iš karto, bet palaipsniui dėl stokos ginklų ir aprangos. Naujokų ėmimas užsitęsė iki 1919 metų rudens. nes atvaduotose Lietuvos srityse irgi buvo vykdomas.

1919 m. pirmoje pusėje iki liepos mėnesio, Lietuvoje stovėjo ir vokiečių kariuomenės dalys. Vokiečių karo vadovybės santykiai su Lietuvos kariuomenės štabu buvo geri. Abi pusės derindavo savo veiklą kovoje su bolševikais Išimtį sudarė tik Alytaus įgula, kur vadovybių santykiai buvo blogi. Tarp kareivių buvo irgi blogi santykiai. Vokiečių kareiviai buvo demoralizuoti, tarp jų buvo spartakistų — komunistų, kurie neapkentė lietuvių. Jie iš pasalų užpuldavo lietuvius ir kartais nukaudavo. Lietuviai pykdavo ir norėdavo keršyti, bet vadai nuo keršto sulaikydavo. Žiemą, 1919 m. vasario mėn., spartakistai kelis kartus ruošėsi sukilti Kaune. Reikalas buvo bendras ir vokiečių karo vadovybė susitardavo su lietuviais dėl bendro veikimo sukilimui įvykus. Pavasarį, 1919 metais, vokiečių kar. dalys Lietuvoje buvo performuotos, nepatikimi buvo išvežti į Vokietiją, jų vietoje buvo suformuotos saksų savanorių dalys, tad santykiai pagerėjo.

Kauno įgulos tarnyboje, didžiausią uolumą pareiškė Kauno karo komendantūra, energingo kar. J. Mikuckio vadovaujama. Nuolatos teko budėti ir kovoti su vokiečių (spartakistais) komunistais, vietiniais bolševikais ir lenkų peoviakais (P.O.W.). Vidaus saugumo srityje buvo atliktas didelis darbas.

LIETUVIŲ KOVOS SU BOLŠEVIKAIS

Bolševikai 1919 m. sausio 5 d. užėmę Vilniaus miestą sudarė vyriausybę (sovietą) Lietuvai valdyti. Vyriausybės priekyje buvo ko-

Pirmasis Lietuvos kariuomenės vadas gen. Silvestras Žukauskas. Darbininko klišė

munistas, lietuvis Vincas Kapsukas—Mickevičius. Pskovo divizija pakeitė savo pavadinimą ir pradėjo vadintis "lietuviška divizija", savo ruožtu, ir šios divizijos pulkai pradėjo vadintis "lietuviškais pulkais". Apie mėnesį laiko bolševikai iš Vilniaus didesnių veiksmų nevykdė, tik tvarkėsi ir mitingavo. Verbavo daugiau savanorių, tačiau mažai kas iš vietinių gyventojų ėjo. Tad divizija, taip ir liko savo sudėtyje turėdama daugumą mobilizuotų rusų. Sausio mėnuo buvo Lietuvos pietuose, palyginti su Lietuvos šiaure, ramus. Pro Gardiną į Rytprūsius traukėsi vokiečių kariuomenės dalys iš Ukrainos. Per Lenkiją vokiečiai trauktis į Vokietiją negalėjo. Šis vokiečių traukimasis iš Ukrainos pro rytinę Lenkijos dalį, buvo labai naudingas lenkams, nes savo pasitraukimu vokiečiai dengė lenkus nuo bolševikų puolimų.

Lenkai nebuvo puolami bolševikų nuo 1918 m. lapkričio mėn. iki 1919 m. pavasario ir ramiai galėjo tvarkytis ir organizuoti savo kariuomenę. Paramą lenkams teikė sąjungininkai ypač Prancūzija. Per žiemos meto 4 — 5 mėnesius lenkai, gaudami paramą, daug padarė. Vokiečių vyriausybė, kad palengvintų savo kariuomenės atsitraukimą iš Ukrainos, vedė su bolševikais Maskvoje derybas. Derybų pasėkoje buvo susitarta ir nustatyta demarkacijos li-

nija (1919 m. sausio mėn. pradžioje).Ši linija lietė pietų Lietuvą ir ėjo pro Daugus ir 10 km. į rytus nuo gelžkelio linijos Kaišiadorys, Jonava ir Kėdainiai. Detalizuota ši linija nebuvo. Vokiečiai šios linijos laikėsi, bet bolševikai jos Lietuvoje nesilaikė. Bolševikai labai norėjo užimti Kauno miestą ir prieiti Rytprūsius kad turėtų bendrą sieną su Vokietija. Tuo laiku Rusijos bolševikų vyriausybė buvo izoliuota nuo pasaulio. Tad turėti bendrą sieną su Vokietija vertė bolševikus ekonominiai ir politiniai reikalai. Šiam uždaviniui įvykdyti bolševikai telkė jėgas.

1919 m. sausio mėn. Lietuvoje bolševikai turėjo 3 divizijas su artilerija ir kitomis pagelbinėmis ginklų rūšimis, viso apie 20.000 kovotojų. Vėliau šios jėgos buvo žymiai padidintos. Lietuviai tuo laiku teturėjo 3—4000 savanorių, neapmokytų, silpnai ginkluotų ir neaprengtų.

Pskovo divizija, užėmus Vilnių ir turėdama savo sudėtyje 7 pėst. pulkus, artileriją ir smulkius raitelių dalinius, Kauno miesto puolimą pradėjo vasario mėn. pradžioje. Dėl šio bolševikų žygio įvyko kautynės prie Kėdainių Jiezno ir Alytaus. Kaunas turėjo būti paimtas supamuoju bolševikų manevru iš šiaurės ir iš pietų. Dėl sniego, blogų kelių ir organizuotumo stokos Pskovo divizijos dalys puolimą pradėjo nevienodu laiku. Iš lietuvių bolševikai tikėjosi silpno pasipriešinimo, apie vokiečius galvojo, kad jie visai nesipriešins kaip ir anksčiau ir trauksis į Vokietiją.

Prie Kėdainių kautynės įvyko vasario 7 ir 8 d. Kėdainius gynė Panevėžio apsaugos būrys (120 vyrų), vadovavo kar. J.Variakojis ir Kėdainių apsaugos būrys (80 vyrų), vadovavo kar. J. Šarauskas. Kėdainių puolimą vykdė bolševikų 2-sis šaulių pulkas, virš 1000 kovotojų. Puolimą pradėjo anksti rytą vasario 7 dieną. Pirmąjį bolševikų puolimą atrėmė Panevėžiečiai, tada bolševikai pradėjo miesto supimą. Lietuviai sudarė žiedą aplink miestą, kairiame Nevėžio upės krante ir gynėsi. Puolimą atrėmus į Kėdainius pavakarėje atvyko vokiečiai su kulkosvaidžiais ir artilerija. Atvykus vokiečiams lietuviai pradėjo priešpuolį ir vasario 8 d. privertė bolševikus nuo Kėdainių pasitraukti. Šių kautynių metu žuvo Povilas Lukšys, pirmoji auka kovoje dėl Lietuvos laisvės. Lietuviai susitarę su vokiečiais vasario 10 d. puolė ir užėmė Šėtą. Bolševikai panikoje pasitraukė į Bukonis. Tokiu būdu apsupimas Kaunui iš šiaurės buvo likviduotas.

Kautynės prie Jiezno įvyko vasario 10 d. ir vasario 13 d. Čia puolimą vykdė bolševikų 7 šaulių pulkas, kuris buvo laikomas geriausiu šioje divizijoje, nes šio pulko sudėtyje, 5—je kuopoje, buvo keletas lietuvių. Pulkas turėjo uždavinį užimti Prienus, Garliavą ir per Aleksotą pulti Kauną.

Vasario 10 d. 7 šaulių pulkas užėmė Jiezno miestelį, tuo laiku čia atvyko 2 pėst. pulko kuopa iš 200 vyrų, Kuopa puolė bolševikus, tačiau puolimas nepavyko dėl vieno karininko lietuvių pusėje, ruso Cietuchin, išdavystės. Kuopa su nuostoliais pasitraukė į Prienus. Vasario 11 d. į Prienus atvyko daugiau jėgų, lietuvių ir vokiečių. Vasario 13 d. Jiezno puolimas buvo pakartotas lietuvių drauge su vokiečiais. Bolševikų 7 šaulių pulkas buvo sumuštas ir pasitraukė į Augštadvarį, Jieznas buvo užimtas.

Alytaus kautynės įvyko naktį vasario 12 į 13 d. ir 15 d. Alytų gynė 1 pėst. pulko 4 kuopos. Puolė bolševikų 3 ir 4 šaulių pulkai. Kautynėms vadovavo kar. A. Juozapavičius, 1 pėst. pulko vadas. Puolimą bolševikai pradėjo naktį iš vasario 12 į 13 dieną. Bolševikų puolimui paaiškėjus, kar. A. Juozapavičius vykdė priešpuolį, kuris nepavyko, nes vokiečiai, kurie buvo užėmę poziciją į pietus nuo mūsiškių, be kautynių pasitraukė. Tebelikę vieni lietuviai buvo priversti trauktis. Laike pasitraukimo, Alytuje ant tilto žuvo kar. A. Juozapavičius, pirmas karininkas žuvęs kovoje dėl Lietuvos laisvės. Tačiau vasario 15 d. Alytus buvo atsiimtas. 1 pėst. pulkas grįžo ir užėmė savo pirma turėtas pozicijas. Bolševikai pasitraukė į Varėnos rajoną. Tokiu būdu Kauno miestui pavojus buvo pašalintas. Kaišiadorių ir Jonavos baruose buvo tuo laiku ramu. Čia bolševikai turėjo puolimą vykdyti vėliau, kai tik paaiškės pasisekimas divizijos sparnuose. Tačiau nepasisekus bolševikams sparnuose prie Kėdainių, Jiezno ir Alytaus, nuo puolimo jiems teko atsisakyti. Po pirmojo nepasisekimo Lietuvoje, bolševikai laikinai liko ramūs, bet nuo savo pagrindinio tikslo, prieiti Rytprūsių sieną, neatsisakė ir telkė vis didesnes ir didesnes jėgas Lietuvai užimti.

Lietuviai ruošėsi tolimesnei kovai, organizuodami ir mokydami naujas kariuomenės dalis. Pirmosios kautynės su bolševikais parodė, kad lietuvis karys, kaip kovotojas yra labai geras. Tačiau jam reikalingas patikimas lietuvis vadas — karininkas. Karininkų buvo didelė stoka. Pradžioje buvo manoma, jei atsiras 800 — 1000 lietuvių karininkų, tai Lietuvos kariuomenei pakaks. Tiek lietuvių karininkų tačiau neatsirado, aplinkybės reikalavo turėti žymiai daugiau. Karininkams ruošti buvo tuojau Kaune įsteigta Karo Mokykla, kuri pradėjo veikti kovo mėn. 8 dieną.

Lietuvos Šiaurėje ir Latvijoje veikianti internacionalinė divizija susidėjo taipogi iš 3 bri-

Kareivis Povilas Lukšys, žuvęs 1919 m. vasario m. 9 d. Pirmoji mūsų auka kautynėse dėl Lietuvos nepriklausomybės.

gadų po 2 pėst. pulkus. Yra žinomi numeriai tik dviejų šios divizijos pulkų t.y. 39 ir 47 š. pulkų. Kitų pulkų numerių patirti nepavyko. Ši divizija 1918 m. gruodžio 27 d. užėmė Rokiškį, 1919 m. sausio 9 d. užėmė Panevėžį, sausio 15 d. atvyko į Šiaulius, kur jau rado įsigalėjusius ir sudariusius "sovietą" vietinius komunistus. Iki Šiaulių Ineternacionalinė divizija žygiavo sutelktai, svarbesniais keliais. Nuo Šiaulių daugiau išsiskleidė, vieni pasuko Mažeikių kryptimi, antri Telšių ir Tauragės kryptimis, tretieji Raseinių ir Kėdainių kryptimis. Divizijos štabas ir vadas liko Šiauliuose. Tenka pastebėti, kad Šiauliuose lietuvių veikla buvo mažiau aktyvi, negu kituose Lietuvos miestuose. Komunistai susiorganizavo ir, padedami vokiečių spartakistų, sausio 10 d. perėmė valdžią į savo rankas. Ypatingai aktyviai pasireiškė vienas vokiečių puskarininkis — ryšininkas, spartakistas. Įsigalėję Šiauliuose komunistai suorganizavo lietuvių žemaičių pulką. Pulko vadu buvo karininkas Baltušis—Žemaitis. Dėka silpnos informacijos iš lietuvių pusės, bolševikams pavyko surinkti į šį pulką 900 — 1000 lietuvių savanorių. Šis pulkas divizijos vado buvo laikomas geriausiu internacionalinėje divizijoje. Po trumpo apmokymo buvo pasiųstas į frontą Luokės rajonan prie Telšių. Sausio

mėn. pabaigoje internacionalinė divizija buvo užėmusi: Mažeikius, Tirkšlius, Telšius, Luokę, priėjo prie Kražių, Raseinių ir buvo priversta sustoti (žiūr. schemą).

Latvijoj bolševikai sausio 5 d. užėmė Rygos miestą, sausio 10 d. užėmė Mintaują ir Tukumą. Veržėsi užimti Liepoją, kur buvo pasitraukusi Latvijos vyriausybė. Priėję Ventos upę buvo priversti sustoti. Liepojoje tuo laiku buvo stiprios vokiečių kariuomenės dalys, o be to atplaukė anglų karo laivų eskadra.

Vokiečiai. Iš Estijos ir Latvijos vokiečiai pasitraukė be didesnio pasipriešinimo bolševikams, kaip kad ir Lietuvoje. Šios vokiečių kariuomenės dalys pasitraukė į Vokietiją. Tik kai kurios liko Latvijoje ir Žemaitijoje. Tačiau į Liepoją iš Suomijos persikėlė vokiečių generolo Von der Goltzo junginys. Šis vokiečių generolas buvo energingas ir gabus, tačiau palinkęs avantiūroms. 1918 m. jisai buvo Suomijoje ir padėjo suomiams išsikovoti laisvę. 1918 m. pabaigoje ir 1919 m. pradžioje jis su savo junginiu persikėlė į Liepoją. Jo kariuomenės dalys nebuvo demoralizuotos ir turėjo teigiamos ir kartu neigiamos reikšmės kovoje dėl Lietuvos ir Latvijos laisvės. Gen. Goltz junginys susidėjo iš dviejų divizijų, su gausiomis pagelbinėmis ginklų rūšimis įskaitant ir aviaciją. Junginys buvo sutelktas Latvijoje apie Liepoją, Žemaitiją lietė tik prie Skuodo ir Ylakių, bei Barstyčių. Tauragės—Tilžės kryptį dengė nuo bolševikų vokiečių majoro Randow silpnas junginys. Tarp šių vokiečių kariuomenės dalių buvo didelis tarpas, kurį saugojo nuo bolševikų aktyviai veikdami kar. Povilo Plechavičiaus partizanai.

Lietuviai šiaurės Lietuvoje, kovoje su bolševikais, pasireiškė partizanine veikla. Žymiausi partizanų daliniai susidarė Joniškėlio apylinkėje ir Žemaitijoje, Sedos, Alsėdžių ir Židikių apylinkėje. Joniškėlio partizanai veikė Biržų apskr. ir dalinai Šiaulių ir Panevėžio apskrityse; jų veikimas apima du laikotarpius: pirmas, slaptas, tebesant bolševikų okupacijai, nuo 1918 m. gruodžio mėn. iki 1919 m. kovo 22 d., antras, atviros kovos laikotarpis, nuo 1919 m. kovo 22 d. iki bolševikus išvejant iš Lietuvos.

Žemaičių partizanai, kar. P. Plechavičiau vadovaujami, tuoj pasireiškė atviroje kovoje su bolševikais, t.y. stabdydami bolševikų veržimasi gilyn į Žemaitiją tose vietose, kur vokie-

I p. p. Vadas, kar. A. Juozapavičius žūva kautynėse su bolševikais Alytuje ant tilto.

Gen. ltn. K. Ladyga; 1920 m. buvo kariuom. vadu.

čių kariuomenės dalinių nebuvo. Kaip Joniškėlio, taip ir Žemaičių partizanai turėjo labai silpną ryšį su Lietuvos vyriausybe, todėl visus klausimus, kaip karinius taip ir administracinius, spręsdavo ir vykdydavo patys savo nuožiūra.

Vasario mėnesio pabaigoje, kai kuriose vietose kovo mėn. pradžioje, vokiečiai Žemaitijoje ir Latvijoje pradėjo puolimą. Šiame puolime dalyvavo Žemaičių partizanai, suaktyvino savo veiklą ir Joniškėlio partizanai bolševikų fronto užnugaryje. Vėliau prie Radviliškio ir Šeduvos prisijungė lietuvių kariuomenės dalys. Puolimą vokiečiai pradėjo vasario 27 dieną prie Telšių ir Luokės. Luokės barą gynė Žemaičių pulkas, komunistų suorganizuotas Šiauliuose, sausio mėn. pradžioje. Sparnuose Žemaičių pulko veikė bolševikų pulkai susidedantieji iš mobilizuotų rusų. Vokiečiams puolimą pradėjus, rusų pulkai panikoje tuojau pasitraukė. Iš Telšių bolševikus išvijo 2 vokiečių kareiviai ir keletas lietuvių partizanų. Neturėjusį sparnuose apsaugos Žemaičių pulką vokiečiai apsupo ir smarkiai sumušė. Žemaičių pulko kariai gynėsi atkakliai. Dauguma pasitraukė, dalis žuvo kovoje, dalis pateko į nelaisvę. Paimtuosius į nelaisvę vokiečiai daugumą sušaudė. Teko sužinoti, kad jie ėjo mirti drąsiai ir šaudant net atsegdavo ar atstatydavo krūtinę. Pasitraukusieji Žemaičių pulko kariai susitelkė Šiauliuose, iš Šiaulių nužygiavo į Joniškėlį. Joniškėlyje susižinojo su vietos partizanais, sukilo ir kovo 22 d. pasidavė. Dauguma jų perėjo tarnauti pas Joniškėliečius, kiti buvo paleisti namo. Pulko vadas, slaptai patikimų vedamas, pabėgo pas rusus. Taip baigėsi šio pulko dienos. Jie buvo privilioti, išnaudoti ir apgauti; kuriems pavyko išsisukti džiaugėsi ir vėliau buvo geri kariai, drąsiai kovojo dėl Lie-

Lietuvos kariai Kalkūnuose prie Dauguvos 1919 m. bolševikų fronte. Darbininko klišė

tuvos laisvės. Kovo 2 d. prie Tirkšlių ir Mažeikių buvo sumuštas 39 šaulių pulkas. Mažeikiai buvo užimti. Mažeikių puolime dalyvavo ir Žemaičių partizanai.

Užėmus Mažeikius, Telšius, Luokę ir Kelmę vokiečiai puolimą tęsė, bolševikai traukėsi mažai, ir tik vietomis, pasipriešindami. Kovo 12—15 dienomis, buvo užimti Kuršėnai, Šiauliai, Radviliškis ir Šeduva. Prie Radviliškio ir Šeduvos susitiko vokiečiai su lietuvių kariuomenės dalimi atvykusia iš Kauno. Latvijoje vokiečiai puldami pasiekė Rygos miestą, šiame puolime dalyvavo ir latvių kariuomenė. susidedanti tuomet iš kelių kuopų. Laike šio puolimo žuvo karininkas O. Kalpaks, pirmasis latvių kariuomenės vadas. Užėmus Šiaulius, Radviliškį ir Joniškį, vokiečiai toliau nėjo. Frontą saugojo šiaurėje Joniškėlio partizanai ir į pietus nuo jų Panevėžio atskiras batalionas. Joniškėlio partizanams susirišus su Lietuvos vyriausybe Kaune ir su kariuomenės vadovybe, tapo lengviau, nes gaudavo moralinę ir materialinę paramą, todėl pradėjo dar aktyviau veikti. Geriau susiorganizavo ir centralizavosi. Pamažu nustojo partizaninio pobūdžio. Administracinę veiklą tvarkė J. Navakas, karinę A. Stapulionis. Vėliau iš šių partizanų išaugo 9 pėst. pulkas. Iki gegužės mėn. vidurio šiame bare didelių permainų fronte neįvyko. Vyko tik dažni paskirų dalinių puolimai ir susišaudymai visoje pafrontėje.

LIETUVIŲ PUOLIMAS VILNIAUS KRYPTIMI

Iki balandžio mėn. pradžios Lietuvos kariuomenė gerokai sustiprėjo. Buvo įsteigta naujų kariuomenės dalių. Mokymas vyko reguliariai. Gautieji ginklai ir rūbai gerai nuteikdavo kaip karininkus taip ir kareivius. Organizacija tobulėjo. Kariuomenės štabe kilo sumanymas — pulti ir atsiimti nuo bolševikų savo sostinę Vilnių. Šis puolimas Vilniaus kryptimi buvo vykdomas balandžio mėn. pradžioje. Buvo sudarytos 2 voros: viena iš Kaišiadorių — Žąsliai, Vievis, Vilnius kryptimi; antra iš Alytaus — Daugai, Varėna taipogi į Vilnių. Kaišiadorių vora susidėjo iš 2—jų batalionų: Vilniaus bataliono, kar. K. Škirpos vadovaujamo ir 2 pėst. pulko I bataliono (Marijampolės), kar. J.Butkaus vadovaujamo. Šią vorą rėmė viena artilerijos baterija. Puolimas pradžioje sekėsi, buvo užimta eilė kaimų ir balandžio 3 d. Žąslių miestelis ir gelžk. stotis. Tolimesnio puolimo buvo atsisakyta sutikus gan didelį bolševikų pasipriešinimą. Alytaus vora susidėjo iš 4 kuopų 1 pėst. pulko ir 2 patrankų. Vadovavo kar. K. Ladyga. Puolimą pradėjo balandžio 5 d. abipusiu Daugų apėjimu. Daugus užėmus buvo

Kareivis Kostas Skinulis, žuvęs 1919 m. VIII. 30 d. kautynėse su bolševikais ties Daugpiliu. "Niekai gyvybė, jeigu šalis vėl būtų priešininkų pavergta" — buvo jo šūkis.

puolama Varėna, bet priėjus Varėną buvo susidurta ir gan didelėmis priešo jėgomis. Nuo tolimesnio puolimo taipogi buvo atsisakyta ir net pasitraukta. Šis puolimas parodė, kad: bolševikai šiame bare turi sutelkę dideles jėgas, vis dar nori prieiti Rytprūsių sieną ir užimti visą Lietuvą; antra, puolant reikia saugoti savus sparnus. Todėl puolimas buvo sustabdytas ir laikinai atidėtas, kad sutelkus daugiau jėgų. Tačiau tuo pačiu mes pavėlavome.

Lenkai buvo bolševikų nespaudžiami ir gavę vakarų paramą, greitai sukūrė didelę kariuomenę. Turėjo palankias sąlygas, nes vokiečiai iš Lenkijos išsikraustė dar 1918 m. pabaigoje, vokiečių divizijos iš Ukrainos traukėsi ne per Lenkiją, bet pro Gardiną į Rytprūsius. Savo pasitraukimu vokiečiai dengė Lenkiją nuo bolševikų puolimų. Lenkai savo krašte buvo pilni šeimininkai. Valstybės viršininkas J. Pil-

Gen. P. Plechavičius su kavalerijos karininkų grupe.

sudskis, lietuvių kilmės, parodė didelius organizacinius ir karinius gabumus. 1919 m. pavasariui atėjus lenkų kariuomenė išvystė didelę veiklą. Staigiu prasiveržimu lenkų kavalerijos stiprus junginys, balandžio 17 d., užėmė Lydą ir balandžio 19 d. užėmė Vilnių. Gardiną lenkai jau buvo užėmę kovo 3 d. Tenka pastebėti, kad bolševikų karo vadovybė labai spaudė ir dabojo lietuvius, o prieš lenkus laikė labai silpnas jėgas. Lenkų puolimo jie nesitikėjo. Vilniaus miestą lenkams užėmus, turėjo būti pakeisti Lietuvos karo vadovybės sumanymai. Kariuomenė, kuri buvo telkiama Vilniui užimti, dabar turėjo būti nukreipta į Lietuvos šiaurės rytus. Suėjus į sąlytį su lenkų kariuomene prasidėjo nuolatiniai mūsų sargybų užpuldinėjimai. Padėtis dalinai palengvėjo, dalinai pasunkėjo. Santykiai su lenkais negerėjo, bet vis blogėjo. Nenoras pripažinti lygių teisių smarkiai erzindavo lietuvius.

KARIUOMENĖS VADOVYBĖS KLAUSIMAS

Iki 1919 m. balandžio mėn. pabaigos Lietuvos kariuomenė kariuomenės vado neturėjo, šias pareigas ėjo krašto apsaugos ministeris, kurį pavaduodavo kariuomenės štabo viršininkas. Kovoms su bolševikais vis intensyvėjant, darbo atsirasdavo nuolat daugiau. Būtinas reikalas kilo turėti kariuomenės vadą, arba vyriausią karo vadą, kaip tuo laiku buvo įprasta vadinti ir kalbėti. Vyriausiu karo vadu buvo paskirtas gen. Silvestras Žukauskas, lietuvis, buvęs rusų armijos generolas. Lietuviams jisai buvo jau žinomas iš Vilniaus laikų 1918 m. pabaigos. Į Vilnių gen. S. Žukauskas atvyko iš Ukrainos 1918 m. pabaigoje. Pasisiūlė tarnauti Lietuvai ir buvo priimtas. Buvo paskirtas krašto apsaugos viceministeriu vietoj generolo Kondratavičiaus. Išbuvęs Vilniuje keleta dienų jis susirgo šiltine. 1918 m. gruodžio mėn. 24 d. išvyko gydytis į Gardiną, iš Gardino į Lenkiją. Iš Lenkijos grįžo pasveikęs ir sustiprėjęs 1919 m. balandžio mėn. Balandžio 26 d. tapo paskirtas Lietuvos kariuomenės štabo viršininku ir kiek vėliau vyriausiu karo vadu. Nors jam buvo 60 metų amžiaus, tačiau jis buvo stiprus ir energingas. Jam teko vadovauti Lietuvos kariuomenei kovoje su bolševikais ir vėliau su lenkais. Gen. Žukausko nuopelnai Lietuvai yra labai dideli. Keturis kartus jis skiriamas kariuomenės vadu. Jam vadovaujant Lietuvos kariuomenė niekad nepralaimėdavo.

Ukmergės paėmimas. Tapęs vyriausiu karo vadu gen. S. Žukauskas tuoj pradėjo kariuomenę telkti pulti bolševikus. 1919 m. gegužės mėn. pradžioje bolševikai Lietuvoje turėjo: 18 pėst. pulkų, 3 atskirus batalionus, 5 atskiras spec. rinktines, keleta raitelių pulkų.

2-ji eskadrilė lenkų fronte 1920 m.

Iš H. Bezumavičiaus albumo.

Lietuviai gi galėjo prieš pastatyti nedaugiau kaip 5000 kovotojų. Tad bolševikus pulti galima buvo tik paskirose vietose. Gegužės 3 d. buvo užimta Ukmergė. Puolime dalyvavo Panevėžio batalionas ir vienas vokiečių—saksų savanorių batalionas. Vadovybė buvo bendra lietuvių ir vokiečių. Puolimas buvo vykdomas 5 voromis, abipus plento Jonava — Ukmergė. Visos 5 voros buvo mišrios, vokiečių ir lietuvių. Puolimas pavyko labai gerai. Ukmergę užėmus ir priėjus Vidiškio miestelį buvo sustota. Buvo paimta keli šimtai karo belaisvių ir daug kariško turto. Gegužės 7 d. atskira lietuvių rinktinė, kar. K. Dragunevičiaus vadovaujama, užėmė Širvintus ir susitiko su lenkais. Gegužės 9 d., lietuviai, bendrai veikdami su lenkais, užėmė Giedraičius.

Kurklių ir Panevėžio paėmimas. Ukmergę užėmus gen. S. Žukauskas kariuomenę pergrupavo tolimesniam puolimui. Buvo sudarytos 2 rinktinės. Viena nukreipta: Ukmergė, Utena, Zarasai kryptimi; antra Panevėžys, Rokiškis, Obeliai kryptimi. Nuo Ukmergės ir Panevėžio miestų šios rinktinės gavo savo vardus, kol buvo iš jų suformuotos brigados ir vėliau divizijos.

Ukmergės rinktinei priklausė: Panevėžio atskiras batalionas, 2 pėst. pulkas ir Marijampolės batalionas, vėliau prisijungė Joniškėlio batalionas. Vadais šios rinktinės buvo: kar. J. Variakojis, kar. M. Katche, kar. V. Grigaliūnas—Glovackis ir pastoviausiai kar. St. Nastopka. Vadovybė keitėsi, tačiau darbas vyko sklandžiai.

Sutelkimus atlikus gen. S. Žukauskas įsakė pradėti vykdyti "sustiprintą žvalgymą", priešui traukiantis "pulti ir persekioti". Puolimas prasidėjo gegužės 18 dieną. Pasisekus šis "žvalgymas" išsivystė į stambią operaciją.

Ukmergės rinktinė iš prie Vidiškio, pagal Šventosios upę ir Siesarčio upelį užimtų pozicijų, pradėjo puolimą abipus plento, trimis voromis. Dešiniąją vorą prie Lyduokių sudarė vieni lietuviai, kairioji ir vidurinė buvo mišrios, lietuvių ir saksų. Puolimo tikslas buvo užimti Kurklius ir plotą tarp Šventosios ir Virintos upių. Didžiausią pasipriešinimą bolševikai pareiškė abipus plento, bet kar. K. Ladyga su dešiniaja vora prasiveržė pro Lyduokius, perėjo Siesarčio upelį ir užėjo į bolševikų užnugarį. Bolševikai buvo priversti bėgti. Kurkliai buvo užimti gegužės 18 d. Užėmus Kurk-

Karo aviacijos Albatroso avarija Aleksote. Kair. pilotas H. Bezumavičius, deš. žvalgas ltn. Mačiokas.
Iš H. Bezumavičiaus albumo

lius, vokiečių saksų savanorių dalys liko stovėti vietoje ir saugoti barą. Lietuvius kar. K. Ladyga nukreipė į šiaurę. Gegužės 19 d. buvo užimti Anykščiai, geg. 20 d. užėmė Andrioniškį ir gegužės 21 d. priėjo prie Viešintų miestelio.

Panevėžio rinktinėje veikė vieni lietuviai. Rinktinė buvo sutelkta prie Ramygalos ir Krakenavos. Rinktinei puolimui planą paruošė kar. M. Katche. Vadovavo kar. J. Variakojis. Puolimo tikslas buvo užimti Panevėžį. Puolimui buvo sudarytos 3 voros su rezervu. Voros dydis — vienas batalionas. Dešiniajai ir vidurinei vorai sekėsi gerai, bet kairioji sutiko didesnį bolševikų pasipriešinimą. Pasiųsti rezervai priešą nugalėjo ir privertė trauktis. Puolimas buvo pradėtas geg. 18 d. anksti rytą. Gegužės 19 d. pavakarėje Panevėžys buvo užimtas. Užėmus Panevėžį buvo išstatytos sargybos, nes Rinktinei norima buvo duoti pailsėti. Gegužės 21 d. anksti rytą bolševikų stiprios jėgos puolė mūsų sargybas ir privertė pasitraukti iš Panevėžio. Mūsų karo vadovybė pergrupavo jėgas, panaudojo manevrą ir pradėjo abipusį Panevėžio miesto supimą. Joniškėlio partizanai pradėjo stipriai veikti Panevėžio šiaurėje. Kar. K. Ladyga užėmęs Andrioniškį slinko prie Viešintų, o kar. M. Katche sutelkė didesnę savo jėgų dalį į pietų rytus nuo Panevėžio miesto. Priešas pastebėjęs, kad yra supamas, be kovos, gegužės 22 d., vakare, iš Panevėžio pasitraukė. Gegužės 23 d. Panevėžys vėl buvo mūsų užimtas. Kariuomenės vadas įsakė tęsti priešo puolimą.

Kupiškio paėmimas. Lietuviams užėmus Panevėžį, bolševikų štabai ir komisarai su politrukais susitelkė Kupiškyje. Pozicijas įrengė paskubomis prie Kupiškio, abipus gelžkelio. Kai kurios bolševikų pozicijos buvo labai geros, sunkiai prieinamos, matomumas didelis, apšaudomi plotai labai platūs, prieigų buvo mažai.

Puolimas prasidėjo gegužės 26 d. Puolimui vadovavo kar. V. Grigaliūnas—Glovackis, laikinai einąs Panevėžio rinktinės vado pareigas. Puolama buvo 3 voromis. Geg. 27 d. buvo užimta Subačiaus miestelis ir gelžkelio stotis. Geg. 28 d. buvo tęsiamas puolimas, bet prie Rudilės Radžiūnų ir Miliūnų kaimų sutiko aršų bolševikų pasipriešinimą. Visos trys voros buvo priverstos sustabdyti puolimą. Buvo sutelkta daugiau jėgų. Pradėta daugiau manevruoti. Joniškėlio partizanų kar. Michelevičiaus kuopa, prasiveržė pro priešo saugą į šiaurę nuo Kupiškio ir užėmė Rokiškį. Karininkas J. Laurinaitis vykdė priešo apėjimą iš rytų. Gegužės 31 d. Kupiškis buvo užimtas. Priešas pasitraukė naktį be kautynių. Šioje operacijoje prie Kupiškio dalyvavo ir vokiečiai, tačiau jų vaidmuo nebuvo reikšmingas ir pasibaigus šioms kautynėms jie iš fronto pasitraukė.

Utenos paėmimas Kol paaiškėjo fronto reikalai prie Panevėžio ir Kupiškio, Ukmergės rinktinė turėjo keletą dienų laukti ir talkinti šalutiniais veiksmais Panevėžio rinktinei. Jėgų dauguma buvo sutelkta arčiau plento Ukmergė—Utena. Gegužės 28 d. rinktinė pradėjo puolimą 3 voromis. Bolševikai buvo įsitvirtinę Pakalniai, Seliūnai, Debeikiai riboje. Smarkūs susirėmimai su bolševikais įvyko prie: Aluntos, Pakalnių, Leliūnų ir Vyžuonos. Kautynės tęsėsi 3 dienas. Priešas sutartino spaudimo neatlaikė ir pasitraukė. Utena buvo užimta birželio 2 dieną. Užėmus Uteną saksų savanorių dalys pasitraukė ir tolimesnėje kovoje su bolševikais nedalyvavo. Vokiečių savanoriams baigėsi sutartas laikas ir jie grįžo į Vokietiją.

Birželio mėn. pirmoje pusėje bolševikai traukėsi iš Lietuvos visu frontu. Lietuvos kariuomenė juos persekiojo. Buvo užimti: Užpaliai, Daugailiai, Tauragnai, Obeliai, Aleksandravėlė, Zirnojai. Prie Ilukšto mūsų žvalgai buvo pasiekę Dauguvos upės krantus, bet pasitraukė. Birželio 7 d. buvo nustatyti ryšiai su Latvijos kariuomene. Priėjus Dusetų ir Sartų ežerų liniją, buvo sustota apsitvarkyti.

Salako paėmimas. Mūsų kariuomenės, Ukmergės rinktinei, persekiojamt besitraukiančius bolševikus pagal plentą Zarasų link, sparne šios rinktinės liko neužimtas Salakas. Liepos 11 d. buvo užimtas Vajesiškių bažnytkaimis. Liepos 12 d. buvo puolamas Salako miestelis. Salako miestelis buvo apeitas iš pietų. Buvo panaudotas manevras. Visos jėgos buvo sutelktos priešo apėjimui, iš priekio veikti buvo palikta tik keletas kareivių. Apėjimas pavyko labai gerai. Puolimui vadovavo kar. K. Ladyga, 1 pėst. pulko vadas. Šio puolimo metu ypatingai pasižymėjo savo sumanumu ir drąsa 1 pėst. pulko karininkai Povilas Dundulis ir M. Reklaitis. Salako paėmimas, taktiniu žingsniu, yra laikomas vienas iš gražiausių veiksmų mūsų kariuomenės, mažų ir paskirų dalių veikime.

Zarasų operacija. Pasitraukęs priešas prie Daugpilio įsitvirtino Avilių, Čičiro ir kitų ežerų tarpekliuose. Šiame ežerų ir kalnų išraižytame krašte priešas išsilaikė nuo birželio 7 d. iki rugpiūčio 24 dienos. Liepos 6—11 dienomis Panevėžio rinktinė bandė išvyti bolševikus iš Lietuvos teritorijos ribų, bet nepavyko. Tuo laiku kaimyniniai fronto barai buvo pasyvūs. Bolševikai sutelkė savo rezervus ir iš Bebrinės rajono kontratakavo Panevėžio rinktinės dalis. Po 4—5 dienų kautynių, vyr. karo vadas gen. S. Žukauskas įsakė nutraukti kautynes ir

Mūšis su lenkais ties Širvintais 1920 m. Darbininko klišė

pasitraukti į anksčiau turėtas pozicijas. Taip ir buvo padaryta. Buvo ruošiamasi sekančiam puolimui.

Rugpiūčio 24 d. gen. S. Žukauskui vadovaujant buvo pradėtas bolševikų puolimas. Puolimą pradėjo Ukmergės rinktinė. Rugpiūčio 24 d. priešo įsitvirtinta pozicija buvo pralaužta. Rugpiūčio 25 d. buvo užimti Zarasai. Tuomet vyr. karo vadas įsakė veikti ir Panevėžio rinktinei. Kpt. E. Noreika prasiveržė pro Avilių ir Čičiro ežerų tarpeklį ir atliko gilų apėjimą į priešo užnugarį. Šis apėjimas privertė priešą pasitraukti iš įsitvirtintų pozicijų. Operacija vyko labai sklandžiai. Dalių vadai derino savo veiksmus su kaimynais. Vartojo jėgų sutelkimus ir priešo sparnų apėjimus. Dėl mūsų kariuomenės lanksčių judėsių, priešui nepavyko išnaudoti nei senųjų rusų įsitvirtinimų, kurių buvo ištisos eilės 7 km. prieš Daugpilį. Rugp. 30 d. Panevėžio rinktinė ir užėmė Ilukšto miestą. Rugp. 30 d. buvo užimti Kalkūnai ir abi rinktinės priėjo Dauguvos upę. Gen. S. Žukauskas asmeniškai vykdė žvalgymą prie Daugpilio ir paskui įsakė "per upę neiti". Tad buvo sustota. Rugpiūčio 31 dieną bolševikai kontratakavo mūsų kariuomenės dalis prie Kalkūnų. Jų kontrataka vykdoma iš Gryvos, Daugpilio priemiesčio, buvo paremta stipria artilerijos ugnimi. Tačiau jie buvo atremti su labai dideliais nuostoliais. Ateityje kontratakuoti nebandė, buvo ramūs. Vykdavo tik susišaudymai.

Operacijai pasibaigus, Prezidentas gen. S. Žukauskui pareiškė viešą padėką ir apdovanojo jį Vyties Kryžiumi su kardais.

KARAS SU BERMONTININKAIS.

Dar kovoms vykstant su bolševikais, Žemaitijoje, Kuršėnuose ir vėliau Šiauliuose atsirado kitas Lietuvos priešas — bermontininkai. Vadu jų buvo Bermondt—Avalov, rusas — karinis avantiuristas, vokiečių remiamas. Iš Vokietijoje buvusių rusų belaisvių Bermondtas

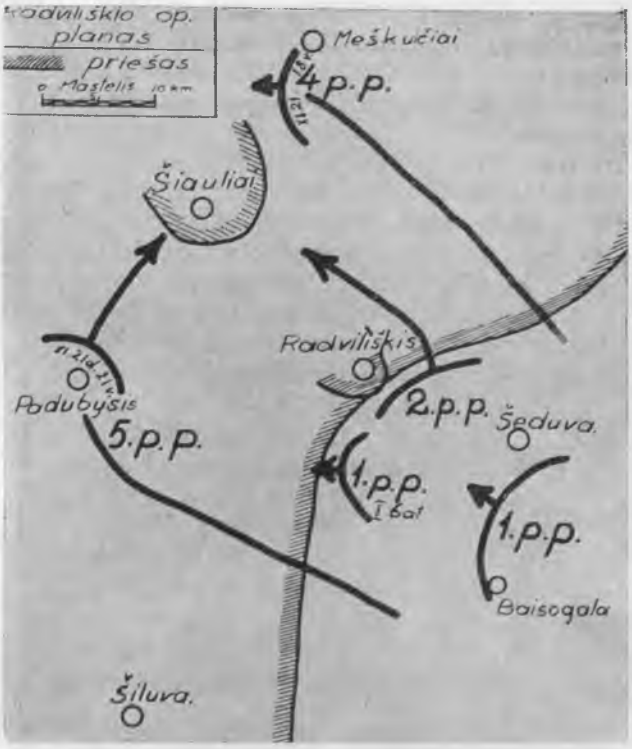

Radviliškio operacinis planas

sudarė armiją. 1919 m. liepos 12 d. Bermondtas su savo štabu ir dalimis atvyko Latvijon ir apsistojo Mintaujoje. Tuo metu Latvijoje ir Žemaitijoje buvo gen. Goltzo vadovaujamas VI-tas rezervinis korpas ir kitos kariuomenės dalys, kurios čia nieko neveikė. Santarvininkai jau senai reikalavo vokiečius apleisti ir išsikraustyti iš Pabaltijo kraštų. Išvyko mažuma. Likusieji pasidavė Bermondt—Avalovo valdžiai. Tokiu būdu Bermondtas iš karto sudarė didelę jėgą. Jis skelbėsi jog nori eiti kariauti su bolševikais ir kad esąs rusų generolo Judeničo valdžioje. Gen. Judeničas tuo laiku buvo Estijoje, kur kariavo su bolševikais ir norėjo užimti Petrapilį. Vėliau Bermondtas nuo priklausomybės Judeničui atsisakė ir Judeničas paskelbė Bermondtą parsidavėliu ir avantiuristu. Bermondtas nepripažino nei Lietuvos nei Latvijos vyriausybių. Lietuvą laikė Rusijos dalimi. Savo raštus rašytus Lietuvos vyriausybei adresuodavo "Kauno vyriausybei". Buvo aišku, kad teks kovoti, tačiau kol vyko kovos su bolševikais, teko tylėti ir kentėti. Visur stiprus nebūsi.

Pirmieji bermontininkai Lietuvoje pasirodė liepos 26 d. Kuršėnuose, tai buvo pulk. Virgolič rinktinė. Atvykę nesiskaitė su vietos savivaldybės įstaigomis, sauvaliavo ir terorizavo gyventojus. Spalių 5 d. bermontininkai užėmė Šiaulius. Spalių 9 d. nuginklavo neskaitlingą mūsų Šiaulių komendantūrą nužudydami keleta kareivių. Užėmė paštą, apiplėšė iždinę ir suėmė keleta valdininkų. Spalių 15 d. užėmė Biržus, o Spalių 16 d. užėmė Radviliškį. Tolimesnis bermontininkų puolimas buvo sustabdytas. Kariuomenės vadovybė prisiuntė daugiau jėgų. Įvyko kova. Spalių 22 d. bermontininkams slenkant į rytus pagal gelžkelį prie Linkaičių jie susidūrė su 6 pėst. pulku (Marijampolės bat.) atvykusiu iš bolševikų fronto. Įvyko aršios kautynės. Iš abiejų pusių veikė kulkosvaidžiai ir artilerija. Nei viena pusė nenorėjo trauktis. Tad ir susidarė frontas. Abi pusės telkė jėgas prie Radviliškio, šio svarbaus kelių mazgo.

Latvijoje Bermondto armija jau anksčiau pradėjo aktyviai veikti. Spalių 8 d. jie puolė Rygą, aiškinosi kaip kad ir lietuviams, kad nori išeiti į frontą ir kariauti su bolševikais. Latvių kariuomenė atkakliai kovėsi ir Rygą apgynė padedant estams ir anglų karo laivynui stovėjusiam prie Dauguvos upės žiočių.

Kol buvo kariaujama su bolševikais ir vyko aktyvūs karo veiksmai, prieš bermontininkus veikė mūsų tik labai silpnos jėgos. Bolševikus privertus pasitraukti už Dauguvos upės iš bolševikų fronto galima buvo paimti daugiau mūsų kariuomenės dalių ir pasiųsti jas prieš bermontininkus. Bolševikų fronte mus skyrė Dauguvos upė, natūrali gamtos kliūtis, kurią saugoti galima buvo ir su mažomis jėgomis. Ištisą spalių mėnesį vyko jėgų koncentravimas prieš bermontininkus.

Bolševikus išvijus iš Lietuvos, 1919 metų rudenį, Lietuvos kariuomenė buvo gerokai padidėjusi ir sustiprėjusi techniškomis priemonėmis. Tačiau pasireiškė ir silpnų vietų. Kariuomenės rūbai, kurie buvo pirkti Vokietijoje 1919 m. pradžioje, daugumoj suplyšo, apavas taipogi. Karių maistas buvo vienodas. Krašte stokojo iš viso maisto, nes kraštas buvo karo gerokai nualintas ir iščiulptas rekvizicijomis. Gyventojai noriai tiekdavo kariuomenei ką tik turėjo ir galėjo duoti, tačiau gyventojų ištekliai nebuvo dideli. Vyriausybė tuo metu jautė stiprią finansinę krizę. Kariuomenei algos nebuvo mokamos ištisus 4 mėnesius. Tačiau kariuomenė savo pareigas vykdė stropiai, nežiūrėdama visų nedateklių. Tuo laiku, artėjant žiemai, spalių mėn. buvo gauta amerikiečių parama. Buvo gauta rūbų, maisto ir medikamentų. Dalis šios paramos, rūbų ir apavo, buvo pirkta Lietuvos vyriausybės iš amerikiečių sandėlių Europoje, kita dalis buvo gauta veltui, kaip dovana Amerikos lietuvių Lietuvai. Rūbai nors dauguma jų buvo dėvėti, bet buvo dar geri ir jų buvo gauta pakankamai. Apavas buvo naujas ir geras. Maisto buvo gauta: miltų,

riebalų ir konservų, t.y. to ko labiausiai trūko. Lietuvos kariuomenė buvo aprengta, dar prieš siunčiant į bermontininkų frontą. Maistas ir sanitarinė globa taipogi pagerėjo. Iki to laiko Lietuvos kariuomenė išaugo į rimtą jėgą. Joje buvo 9 pėstininkų pulkai, 3 atskiri batalionai, 1 raitelių pulkas ir keleta atskirų kuopų prie apskričių komendantūrų. Trūko artilerijos, suorganizuota buvo tik 6 baterijos, kitos formacijos stadijoje. Kariuomenė rugp. mėnesį buvo suvesta į brigadas, bet kiek vėliau, brigados buvo panaikintos ir įvestos divizijos.

Spalių mėn. 7 d. gen. S. Žukauskas, sėkmingai vadovavęs kovoms su bolševikais, iš kariuomenės vado pareigų buvo atleistas. Jo vieton buvo paskirtas gen. Pr. Liatukas, buvęs I-mos brigados vadas, tačiau gen. S. Žukausko įtaka reiškėsi visuose svarbesniuose kariniuose sprendimuose ir po to.

Prieš bermontininkus buvo sutelkta: 1,2, 5, 6, ir 7 pėst. pulkai, Pasvalio batalionas, keleta komendantūrų kuopų ir raitelių pulkas. Pajėgų kumštis buvo sutelktas prie Radviliškio ir Šiaulių. Pietuose, Raseinių apylinkėje, veikė 7 pėst. pulkas ir Raseinių karo komendantūros kuopa. Šiaurėje Pasvalio batalionas. Bermontininkai laikėsi šios ribos: Krintai, Pašvilinys, Lygumai, Radviliškis, Šiluva, Viduoklė, Eržvilkas. Jiems buvo nustatytas laikas išsikraustyti iš Lietuvos iki spalių 15 dienos, tačiau jie neišsikraustė, todėl kariuomenės vadovybė įsakė pulti ir išvyti bermontininkus iš Lietuvos žemės.

Aktyvūs veiksmai iš lietuvių pusės prasidėjo lapkričio mėn. Lapkričio 10—12 d. bermontininkai buvo išvyti iš Biržų, Saločių, Vaškų ir Žeimelio. Bendras puolimas buvo pradėtas lapkričio 21 d. Svarbiausios kautynės įvyko prie Radviliškio lapkričio 21 ir 22 d. Po aršios kovos, lapkričio 22 d. vakare, 1 ir 2 pėst. pulkai užėmė Radviliškį. Buvo paimtas didelis karo grobis. Tuo laiku 4 pėst. pulkas užėmė Meškuičius ir 5 pėst. pulkas, iš Šiaulėnų puldamas, užėmė Padubisį. 7 pėst. pulkas artinosi prie Tauragės. Pasvalio batalionas lapkričio 27 d. užėmė Joniškį. Tuo laiku latviai apgynė Rygą, perėjo puoliman ir lapkričio 21 ir 22 d. užėmė Mintaują. Spaudžiamas fronte lietuvių ir latvių kariuomenių ir, politiniai, santarvininkų gen. Niesselio karinės misijos, Bermondt-Avalovas buvo priverstas kapituliuoti. Jis pasidavė gen. Eberhardt (atvykęs iš Vokietijos vietoj gen. Goltz) valdžiai ir pasižadėjo išsikraustyti. Gen. Niesselis pareikalavo lietuvių ir latvių, kad sustabdytų karo veiksmus. Kautynės buvo nutrauktos lapkr. 23 į 24 d. naktį. Bermontininkai išsikraustė. Lietuvos kariuomenė sekė paskui ir gruodžio 14-16 d. buvo prieita prie Klaipėdos krašto ribų.

KARAS SU LENKAIS

Dar Lietuvos kariuomenei kariaujant su bolševikais, lenkai pradėjo veržtis į Lietuvą. Santarvės valstybės tarp Lietuvos ir Lenkijos buvo nustačiusios tris demarkacijos linijas. Lenkų atstovai dalyvaudavo demarkacijos linijų nustatyme. Linijos buvo rėžiamos vis gilyn į Lietuvos teritoriją, tačiau ir tai lenkų nepatenkino. Lenkai svajojo atgaivinti senąją Lietuvos-Lenkijos valstybę, t.y. kad Lietuva sueitų į uniją su Lenkija. Lietuviams nesutikus, stengėsi jėga tai įvykdyti. Nuo pat suėjimo į sąlytį su lenkų kariuomene vyko nuolatiniai mū-

Karo grobis, paimtas iš bermontininkų po mūšio ties Radviliškiu, pakrautas į traukinį.

sų kariuomenės sargybų užpuldinėjimai ir vis didesnių Lietuvos plotų, atvaduotų nuo bolševikų, užėminėjimas. Toki puldinėjimai ir Lietuvos teritorijos užėminėjimas, labai erzino lietuvius. Santykiai su lenkais nebegerėjo, bet nuolatos blogėjo. Lietuviams esant užimtiems kare su bolševikais, vėliau su bermontininkais, jėga suturėti lenkų puolimų buvo neįmanoma. Didesni lenkų kariuomenės puolimai mūsų sargybų 1919 m. buvo: kovo 9 d. lenkai puolė ir nuginklavo gudų kariuomenės dalis Gardine, gegužės 8 d. įvyko užpuolimas mūsų sargybų prie Vievio; rugp. 22 ir 23 d. lenkai puolė ir užėmė Seinų miestą; rugsėjo mėn. vidury je lenkai plačiu baru puolė Ukmergės link ir užėmė eilę kaimų ir miestelių. Širvintai, Giedraičiai, Želva, Šeštuoliai buvo paimti lenkų. Jie buvo priėję netoli Lyduokių ir norėjo užimti Ukmergė-Utena plentą. Spalių 3 d. užėmė Upninkus. Spalių 5 d. užėmė Salako miestelį, bet netrukus pasitraukė. Spalių 8d. užėmė Degulių dvarą, visai arti Utenos. Spalių 11 d. puolė ir užėmė Kadišių kaimą, Seinų apskr. Spalių 25 d. antrą kartą užėmė Salaką. Lygiagrečiai su puldinėjimu mūsų sargybų ir užiminėjimu vis didesnių Lietuvos teritorijos plotų, Lietuvoje slaptai buvo ruošiamas sukilimas. Sukilimą ruošė lenkų organizacija P.O.W. (Polska Organizacja Wojskowa). Ši organizacija buvo lenkų iš Vilniaus kariuomenės štabo instruktuojama. Lietuvos vyriausybė buvo šmeižiama, esą Lietuvos vyriausybė yra vokiečių pastatyta. Tikslas šios organizacijos buvo: sukilti ir paimti valdžią į savo rankas, nors trumpam laikui kol atvyks lenkų kariuomenė. Tačiau saugumo organai išaiškino sąmokslą, sukilimo rengėjai buvo suimti rugp. 28 į 29 d., naktį. Surastas buvo šios organizacijos archyvas. P.O.W. centras buvo Kaune. Lietuva buvo suskirstyta į 13 apskričių, tad visą Lietuvą buvo apėmęs sąmokslininkų tinklas. Sukilėlių sąrašuose buvo rasti 435 asmenys. Teisiami ir nubausti, buvo tik vadai. Tokios lenkų klaidos Lietuvos atžvilgiu, jeigu lenkai norėjo su Lietuva geruoju gyventi turėjo to viso nedaryti. Darė klaidų ir lietuviai, nes neinformavo lenkų visuomenės apie atgimusios Lietuvos reikalus.

Vykstant kovoms su bermontininkais, lenkai buvo pasižadėję nepuldinėti mūsų sargybų, tačiau šį pasižadėjimą tik dalinai vykdė. Buvo susišaudymų, bet rečiau. Lenkai siūlė savo kariuomenę, per tarpininkus, bermontininkams iš Lietuvos išvyti. Lietuvos vyriausybė atsisakė, ruošėsi su savomis jėgomis tai atlikti, ką ir įvykdė.

1920 metų ankstyvą pavasarį, lenkų kariuomenė pradėjo didelę ofenzyvą Ukrainoje. Visos lenkų kariuomenės jėgos buvo sutelktos prieš bolševikus. Prie Lietuvos liko labai mažai, tad ir sargybų puldinėjimai liovėsi. Gedužės 8 d. lenkai užėmė Kijevą, perėjo Dniepro upę, tačiau toliau pradėjo nesisekti. Nuo Smolensko ir Vitebsko bolševikai pradėjo smarkiai spausti lenkus. Silpnos lenkų jėgos šiaurėje, nes visas jėgų svoris buvo sutelktas Ukrainoje, neatsilaikė ir pradėjo paskubomis trauktis. Nepasisekimas šiaurėje, privertė atsisakyti nuo Ukrainos ir ofenzyvą nutraukti. Tuo laiku Lenkijos vyriausybė bandė pagerinti santykius su Lietuva ir liepos 4 d. 1920 m. pripažino "de facto" Lietuvos vyriausybę. Lietuvos vyriausybės delegacija tuo laiku vedė taikos derybas su bolševikais Maskvoje. Liepos 12 d. Maskvoje buvo pasirašyta taikos sutartis. Kadangi karo veiksmai priėjo prie pat Lietuvos ribų, Lietuvos vyriausybė paskelbė neutralitetą. Lenkai trumpino frontą ir buvo priversti pasitraukti iš Lietuvos užimtų plotų.

Apleistas lenkų vietas, kai kur užimdavo Lietuvos kariuomenė. Vietos gyventojai tuojau pranešdavo apie lenkų išvykimą ir kviesdavo lietuvius. Liepos 10-12 d. Lietuvos kariuomenė buvo priėjusi maždaug iki maršalo Fošo demarkacijos linijos. Buvo užimta: Kutkiškės, Alunta, Želva, Balninkai, Saldutiškis, Dubingiai Giedraičiai, Širvintai, Paberžė, Kaltinėnai, Švenčionėliai ir dar eilė gyvenviečių. Liepos 15 d. viena 7 pėst. pulko kuopa, praėjo pro neužimtą tarpą ir apie 14 val. atvyko į Vilnių. Vyriausybė susitarė su bolševikais, kad Lietuvos teritoriką evakuos zonomis. Vilniaus miestą turėjo apleisti rugpiūčio 28 dieną. Lenkai vis traukėsi. Liepos 19 d. bolševikai užėmė Gardiną. Lenkijos vyriausybė pasikeitė. Kariuomenę vadovauti perėmė J. Pilsudskis.

Rugpiūčio 16-19 d. bolševikai prie Vyslos lenkų buvo smarkiai sumušti. Dešinysis bolševikų armijos sparnas buvo atkirstas ir sunaikintas. Apie 10 bolševikų divizijų buvo nugrūstos į Rytprūsius ir čia vokiečių nuginkluotos. Gavę smūgį nuo lenkų, bolševikai pasidarė sukalbamesni su lietuviais ir rugp. 26 d. apleido Vilniaus miestą. Lietuvos vyriausybė persikėlė į Vilnių. Rugp. 28 d. lenkų kariuomenė suėjo į sąlytį su Lietuvos kariuomene prie Augustavo. Lietuvos vyriausybė ir kariuomenės vadovybė tikėjosi, kad viskas baigsis gerai, todėl šiame bare daug kariuomenės nelaikė. Čia buvo tik 10 pėst. pulko 2 batalionai. Atvykę lenkai, kai kurioms mūsų sargyboms leido nekliudomai pasitraukti, kai kurias sargybas sulaikė ir nuginklavo, su kai kuriomis įvyko kautynės. Rugpiūčio 30 ir 31 d. lenkai užėmė Suvalkus ir Seinus. Tuo laiku, santarvininkams tarpininkaujant, Kaune rugp. 25-30 d. tarp lenkų atstovų ir Lietuvos vyko de-

rybos. Susitati nepavyko ir Lenkijos atstovai išvyko. Seinų-Suvalkų ruože su lenkais vyko maži susirėmimai. Situacija buvo neaiški. Paskubomis kariuomenės vadovybė telkė į Seinų-Suvalkų ruožą daugiau jėgų. Nuolatos įvykdavo dažni susirėmimai su lenkais.

Lietuvių artilerija žygyje į frontą prie Širvintų 1920 m.

Artil. baterija pozicijose ties Širvintais, 1920 m.

Tuo laikuvyr. karo vadu pareigas ėjo krašto apsaugos ministeris plk. K. Žukas, kariuomenės vadu buvo plk. K. Ladyga, kariuomenės štabo viršininku tapo paskirtas plk. Kleščinskis. Fronto vadu Suvalkijoje buvo paskirtas plk. V. Grigaliūnas-Glovackis, kuris fronto štabą įsteigė Seirijuose. Paskubomis sutelkus jėgas rugsėjo 2 d. plk. Grigaliūnas-Glovackis pradėjo lenkų puolimą. Operaciją vykdė keturi pulkai. Pradžioje operacija šiaip taip sekėsi, buvo užimta: Beržininkai, Seinai, Lipskas ir prieita prie Augustavo. Suvalkai nebuvo manoma užimti. Rugsėjo 4 d. lenkai kontratakavo mūsų kariuomenės dalis apeidami miškais mūsų sparnus ir privertė pasitraukti. Operacija pasibaigė nepasisekimu. Pasitraukus vyko nedidelio masto puolimai iš abiejų pusių. Rugsėjo 15 - 18 d. Kalvarijoje įvyko derybos, bet joms teigiamų rezultatų nedavus, byla buvo perduota Tautų Sąjungai spręsti. Lietuvos kariuomenei buvo įsakyta tik gintis ir jokių puolimų nedaryti. Į šį barą buvo perkelta II divizija. Vilniaus apylinkėje tebeliko tik I-os divizijos dalys, kurios buvo labai plačiai išsiskleidę, nes privalėjo saugoti Lietuvą dar ir nuo bolševikų.

Lenkai Augustavo miškuose sutelkė didžiules jėgas. Jėgų sutelkimo mūsų žvalgybai nepavyko išaiškinti, kliudė miškai. Rugsėjo 22 d. lenkai staiga puolė didelėmis jėgomis Seinų ruože, vykdydami abipusį supimą ir nugalėjo. Labai nukentėjo 2 ir 8 pėst. pulkai, mažiau 5 ir 6 pėst. pulkai. Atremti lenkų puolimą, arba juos nugalėti nebuvo įmanoma, galima buvo tik pasitraukti. Pasitraukimą kliudė raižyta ežerais Seinų apylinkė.

Prasiveržę pro Seinus ir į pietus nuo Seinų lenkai savo kariuomenės jėgų svorį perkėlė per Nemuną. Užėjo į bolševikų kariuomenės užnugarį ir privertė bolševikus pasitraukti iš Gardino ir jo apylinkių. Bolševikų kariuomenė traukėsi Minsko link. Fronto situacija keitėsi labai greitai. Kavalerijos veiksmai turėjo pirmenybę.

Pasėkoje šių skaudžių pralaimėjimų prie Seinų pasikeitė kariuomenės vadovybė. Nuo kariuomenės vado pareigų pasitraukė plk. K. Ladyga, plk. V. Grigaliūnas-Glovackis buvo atleistas nuo II-os divizijos vado pareigų. Kariuomenės vadu spalių 5 ar 6 dieną vėl buvo paskirtas gen. S. Žukauskas.

Suvalkuose rugsėjo 29 d. prasidėjo lenkų-lietuvių derybos. Derybos tęsėsi 8 dienas ir spalių 7 d. Suvalkuose, santarvininkų atstovams matant, buvo pasirašyta sutartis.

Pagal šią sutartį Suvalkijoje t.y. į vakarus nuo Nemuno buvo primta demarkacijos linija maršalo Fošo nustatyta ir Augščiausios Santarvininkų Tarybos 1919 m. gruodžio 8 d. patvirtinta. Į rytus nuo Nemuno, Vilniaus krašte, buvo nustatyta nauja demarkacijos linija, kuri ėjo Nemunu iki Gravės upelio, Gravės upeliu iki Merkinės-Ratnyčios plento, nuo plento tiesia linija iki Skroblio upelio įtako į Merkio upę, Merkio upe iki Derežnytės upelio prie Varėnos, Derežnytės upeliu ir toliau per Bar-

čius, Kučius, Paturonis, Montviliškį, Eišiškes iki Bastūnų gelžk. stoties. Prie šios linijos buvo sutarta sudaryti neutralė zona. Varėnos gelžk. stotis sudarė išimtį, buvo palikta lenkams. Į rytus nuo Bastūnų lenkai atsisakė tartis dėl demark. linijos, motyvavo, kad nenori suvaržyti savo kariuomenės veiksmų laisvės kovoje su bolševikais. Pasižadėjo karo operacijoms pasibaigus tęsti derybas. Sutartis pradeda galioti spalių 10 dieną 12 val. Tą pačią dieną pas lenkus jau buvo paruošta kariuomenė Vilniui pulti ir užimti. Slaptai kariuomenė buvo sutelkta į šiaurę nuo Lydos, rajone Šalčininkai. Pradžioje ši armija susidėjo iš 2-jų pėst. divizijų ir 2-jų raitelių brigadų su gausia artilerija. Vėliau šios jėgos keitėsi. Vadu buvo paskirtas gen. Lucijus Želigovskis, karo veiksmams prasidėjus numatytas paskelbti maištininku. Visą tai paruošė lenkų generalinis štabas. Tai buvo nebe vienos dienos darbas.

Karo veiksmus gen. L. Želigovskis pradėjo spalių 6-7 dieną, nustumdamas kai kuriose vietose mūsų sargybas. Reiškia, priartėjo ir užėmė išeities ribą puolimui. Ofenzyvą gen. L. Želigovskis pradėjo spalių 8 d. anksti rytą. Pagrindines jėgas nukreipė Jašiūnai-Vilnius kryptimi. Perėjęs Merkio upę pradėjo manevruoti vykdydamas abipusį Vilniaus miesto supimą, stipriai pridengęs savo kairįjį sparną aktyvia apsauga. Mūsų sauga buvo linijoje:...Turgeliai, Jašiūnai, Rudninkai... Gynė šį barą tik vienas 4 pėst. pulko batalionas ir vienas 9 pėst. pulko batalionas. Veiksmams prasidėjus į šį barą buvo pasiųstas dar vienas batalionas, iš Vilniaus. Tad Vilnių gynė 3 batalionai, 1 raitelių eskadronas ir 1 art. baterija. Kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas, kuris neseniai buvo perėmęs kariuomenės vado pareigas, Lietuvos kariuomenės dislokaciją rado visai netinkančią Vilniui ginti. Pradžioje, spalių 8 d. iš ryto buvo nusprendęs Vilnių ginti ir davė atatinkamus įsakymus. Tačiau tą pat dieną, apie vidurdienį, sužinojęs kad lenkai forsavo Merkio upę didelėmis jėgomis, ir paaiškėjus lenkų puolimo kryptims, apie 14 val. įsakė trauktis. Kariuomenė buvo sumaniai atitraukta be didesnių nuostolių. Vyriausybė ir kariuomenės įstaigos paskubomis apleido Vilnių ir persikėlė į Kauną. Spalių 9 d. pavakarėje lenkai užėmė Vilniaus miestą. Tą pat dieną, lenkų spauda ir radio paskelbė grynai politiniai-propagandinių žinių apie gen. Želigovskį, būk tai jis veikia savo atsakomybe ir lenkų vyriausybės neklauso. Tautų Sąjunga svarstė gen. Želigovskio žygį ir spalių 14 d. lenkus pasmerkė. Užėmus Vilnių lenkai tęsė puolimą. Spalių 10 d. užėmė Rūdiškes ir spalių 11 d. Nemenčinę, kad apsaugotų savo sparnus.

Spalių 12 d., latviai, naudodamies mūsų sunkia būkle prie Vilniaus, puolė ir užėmė Ilukštą ir eilę kaimų šioje apylinkėje. Spalių 13 d. lenkai tęsė puolimus, kaip dešiniajame taip ir kairiajame Vilijos upės krantuose. Vokės ir Lentvario barą teko apleisti ir mūsų III divizija pasitraukė į Semeliškių, Rykantų liniją. Spalių 14-16 d. vyko smarkios kautynės prie Rykantų. Rykantus teko apleisti, tačiau tolesnis lenkų puolimas iš Vilniaus, Vievis-Kaunas kryptimi, buvo sustabdytas. Aktyvus liko tik šiaurinis Neries upės krantas, Lenkai veržėsi Ukmergės kryptimi. Įvyko eilė kautynių: prie Kabaciškių, Pikeliškių, Švenčionėlių, Širvintų, Giedraičių, Maišiogalos ir Musninkų. Lenkai buvo paėjękę Želvos miestelį, bet lietuviai spalių 29/31 d. kontrapuolimu lenkus ir 1 pkričio 1 d. užėmė Giedraičius. Frontas laikinai stabilizavosi.

8 p. p. dalis karininkų 1920 metais — Iš P. Dirkio albumo

L pkričio 17 d. gen. Želigovskis vykdė paskutinę operaciją. Operacijos tikslas, kaip vėliau paaiškėjo, buvo užimti Kauną. Šiam tikslui gen. Želigovskis buvo sutelkęs stambias jėgas į šiaurę nuo Vilniaus. Puolimą vykdė 3 voromis:

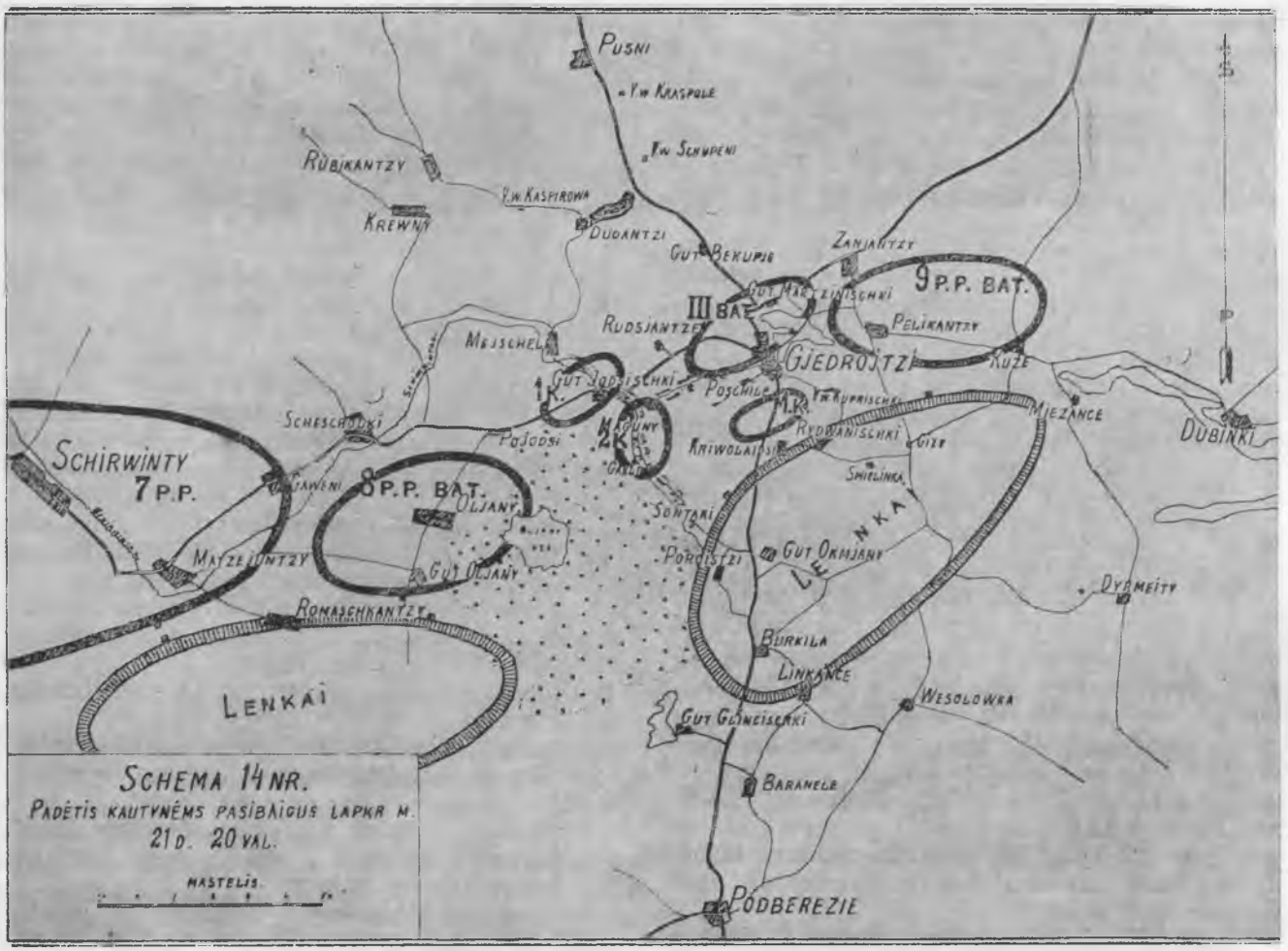

Padėtis lenkų fronte ties Širvintais ir Giedraičiais 1920 m.

2 pėstijos ir 3-čia kavalerijos junginys iš 13 eskadronų. Buvo užėmę Širvintus, Giedraičius, Želvą, Balninkus, kavalerijos vora buvo priėjus net prie Kėdainių. Gen. S. Žukauskas tuoj suprato lenkų manevro esmę, atvyko į Ukmergę ir drauge su I-os divizijos vadu plk. E. Adamkevičium ir jo štabo viršininku kar. Lanskoranskiu vadovavo šioms kautynėms. Svarbiausia buvo neduoti lenkų puolančioms voroms susijungti. Lapkričio 19 d. buvo sumušta lenkų Širvintų vora. Lapkričio 21 d. buvo sumušta lenkų Giedraičių vora. Musninkų bare 4 pėst. pulkas ne tik atlaikė priešo puolimą, bet pats perėjo priešpuolin. Nugalėjus priešo pėstininkus, buvo tikimasi nukreipti daugiau jėgų prieš raitelių vorą, tačiau Tautų Sąjungos kontrolės misija pareikalavo lapkričio 21 d. sustabdyti kautynes. Kovos pasibaigė.

Lenkų raitelių vora nuo Kėdainių pati pasitraukė. Ji buvo netekusi ryšio su savo pėstininkais. Lapkričio 24 d. prie Labanoro ji susijungė su lenkų kariuomene. Taip pasibaigė kovos su lenkais, padariusios daug medžiaginės ir dar daugiau moralinės žalos.

Lapkričio 29 d. buvo nustatyta neutralė zona, abi pusės turėjo pasitraukti po 3 klm., 6 klm. ruožas buvo niekeno žemė. Neutralė zona buvo panaikinta 1923 m. tebeliko administracinė linija (demarkacinė linija), kuri išbuvo iki 1940 m. spalių mėnesio.

TAIKOS LAIKOTARPIS 1920—1940 M.

Aplinkybėms verčiant, kare su lenkais Lietuvos kariuomenė 1920 m. rudenį buvo smarkiai didinama. Įsteigta buvo IV-ji divizija. Suorganizuoti buvo 11, 12 ir 13 pėst. pulkai, 2-as ulonų ir 3 dragūnų "Geležinio vilko" raitelių pulkai. Sustiprinta artilerija ir specialios technikos kariuomenės dalys. 1920 metų pabaigoje kariuomenėje buvo apie 60,000 vyrų. Tai buvo pats didžiausias pasiektas skaičius. Turėjome mažą, bet gerą, kovoje išbandytą kariuomenę. Valstybei kariuomenės išlaikymas kainuodavo

70-72 procentus viso valstybės biudžeto. Daug kainuodavo ginklų ir šaudmenų pirkimas. Bet nuo 1921 metų kariuomenei išlaidos nuolatos mažėjo. Kovoms dėl Vilniaus pasibaigus kariuomenė demobilizuota nebuvo, nes nebuvo aišku ar teks kariauti ar ne. Kariuomenė buvo išdėstyta arti demark. linijos su lenkais, kaimuose ir miesteliuose. Taip išbuvo ištisus 1921 metus. 1921 m. rudenį buvo paleista atsargon daug kareivių ir puskarininkių dalyvavusių kovose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais. Vėliau kariuomenė palaipsniui buvo telkiama į kareivines, nuolatines stovyklas. Pasienio apsaugai buvo suformuoti pasienio apsaugos pulkai.

Karo Muzėjaus įsteigimas. Vos tik spėjo kovos dėl Lietuvos laisvės pasibaigti, gen. V. Nagius-Nagevičius, Kr. Aps. Ministeriui pritarus, įsteigė Kaune Karo Muzėjų. Muzėjus buvo įsteigtas 1921 m. sausio 22 d., atidarytas vasario 16 d. Karo Muzėjaus tikslas buvo pavaizduoti lietuvių tautos kovas dėl laisvės. Jame buvo du pagrindiniai skyriai: vienas skyrius vaizdavo Lietuvos praeitį, t.y. senąją Lietuvą, antrasis skyrius atgimusią Lietuvos kariuomenę ir jos kovas dėl Lietuvos laisvės. Muzėjų globojo gen. V. Nagius-Nagevičius su karo invalidais, nustojusiais sveikatos kovoje dėl Lietuvos laisvės. Prie Karo Muzėjaus, sodelyje, buvo Nežinomojo Kareivio kapas, žuvusio kovoje dėl Lietuvos laisvės, prie pat kapo žuvusiems paminklas ir aukuras.

Vakarais saulei leidžiantis įvykdavo įspūdingas valstybinės vėliavos nuleidimas Muzėjaus bokšte ir žuvusių kovoje dėl Lietuvos laisvės pagerbimas. Laike didesnių iškilmių skambindavo "Laisvės Varpas", Amerikos lietuvių dovana Lietuvai. Karo Muzėjus 1931 m. buvo pavadintas Vytauto Didžiojo Muzėjumi.

Dislokacija ir organizacija. 1922-1924 m. laikotarpyje kariuomenė buvo pritaikinta taikos meto sąlygoms, t.y. dislokuota ir sumažinta. Išformuota buvo: 10, 11, 12, ir 13 pėst. pylkai, gudų batalionas ir 3-čias dragūnų "Geležinio Vilko" pulkas. Tebeliko 9 pėst. pulkai, 4 art. pulkai, 2 raitelių pulkai, karo technikos dalys ir tarnybos. Lietuvos teritorija tapo padalinta į 3 karo apygardas. Divizijų vadai liko karo apygardų viršininkais. Pasienio apsaugos dalys, taipogi tapo išformuotos. Pasienio apsauga buvo perduota policijai, vidaus reikalų ministerijos valdžioje. 1926 m. kariuomenė buvo dar mažinama ekonominiais sumetimais, išformuoti buvo 3 ir 6 pėst. pulkai, 1 artilerijos pulkas ir minosvaidžių batalionas. Vėliau, vis daugiau komplikuojantis Europos tarptautinei situacijai, kariuomenės dalių skaičius buvo padidintas. 1935 m. buvo vėl suformuoti 3 ir 6

Kpt. Eduardas Noreika, žuvęs 1923. I. 15.

pėst. pulkai, 3 dragūnų pulkas, 1 artilerijos pulkas, priešlėktuvinė apsaugos rinktinė ir raitosios artilerijos grupė. Kariuomenės didinimą išaukė karo grėsmė.

Pėstininkai sudarė 3 divizijas ir buvo išdėstyti:

I pėst. divizija: divizijos vadas ir štabas — Panevėžyje.

1 pėst. D.L.K. Gedimino pulkas-Ukmergė.

3 pėst. D.L.K. Vytauto pulkas-Kėdainiai, Raseiniai, Seredžius.

4 pėst. Lietuvos Karaliaus Mindaugo pulkas-Panevėžys, Kupiškis.

II pėst. divizija: divizijos vadas ir štabas — Kaunas.

2 pėst. D.L.K. Algirdo pulkas — Kaunas-Šančiai.

5 pėst. D.L.K. Kęstučio pulkas - A. Panemunė, Prienai.

9 pėst. D.L.K. Vytenio pulkas - Marijampolė, Vilkaviškis.

III pėst. divizija: divizijos vadas ir jo štabas—Šiauliai.

6 pėst. L.K. Margio pulkas - Klaipėda, Plungė, vėliau persikėlė į Telšius.

7 pėst. Ž.K. Butegeidžio pulkas—Tauragė, Ž. Naumiestis, Pagėgiai.

8 pėst. K.K. Vaidoto pulkas—Šiauliai ir Varniai.

I-jo gusarų p. vadas plk. Jackevičius 1927. IX. 25. gautą iš Resp. prezid. A. Smetonos pulko vėliavą perduoda vėliavininkui.

Iš P. Jurgėlos rinkinio

Artilerija stovėjo šiose vietose: Panevėžys, Kupiškis, Ukmergė—1 artilerijos pulkas; Kėdainiai, Raseiniai, Seredžius—2-ras artilerijos pulkas; Kaunas, Prienai, Marijampolė—3-čias art. pulkas;Šiauliai, Tauragė, Plungė—4-tas art. pulkas. Priešlėktuvinė rinktinė stovėjo—Kaune, A. Panemunėje. Artilerijos inspektorius ir jo štabas rezidavo Kaune.

Lietuvos kavaleriją sudarė 3 raitelių pulkai—1 divizija.

1 gusarų D.L.H.K. J.Radvilos pulkas—Kaune.
2ulonų D.L.K. Birutės pulkas—Vilkaviškyje vėliau Alytuje ir Tauragėje.
3-čias dragūnų Geležinio Vilko pulkas—Tauragėje, vėliau Vilniuje.

Klaipėdos krašto netekimas ir Vilniaus krašto atgavimas sudarė kai kurių dislokacinių pakeitimų. 1 pėst. pulkas ir 3-čias dragūnų pulkas buvo perkelti į Vilnių.

Lietuvos karo aviaciją sudarė: žvalgomosios, bombonešių ir naikintuvų eskadrilės, viso apie 100 lėktuvų. Aviacijos štabas, tiekimo, remonto ir statybos dirbtuvės buvo Kaune. Aerodromai buvo: Kaune, Šiauliuose, Panevėžyje, Gaižiūnuose ir Palangoje.

Karo technikos dalis sudarė: Ryšių batalionas, Auto rinktinė, Pionierių batalionas, Gelžkeliečių batalionas, Šarvuočių rinktinė ir Karo laivynas (užuomazgoje). Dauguma karo technikos dalių stovėjo Kaune.

Lietuvos vyriausybės nariai priima kariuomenės paradą.
Estradoje: gen. Radus Zenkevičius, plk. K. Skučas, prof. A. Voldemaras, prezid. A. Smetona, gen. S. Žukauskas, kpt. L. Virbickas; dešin. žemai, antroj eilėj, J. Budrys, tada vid. reik. minist. patarėjas, dabartinis Lietuvos gen. konsulas New Yorke.

Gen. gyd. V. Nagevičius, Karo Muzėjaus steigėjas.

Pėstininkų organizacijoje mažiausias vienetas buvo kautynių skyrius - 14 kovotojų. K. sk. pagrindą sudarė lengvo kulkosvaidžio grandis, kurią papildydavo šautuvinių granatų svaidytojas ir šauliai. 3 kaut. skyriai sudarė būrį. 3 būriai sudarė kuopą. Kuopa buvo taktinis ir administracinis vienetas. 3 šaulių kuopos, 1 sunk. kulk. kuopa, ryšių būrys ir autom. pabūklų būrys sudarė pėst. batalioną—taktinį kariuomenės vienetą. 3 batalionai, ryšių kuopa, pionierių būrys ir atatinkamos tarnybos sudarė pulką. Taikos metu ne visi pulkai buvo vienodi, kai kurie susidėjo iš 2-jų batalionų, kai kurie iš 3-jų batalionų.
Artileriją sudarė 4 art. pulkai. Kiekviename art. pulke—3 art. grupės, grupė iš 2-3 baterijų, baterija 2-4 pabūklai. Visa artilerija buvo arkliais traukiama, motorizuota buvo tik priešlėktuvinės apsaugos rinktinė.

Ginklai. Pėstininkai buvo ginkluoti "Mauser" sistemos šautuvais ir karabinais 7, 9 kalibro, lengv. kulk. "Brno", sunk. kulk. "Maksim" 1908-1915 m. sistemos, priešlėktuviniais ir prieštankiniais autom. pabūklais 20 mm. šveicarų gamybos. Patrankos 75 mm. ir 105 mm. gaubicos, daugumoje prancūzų gamybos. Lengvųjų ginklų Lietuvos kariuomenė turėjo pakankamai, daug jų buvo įsigyta už aukas Lietuvos visuomenės kariuomenei. Artilerijos ir šarvuočių turėta labai mažai. 1939 m. turėta 36 lengvieji tankai ir viena priešlėktuvinės art. grupė iš 3 baterijų, 9 patrankos.

Paskutiniais Neprik. Lietuvos gyvavimo metais Lietuvos kariuomenėje buvo:

a) kadro karininkų apie 1100.
b) liktinių puskarininkių apie 1400.
c) būtinos tarnybos kareivių, 14,000—21,000 (du arba trys šaukimai).
d) civilinių tarnautojų apie 500.

Tad viso Lietuvos kariuomenėje taikos metais buvo 17,000—24,000 vyrų. Karo atveju, visuotiną mobilizaciją paskelbus, numatoma buvo pašaukti apie 200,000 vyrų, kurie sudarytų 4 divizijas ir 2 atsargines brigadas. Mobilizuojamo amžiaus apmokytų atsarginių buvo apie 300.000 vyrų. Visų jų nebuvo numatoma šaukti, nes neturėjome tiek ginklų.

Vadovybė. Kariuomenės vadovavimas, ruošimas ir krašto gynimas rėmėsi įstatymais. Visų ginkluotų pajėgų vyriausiu viršininku buvo Respublikos Prezidentas. Kariuomenės štabas (krašto aps. ministerija) buvo Kaune. Štabe rezidavo krašto aps. ministeris ir kariuomenės vadas.

Mokymas. Karininkų kadrui paruošti Kaune nuo 1919 metų veikė Karo Mokykla. Karo mokykla paruošdavo karininkus visoms ginklų rūšims. Prie karo mokyklos buvo paruošiama ir karininkų atsarga-aspirantai. Pasibaigus kovoms dėl Lietuvos laisvės buvo susirūpinta tinkamu kariuomenės paruošimu bei mokymu. Reikalinga buvo sustiprinti kadrus jų specialybėse. Šiam reikalui 1922 m. buvo įsteigti Augštieji karininkų kursai, vėliau pavadinti "Vytauto Didžiojo karininkų kursais". Specialioms karo technikos dalims buvo įsteigti Augštieji Karo Technikos kursai. Lygiagrečiai su karininkų tobulinimosi kursais Lietuvoje, pradedant 1922 m. kasmet po keleta karininkų buvo siunčiama į užsienius į augštąsias karo mokyklas: į Čekiją, Prancūziją, Belgiją, vėliau į Italiją ir Vokietiją. Nuo 1931 m. Lietuvoje buvo įsteigta Vytauto Didžiojo Augštoji Karo Mokykla (karo akademijos teisėmis), kuri išleido 2 laidas.

Puskarininkių kadrams ruošti kariuomenės dalyse veikė mokomos kuopos. Kursas truko 6-9 mėnesius. Kandidatai turėjo būti baigę bent pradžios mokyklą.

Kareivių karinių dalykų mokymui, buvo paruošti mokymo planai ir programos, kurių buvo stropiai prisilaikoma. Vasaros laiku kariuomenė eilės tvarkoje buvo išvedama į Gaižiūnų paligoną, kur atlikdavo šaudymo ir lauko taktinius pratimus. Rudenį ir žiemos metu būdavo atliekami sujungtų ginklų rūšių pratimai (manevrai). Kiekvienais metais rudenį būdavo atliekamas prizinis šaudymas iš šautuvų ir lengv. kulkosvaidžių. Prizai buvo duodami daliniui ir asmeniui. Geriausi šauliai kareiviai gaudavo sidabrinius, arba nikelinius laikrodžius.

Kaunas, Vytauto Didžiojo Karo Muzėjus.

Sportas. Kariuomenėje fizinis lavinimas buvo labai vertinamas. Daugiausiai buvo ūgdomos šios sporto šakos: šaudymas iš pistoletų ir šautuvų, fechtavimas, lauko jojimas, lauko bėgimas, plaukimas, granatų mėtymas, patrulio žygis, estafetinis bėgimas, šokimas į augštį ir tolį, krepšinis, futbolas, daugiakova.

Žirginio sporto srityje, kasmet buvo rengiamos raitųjų rungtynės.

Švietimas. Į kariuomenės švietimo ir auklėjimo sritį, buvo kreipiamas ypatingas dėmesys. Daug gelbėdavo kar. štabo spaudos ir švietimo skyrius taipogi švietimo vadovai visose kariuomenės dalyse. Nemokantieji rašyti ir skaityti kariuomenėje būdavo išmokomi, nors jau paskutiniais Neprikl. Lietuvos metais į kariuomenę beraščių ateidavo labai mažai. Mažai mokantieji rašyti ir skaityti buvo lavinami daugiau, kad išmoktų. Taipogi buvo mokoma istorijos ir geografijos. Buvo ruošiamos ekskursijos, mėgiamiausia vieta buvo Kaune Karo Muzėjus. Paskaitos būdavo ruošiamos ne tik moralinio bei karinio turinio, bet ir iš žemės ūkio srities: žemdirbystė, gyvulininkystė ir bitininkystė. Nesant kariuomenėje savų specialistų, kariuomenės dalys kviesdavo paskaitininkus ir civilinius asmenis.

Bibliotekos. Kariuomenėje veikė 109 bibliotekos su 190,000 tomų knygų. Kareivių bibliotekų buvo 53, prie kareivių bibliotekų buvo skaityklos, kurias kareiviai noriai vakarais lankydavo. Svarbiausia buvo Centrinė kariuomenės biblioteka Kaune.

Spauda. Lietuvos kariuomenė turėjo savą spaudą. Kareiviams buvo leidžiamas savaitinis laikraštis "Karys". Karininkai savomis lėšomis leido mėnesinį žurnalą "Kardas". Be šių ėjo dar karo mokslo žurnalas "Mūsų Žinynas"; karo istorijos žurnalas "Karo Archyvas" ir "Trimitas' - Lietuvos Šaulių Sąjungos laikraštis. Spaudą kareiviai gaudavo veltui į kuopas ir skaityklas. Be kariškos spaudos kareiviams būdavo tiekiama valdžios lėšomis ir civilinė spauda, tik mažesniame kiekyje.

LIETUVOS OKUPACIJA

1939 m. prasidėjo II Pasaulinis karas. Lietuvos vyriausybė paskelbė neutralitetą ir griežtai jo laikėsi. Žlugus Lenkijos valstybei ir jos teritoriją pasidalinus Vokietijai ir Sovietų Rusijai, Vilniaus kraštas grįžo Lietuvai. Lietuvos vyriausybė vedė sunkias derybas Maskvoje, bet buvo priversta įsileisti Sovietų Rusijos kariuomenės įgulas į Lietuvos teritoriją. Sovietų kariuomenės bazės Lietuvoje įsikūrė 1939 metų rudenį: Vilniuje, Alytuje, Prienuose ir Gaižiūnuose. Pasinaudodama sau palankia Europoje tuometine situacija, Sovietų Rusija 1940 m. birželio 15 d. okupavo Lietuvą. Puolimą įvykdė staiga. Iš Vilniaus, Alytaus, Prienų ir Gaižiūnų sovietų kariuomenės bazių, sovietų kariuomenės junginiai staiga puolė Kauną ir kitus gyvybinius krašto centrus. Tuo pačiu laiku per sieną į Lietuvą įsiveržė dar 4 sovietų kariuomenės korpai - viso apie 250.000 karių, su gausia motorizuota artilerija, aviacija, daugybe tankų ir šarvuočių. Puolančios priešo jėgos dešimtį kartų viršijo Lietuvos jėgas. Mobilizuota Lietuvos kariuomenė nebuvo ir tuo laiku turėjo tik apie 22,000-24,000 karių, taikos meto sudėties. Kariuomenė stovėjo savo nuolatinėse stovyklose-kareivinėse.

Kariūnai parade 1937 m. V. Augustino nuotr.

Nors Lietuvos kariuomenė kovai su priešu buvo paruošta moraliai ir materialiai kiek krašto sąlygos leido, tačiau negavo įsakymo priešintis. Jai buvo įsakyta: "stovėti savo nuolatinėse vietose, sutikti ir informuoti..."(gen. V. Vitkausko įsakymas 1940 m. birželio 15 d.). Tuo laiku, informaciją apie įvykių eigą, kariuomenės dalių vadai gaudavo labai silpną, arba jokios negaudavo. Tik todėl taip lengvai pavyko Sovietams okupuoti Lietuvą.

Sovietų kariuomenei okupavus Lietuvą tuoj pasikeitė vyriausybė. Naujoji vyriausybė vykdė jau sovietų vadovybės valią. Pareikalavus sovietams buvo uždraustas bet koks Lietuvos kariuomenės judėjimas, nuginkluota ir likviduota Lietuvos Šaulių Sąjunga, atleista daug augštų karininkų ir šiaip valdininkų, kurie vėliau buvo areštuoti, lietuviška karinė spauda buvo panaikinta ir išleista komunistinė.

Liaudies kariuomenė. 1940 m. liepos mėn. pradžioje Lietuvos kariuomenė buvo pavadinta "Liaudies kariuomene". Liaudies kariuomenei iš Maskvos buvo atsiųstas vadas, sovietų gen. mjr. Baltušis-Žemaitis. Atvyko draug su 3 komisarais. Kariuomenėn buvo įvesta politinių vadovų institucija. Prie visų vadų buvo paskirti politkomisarai ir politvadovai. Politinius vadovus parinko komunistų partija. Karių veikimas buvo suvaržytas, karininkai ir kareiviai buvo sekami. Iš kariuomenės buvo atleisti visų tikybų karo kapelionai. Iš kareivinių buvo pašalinti visi tautiniai ir religiniai simboliai, jų vietoje buvo pakabinti bolševikinių vadų paveikslai ir komunistiniai šūkiai. Nuolatos buvo daromi mitingai, kuriuose kalbėdavo tik politiniai komisarai ir jiems prijaučiantieji. Buvo vedama propaganda už prisijungimą prie Sovietų Sąjungos.

Kariuomenės dalyse kilo nepasitenkinimas, kuris vis didėjo. Ypatingai karius erzindavo propaganda už prisijungimą prie Sovietų Sąjungos. Ryškiausias pasipriešinimas įvyko 9 pėst. pulke, Marijampolėje. Dėl to pulko vadas buvo pašalintas, pulkas perkeltas į Švenčionėlius prie Sovietų sienos ir izoliuotas. Švenčionėliuose 9 pėst. pulkas tęsė kovą ir nepasidavė, tad su sovietų tankų pagelba buvo išformuotas. Ta pati dvasia reiškėsi ir kituose pulkuose. Daug karininkų ir kareivių buvo suimta ir išvežta, kurie dingo be žinios.

29-tas teritorinis šaulių korpas. Neilgai gyvavo "liaudies kariuomenė'. Rugp. mėn. buvo įsakyta persiformuoti į Sovietų armijos "29-tą teritorinių šaulių korpą". Įsakymas atėjo iš

Maskvos. Korpas susidėjo iš 2-jų divizijų: 179 š. divizijos ir 184 š. divizijos. Iš Lietuvos kavalerijos 3 pulkų buvo suformuotas vienas 26 kavalerijos pulkas. Likusius nuo formavimo 26 kav. pulko arklius pasiėmė sau rusai. Karo aviacijos buvo palikta tik viena oro eskadrilė. Karo mokykla tapo panaikinta ir Vilniuje įsteigta rusiška. Į korpą buvo prisiųsta 300 rusų komisarų ir politrukų, kurie savotiškai pradėjo "šviesti" lietuvius karius. Tai buvo įkyriausias pasityčiojimas iš lietuvių. Sovietai nepasitikėdami lietuviais, 29-tą korpą perkėlė iš savo nuolatinių stovėjimo vietų į rytinį Lietuvos pakraštį, toliau nuo vokiečių sienos.

Dauguma korpo dalių buvo patalpintos Vilniuje, kur korpas pateko į labai blogas sąlygas: blogos patalpos, menkas ir vienodas maistas, žiauri drausmė ir įkyri, be paliovos varoma, komunistinė propaganda. Kareivių ir karininkų tarpe pasireiškė pasyvus pasipriešinimas, ignoravimas rusų, vos nepriėjęs prie ginkluoto sukilimo. Ryškiausias pasipriešinimas įvyko rudenį, lietuvių 615 art. pulke Vilniuje, Šnipiškių kareivinėse. Raminti artileristus buvo atvykę visi didieji bolševikų komisarai ir generolai esantieji Vilniuje. Daug artileristų buvo suimta. Korpe veikė rusų-bolševikų įsteigti NKVD ypatingieji skyriai, kurie prievarta užverbavo daug agentų. Suėmimai buvo nuolatinis reiškinys. Suėmimus atlikdavo NKVD ypatingi skyriai, naktimis. Karininkai buvo suimami kareiviams nematant. 1940-1941 m. žiemą korpe buvo suimta apie 2000 lietuvių karininkų ir kareivių. Suimtieji buvo išvežami į Rusiją. 1941 m. gegužės mėn. 179 divizija išvyko į Pabradės poligoną ir 184 divizija į Varėnos poligoną. Poligonuose stovyklavo ir rusų kariuomenės dalys, tad lietuviai buvo nuolatos rusų apsupti. Birželio 14 d. abiejose divizijose, tuo pačiu laiku, buvo įvykdytas masinis lietuvių karininkų ir kareivių areštas. Suimta buvo 271 karininkas, 33 puskarininkiai, 15 eilinių ir 4 civiliai tarnautojai lietuviai. Suimtieji tuojau buvo išvežti ir dingo be žinios. Tuo pat laiku ir visoje Lietuvoje vyko plataus masto suėmimai. Netolimoje ateityje buvo užplanuota dar daugiau karininkų ir kareivių suimti. Tačiau kilęs karas bolševikų planus sutrukdė.

Birželio 22 d. vokiečiai pradėjo karą, stipriai puldami bolševikus. Sovietų kariuomenėje kilo panika, visi leidosi bėgti, kas kur tik išmano. Lietuviai spietėsi į didesnius vienetus ir sukilo. Varėnos poligone sukilimas įvyko birželio 22 d. vakare, Vilniuje birželio 23 d. vakare, Pabradėje birželio 24 d. Vilniuje prie sukilusių lietuvių karių tuojau prisidėjo darbininkai ir studentai. Tokiu būdu atsipalaidavo nuo priešo apie 5,000 lietuvių kareivių ir labai maža dalis karininkų.

II-jam Pasauliniam karui vykstant lietuvių tauta darė keleta bandymų sukurti kariuomenę ir atstatyti Nepriklausomą Lietuvos valstybę. Tie bandymai nepasisekė. Lietuvių tauta pateko į komunistinę vergiją, bet ne dėl savųjų klaidų, bet dėl svetimųjų padarytų planų tarptautinėje arenoje. Nežiūrint į visus sunkumus, nepasisekimus ir kliūtis, ateityje lietuvių tauta bandys vėl sukurti kariuomenę, kovos ir sieks kol pasieks laisvo ir nepriklausomo gyvenimo. Jeigu tauta nori gyvuoti ir tarpti ji turi turėti laisvą ir nepriklausomą gyvenimą, kitaip ji yra tik trąša kitoms tautoms. Gyvenime matome kad ne tas yra stiprus kuris muša ir plaka kitus, bet tas, kuris atlaiko smūgius. Būkime vieningi ir kantrūs.

Atkurtos Lietuvos Kariuomenės 40 metų sukakties proga, Lietuvių Veteranų Sąjungos "RAMOVĖ" Centro Valdyba sveikina Veteranus-Ramovėnus, Savanorius, Šaulius, Laisvės Kovų Invalidus, mūsų talkininkes Birutininkes ir visus kitus mūsų kariuomenės Kūrėjus ir laisvės Kovotojus tėvynėje ir išeivijoje esančius.

Tikėkime, pavergtai tėvynei laisvės rytojus išauš. Telkime ir apjungkime visas savo jėgas išsilaisvinimo pastangose. Vardan tos Lietuvos vienybė tarp mūsų težydi. — Tai mūsų linkėjimai šia, ne eiline, proga.

Lietuvių Veteranų Sąjungos
"RAMOVĖ"
Centro Valdyba

Faustas Kirša

TESTAMENTAS

Tėvų tėvai per amžius dvasios įkvėpimais
Tėvynę atnešė lig šios šventos dienos
Ir dovaną paliko: visą Žemės kraitį,
Ir testamentą: lig mirties kovok dėl jos.

Sūnau, ne sau gimei! Gimei spindėti amžiams
Naujų pilių, naujų kovų naujais vardais.
Sūnau, gimei dvasia net pranašus pasekti
Ir Dievo veidą padabint gyvais žiedais.

LIETUVOS APSAUGOS DALYS

B. R. V.

Pirmieji šūviai ir sprogstančios bombos 1941 m. birželio 22 d. lietuviams nuskambėjo kaip laisvės varpo aidas.

Visa tauta, o ypač, politikų pasmerkti suniekinimui jos kariai, suvaryti į raudonosios armijos saugomus poligonus, pajuto jog laisvė yra čia pat. Nustotos laisvės troškimas ir kerštо jausmas raudoniesiems engėjams slapta degino lietuvio kario krūtinę. Tik, dėja, jie nežinojo, kad "išlaisvintojas" bus toks pat okupantas tik kita spalva prisidengęs.

Vokiečių-Sovietų karui prasidėjus, visame krašte pakilo trispalvės ir vyrai šoko vyti lauk bolševikus ir jų pakalikus. 29-to šaulių teritorinio korpo kariai, likę sargybose Vilniuje, netrukus pasidarė ten esančiose kareivinėse šeimininkais, kai kur ramiai suimdami raudonosos armijos atstovus, kai kur pavartodami ginklą ir net turėdami aukų.

Varėnos poligone stovėjusi 184 lietuvių divizija, pirmomis karo dienomis atsidūrė vokiečių, besiveržiančių į rytus, karo veiksmu zonoje ir turėjo gerą progą kautynėmis atsikratyti bolševikų. Blogiau sekėsi 179 liet. divizijai, kuri buvo Pabradės poligone. Ta divizija žygio tvarka buvo vedama iš Lietuvos į Rusiją, bet tik nedidelė jos dalis ten išvyko; pakeliui daliniai ir pavieniai kariai išsisklaidė, kai kur ginklu pasipriešindami, vieni išvyko tiesiai į namus, kiti gi, į Vilnių.

Vos tik vokiečių kariuomenės dalys užėmė Varėnos poligoną (1941 m. birželio 23 į 24 d.) jie tuoj panaudojo ten buvusį lietuvių karių telkinį įsakydami suformuoti batalioną saugoti geležinkelio ruoža Vilnius — Varėna. Tas batalionas buvo pavadintas Geležinkelių Apsaugos Bn., vėliau — šeštuoju.

Birželio 28 d., penktadienio naktį, 184 div. visų ginklo rūšių vora, apie 3000 vyrų, forsuotu žygiu pasiekė Vilnių. Per 19 valandų, žygiuodami šalikeliais, be maisto, vyrai padarė 72 km. žygį. Taip Lietuviai kariai skubėjo į savo sostinę, į laisvę.

Vilniuje, kur bolševikų valdžia buvo išvyta beveik per vieną dieną, šeimininkavo lietuviai ir pro jį žygiavo vokiečių armijos į rytus. Grįžę kariai sklaidėsi į savo buvusių dalių būstines laukdami tolimesnių isakymų. Keleta dienų pavėlavę pradėjo grįžti daliniai ir pavieniai atsipalaidavę iš Pabradės poligono. Taip praslinkus savaitei po karo pradžios, Vilniuje susitelkė apie 4-5000 lietuvių karių, kur jie saugojo valstybinius ir karinius pastatus ir kitą turtą, laukdami įvykių vystymosi. Jėzuitų gatvėje, buvusiame korpo štabe, atsikūrė kariuomenės štabas, kuriame keletas vyresnio laipsnio karininkų dirbo organizuodami grįžtančius karius ir juos aprūpindami. Vokiečiai pradžioje nekliudė ir nesikišo, tik stebėjo, retkarčiais atsiųsdami karininkus pasiinformuoti.

Apie liepos mėn. viduri Vilniaus komendantas plk. Zehnpfennig raštu pranešė štabui, kad visi buvę lietuviai kariai priklauso tiesiog vokiečių komendantūrai. Tuo pačiu raštu įsakė suorganizuoti tris stambius batalionus (po 800 vyrų), kiekvieną iš keturių kuopų. Batalionai pavadinami Vilniaus Atstatymo Tarnyba: vienas batalionas — Apsaugos Bn, (sargyboms nešti), antras — Tarnybos Bn. (policinėms pareigoms) ir trečias — Darbo Bn (pionieriai). Šis pastarasis ginkluotas tik.... kastuvais. Visus likusius karius įsakė tuojaus paleisti atsargon išduodant vokiečių komendantūros paleidimo raštelius.

Nespėjus dar pilnai suorganizuoti tos Vilniaus Atstatymo Tarnybos ir daugumą laisvų vyrų paleidus (su pilna karine apranga, tik be ginklų) atsargon, staiga, buvo gautas naujas komendanto parėdymas suformuoti dar vieną batalioną sargyboms, kuris bus išsiųstas į Gardiną. Tuo pačiu įsakymu buvo panaikinta Vilniaus Atstatymo Tarnyba ir visi lietuvių batalionai apjungiami Lietuvių Savisaugos Dalinių (Litauische Selbstschutz Abteilungen) vardu.

Nepaleisti atsargon kariai buvo sulaikyti ir prasidėjo beevykstančių atsargon sulaikymas geležinkelio stotyje, kur vokiečių žandarai atėminėjo paleidžiamuosius dokumentus ir vyrus grąžindavo į kareivines. Štabui nesunkiai pavyko suformuoti Gardino Bn, vėliau pavadintą 15 Bn, iš buvusios Karo Mokyklos ir pionierių Bn karių. Taigi šito Bn branduolį sudarė lietuvių karių elito likučiai. Gen. št. kapitono vadovaujamas Bn tuoj buvo traukiniu išsiųstas į Gardiną.

Rudeniop, vokiečių frontui vis besistumiant tolyn į rytus, Lietuva iš vokiečių karinės valdžios pateko į vokiečių civilinės valdžios rankas. Tuo pačiu metu Lietuvos Savisaugos Dalinių priežiūra iš karinio komendanto perėjo į vokiečių policijos viršininko. Tada buvo pakeistas ir dalinių pavadinimas į Lietuvos Apsaugos Dalis (Litauische Schutzmannschaftseinheiten), atseit, su vardo pasikeitimu dalinių veiklos plotas liko neaprėžtas vien tik Lietuva.

Maždaug tuo pat laiku įvyko ir dalinių perorganizavimas. Dalinių štabas iš Vilniaus buvo perkeltas į Kauną ir įsteigtos 4 apygardos su savais štabais: Vilniaus, Kauno, Panevėžio ir Šiaulių.

Dalinių štabo uždavinys, pradžioje inspekcinis, vėliau tik ryšinis, buvo labai aprėžtas. Tiesioginės įtakos į dalinių vadovavimą, ar jiems uždavinių skyrimą štabas neturėjo. Batalionai gaudavo uždavinius ir aprūpinimą iš tų vokiečių policijos ar kariuomenės dalių, ar įstaigų prie kurių jie būdavo priskirti. L.A.D. Ryšių karininko štabas, taip jis dabar buvo vadinamas, turėjo uždavinius tik palaikyti ryšius su batalionais, kadro ir naujokų apmokymo ir karių šeimų globos.

Batalionų papildymas ėjo savanorišku principu. kai kada ir kai kur, vokiečiams pavartojant įvairius spaudimo būdus. Buvo per prievartą apjungti į kuopas policininkai tarnavę viešojoj policijoj. Sto-

L. A. D. bataliono vyrams įteikiami ginklai ant užšalusio Trakų ežero. V. Augustino nuotrauka.

jantis savanoriu pasirašydavo pasižadėjimą 6 mėnesiams, bet paprastai po tų 6 mėnesių jo tarnybos laikas būdavo pratęsiamas neribotam laikui.

Batalionams būdavo skiriami sargybų, apsaugos ir kovos su bolševikų partizanais uždaviniai. Tačiau kartais tekdavo vykdyti ir kautynių uždavinius tiems batalionams, kurie patekdavo vokiečių kariuomenės žinion fronte ar artimame užnugaryje (pav. 4,5, 13 ir 256 Bn).

Pradžioje apranga buvo naudojama senoji lietuviška uniforma, vėliau pritrūkus, mišri, ir pagaliau vokiečių policijos arba kariuomenės. Reikia pasakyti, kad kuriant Apsaugos Dalinius savanorių netrūko, nes buvę kariai, partizanai, kovon prieš bolševikus, noriai stojo. Vėliau stodavo tie, kuriem grėse priverstiniai darbai Vokietijoj ar Reicho Darbo tarnyba. Tuo būdu, stodami į L. A. D. tūkstančiai vyrų išvengė žeminančių vergų darbų vokiečių fabrikuose ir jų okupuotuose kraštuose. Tačiau su nauju elementu drausmė L. A. D. buvo pažeista. Gal dar daugiau ją ardė patys vokiečiai nesiskaitydami su Lietuva, mūsų politinę ateitį palikdami nežinomą, alindami ūkiškai kraštą, siųsdami lietuvius karius už Lietuvos ribų, blogai su jais elgdamiesi ir dar blogiau aprūpindami maistu ir apranga. Prasidėjo smarkus dezertyravimas. Sudarytuose 25 atskiruose L. A. Daliniuose sąrašuose buvo apie 13,000 vyrų, tuo tarpu akivaizdoje tebuvo virš 8,000, iš jų apie 250 karininkų. L. A. D. buvo ginkluoti mišriais pėstininkų ginklais, vokiškais, rusiškais ir dalinai, likusias buv. Lietuvos kariuomenės. Sunkieji ginklai (sunk. kulkosv. ir minosvaidžiai) būdavo tiesioginiai priskiriami šaulių kuopoms.

Kiekvienam lietuvių batalionui būdavo priskiriamas vokiečių ryšių karininkas, dažniausiai kapitono laipsnio, su mažu štabu iš 4 - 6 žmonių, kuris rūpinosi tiekimu. Ryšių karininkas prižiūrėdavo uždavinių vykdymą, kai kur net mėgindavo perimti vadovavimą.

Kai tik Vilniuje susikūrė L. A. D. štabas tuoj buvo išsireikalautas leidimas atgaivinti bolševikų uždarytą KARĮ, kuris pasidarė L. A. D. savaitinis organas. Jame be informacinių ir auklėjančių straipsnių buvo skelbiama aprašymai atskirų batalionų veiklos, jų kautynių, žuvusių sąrašai. Neviskas buvo galima skelbti, nes laikraštis buvo cenzuruojamas vokiečių komendantūros.

Daliniai stovinti Vilniuje ir Kaune stengdavosi palaikyti lietuviškas tradicijas, rengdavo koncertus, minėjimus. Kas met būdavo iškilmingai švenčiama Vasario 16 ir Lapkričio 23 diena. Kaune būdavo daromos net eisenos į Karo Muzėjaus sodnelį prie Nežinomo Kareivio paminklo. Vėliau tas tautines demonstracijas vokiečiai uždraudė.
Žemiau paduota lentelė rodo L. A. D. uždavinius ir patiekia kitus davinius:

Eil. Nr.	Bn. Nr.	Formavimosi Vieta	Veikimo ar stovėjimo rajonas	Uždaviniai
1.	1	Vilnius	Vilnius.	Sargybų tarnyba.
2.	2	Vilnius	Vilnius, Liublinas, Adutiškis.	Sargybų tarnyba, kova su partizanais.
3.	3	Vilnius	Vilnius, Minskas, Kopyl.	Sargybų tarnyba, kova su partizanais.
4.	4	Vilnius	Rostovas (prie Azovo jūros).	Geležinkelio apsauga ir kautynių uždaviniai.
5.	5	Kaunas	Į pietus nuo Ilmenio ežero.	Kova su partizanais.
6.	6	Varėna	Vilniaus kraštas.	Geležinkelio apsauga.
7.	7	Kaunas	Ostrogorskas (prie Dono), rytinė Lietuva.	Kova su partizanais.
8.	8	Kaunas	Žitomiras.	Kova su partizanais.
9.	9	Kaunas	Kaunas, Vilkaviškis 1 kp.	Sargybų tarnyba.
10.	10	Panevėžys	Mogilevas.	Kova su partizanais, sargybų tarnyba.
11.	11	Kaunas	Korestenas, Ukrainoj.	Kova su partizanais.
12.	12	Kaunas	Minskas.	Kova su partizanais, sargybų tarnyba.
13.	13	Kaunas	Ilmenio ežero rajonas.	Kova su partizanais.
14.	14	Šiauliai	Šiauliai, Plungė, Telšiai.	Sargybų tarnyba.
15.	15	Vilnius	Gardinas, Baranovičiai, Pinsko pelkės.	Kova su partizanais.
16.	251	Daugpilis	Daugpilis.	Sargybų tarnyba.
17.	252	Kaunas	Liublinas.	Sargybų tarnyba.
18.	253	Prienai	Vilniaus kraštas.	Kova su partizanais.
19.	254	Vilnius	Šarkaučyzna.	Kova su partizanais.
20.	255	Kaunas	Mogilevas.	Geležinkelio apsauga, kova su partizanais.
21.	256	Kaunas	Ilmenio ežero rajonas.	Kova su partizanais.
22.	257	Svyriai	Svyriai, Rūdiškės.	Kova su partizanais.
23.	Lietuva, Vokietija Pomeranija.		Šiaurinė Lietuva ir pietinė Latvija.	Kova su partizanais.
24.	Reprezentacinė Kuopa. Vilnius.		Vilnius, Kaunas, Vilniaus kraštas.	Reprezentacija, vėliau kova su partizanais.
25.	Kavalerijos Eskadronas. Pastoviai.		Pastoviai.	Kova su partizanais

1941 m. Vilniuje buvo suformuota Reprezentacinė Kuopa iš vyrų nežemesnių kaip 180 cm. Jai vadovavo žinomas Lietuvoje šaulys kpt. V. Miliauskas, vėliau žuvęs Vokietijoje. 1942 m. pradžioje kuopa buvo iškelta į Kauną, o gruodžio mėn. į šiaurės rytų Lietuvą (Tverečius, Svyriai, vėliau Eišiškės), kur kovojo su sovietų partizanais. 1943 m. gegužės mėn. kuopa buvo išsiųsta į Rygą kaip manevrinis dalinys prie karininkų kursų. Spalių mėn. ji buvo grąžinta į Lietuvą, o gruodžio mėn. iškelta į Svyrius ir įjungta į 257 Bn.

Ligi antrosios bolševikų okupacijos, kai su vokiečių kariuomenės pasitraukimu buvo likviduoti L. A. D., vieni išformuoti, kiti įjungti į vokiečių kariuomenę, kiti išsiskirstę ir prisijungę prie lietuvių partizanų,lietuvių batalionai atidavė nemažą kraujo duoklę kovoje su raudonuoju maru: žuvo apie 400 vyrų iš jų 15 karininkų ir arti 1000 buvo sužeisti, arba sužalotos sveikatos, iš jų apie 150 liko invalidai.

Vėlesni nuostoliai, jau perėjus Vokietijos sieną nėra žinomi, tačiau reikia spėti jie buvo nemažesni, ypač įskaitant 3 batalionus žuvusius Kurše. Labai maža yra žinoma įvykių, kad lietuviai būtų patekę bolševikų nelaisvėn, vos keletas. Tarnavę L. A. D. vyrai galėtų papasakoti daug narsių žygių atliktų atskirų dalinių ar pavienių karių. Visa eilė jų yra apdovanoti vokiečių Geležiniu kryžiumi už narsumą.

1. LIET. POL. PULKAS

1944 m. liepos mėn. 13 - 15 d. d. buvo suformuotas 1. Liet. Policijos Pulkas iš 2, 253, 257 ir 9 batalionų, pastarasis buvo paverstas ūkio daliniu. Batalionų numeriai buvo palikti tie patys. Pulkas formavosi ir keletą dienų stovėjo buvusiose Priešlėktuvinės Apsaugos Rinktinės kareivinėse (Panemunėj), o vėliau buvo perkeltas į šiaurės rytus nuo Kauno, kur iki liepos 29 d. Kleboniškiai, Birutiškiai ir Naujasodžiai rajone vykdė gyvenimosi pozicijos įrengimo darbus.

Liepos 29 d. pulko kautynių daliniai sunkvežimiais buvo perkelti į Šilavoto rajoną (12 km. nuo Prienų) pozicijos įrengimo darbams vykdyti, o ūkio daliniai vyko žygio tvarka. Tačiau vokiečių divizijos vadas, kurio vadovietė buvo Igliaukoje, pakeitė uždavinį, įsakydamas ginti Klebiškės, Kulšiai barą. Liepos 30 d. 3 val. ryto, bolševikų šarvuotiems daliniams prasiveržus tarp Kauno ir Prienų, ir grėsiant apsupimui, pulkas gavo įsakymą pasitraukti į Plutiškes, kur turėjo užimti gynimosi poziciją, bet besitraukiant įsakymas buvo atšauktas ir duotas naujas — susitelkti Pilviškių rajone.

Per Plutiškes, Kuprius, Zariškę (Did.), Šerninę, Puroinškius ir Antanavą pulkas traukėsi žygio tvarka 253, 257 ir 2 Bn į Pilviškius, dengiamas vokiečių dalinių. Žygiuojant plentu Kaunas — Mariampolė ties Baciliškiais, pulko voros galą puolė bolševikų šarvuoti daliniai. Nukentėjo 4 Kp /257 Bn ir 2 Bn.

252 Bn 1 kp. vadas kpt. A. Petrulis, žuvęs 1944 m. liepos 29 d. kautynėse su bolševikais Vyslos didžiojoje kilpoje tarp miestų Delin ir Pulawja, Lenkijoje. Palaidotas karių kapuose Radome, 1944 m. liepos 31 d.

Pasiekus Pilviškius, buvo įsakyta sustoti postoviui rajone į vakarus nuo Šešupės, bet, bolševikams pasirodžius ties Pilviškiais ir prasidėjus kautynėms, įsakymas buvo atšauktas ir pulkas per Didvyžius, liepos 30 d., vakare, pasiekė Naumiestį.

Besitraukiančiuosius per Didvyžius paskutiniuosius pulko dalinius sulaikė vokiečiai ir įsakė organizuoti gynimąsi vokiečių bataliono rezerve — Liušiai rajone, kuris buvo užėmęs gynimosi poziciją Didvyžiai, upelis Šelmena bare. Iš sulaikytųjų pulko dalinių buvo suorganizuota: dvi kuopos (viena — iš 253 Bn karių, kita — iš 257 Bn) maždaug po 90 vyrų, 2 sunk. kulkosvaidžių skyriai ir 1 prieštankinė patrankėlė su tarnyba. Tai rinktinei vadovavo pulko vado padejėjas kav. mjr. B., kuris gerai pasireiškė vėlesnėse kautynėse. Rinktinės ginklavimas buvo labai įvairus: patrankėlė ir sunk. kulkosvaidžiai — rusiški, lengv. kulkosvaidžiai — prancūziški ir Brno, šautuvai — rusiški, prancūziški ir belgiški. Šaudmenų turėta labai mažai: s. kulk. — po 2000, l. kulk. — po 100 - 160, šautuvams — po 50 - 60. Apie šaudmenų stoką buvo painformuotas vokiečių Bn vadas, kuris pažadėjo jų parūpinti, bet nebuvo gauta. Maistu rinktinė apsirūpino iš vietos išteklių.

Liepos 31 d. prieš temstant bolševikai su tankais puolė Didvyžius ir plento Vilkaviškis — Naumiestis kryptimi, bet buvo atmušti. Rugpiūčio 1 d. 9 val. ryto prasidėjo kautynės visame bare. Po kokios valandos vokiečių dalliniai, buvę tarp Didvyžių ir plento (prieš rinktinės užimtą poziciją) pasitraukė, neišlaikę tankų puolimo. Netrukus bolševikai pradėjo pulti rinktinės laikomą poziciją, kurią jinai gynė kol turėjo šaudmenų, o be to turimoji vienintėlė patrankėlė ir vienas sunk. kulkosvaidis buvo sugadinti tankų ugnies. Kai kariai beturėjo tik po keliolika šovinių ir bolševikų dviem tankams pradėjus supti kairįjį rinktinės sparną, rinktinės vadas įsakė trauktis. Rinktinė pasitraukė į Naumiestį ir prisijungė prie pulko.

Rugpiūčio 1 d. 18 val. pulkas pradėjo žygį į Tilžę, peržengdamas ties Naumiesčiu Lietuvos — Vokietijos sieną. Po kelių dienų pulkas pasiekė Tilžę, kur buvo nuginkluotas, puskarininkiai ir kareiviai buvo įjungti į "Luftwaffe", o karininkai išsiųsti į Dresdeną.

L. A. Dalinių gyvavimo pabaiga buvo 1944 metų galas. Tada 5, 13 ir 256 Bn kartu su vokiečių karuomenės dalimis pateko į apsupimą Kurše ir ten žuvo. Beveik visi stovėję Lietuvoje batalionai (1, 2, 6, 9, 253 ir 257 Bn) 1944 m. rugpiūčio pradžioje buvo sutelkti Tilžėje ir ten nuginkluoti. Puskarininkiai ir kareiviai buvo prievarta įjungti į vokiečių Luftwaffe dalinius, o buvę už Lietuvos ribų batalionai, dėl nuolatinio žmonių skaičiaus mažėjimo, buvo jungiami vienas su kitu ir vėliau kai kurie jų buvo paversti darbo daliniais.

1943 - 44 m. kovose Ukrainoje 4 Bn buvo išblaškytas ir maža jo karių dalis pasiekė Lietuvą, kur jie buvo įjungti į kitus dalinius. 7 Bn, dėl turėtų nuostolių, 1944 m. sausio mėn. buvo išformuotas. 11 Bn buvo išformuotas 1944 m. vasarą Ukrainoje. 12 Bn 1944 m. vasarą buvo įjungtas į 15 Bn. 255 Bn 1944 m. rugpiūčio mėn. atžygiavęs į Vokietiją pasiekė Drezdeną, kur buvo įjungtas į naujai suformuotą Lietuvių Policijos Batalioną iš lietuvių prievarta tarnavusių Reicho Darbo Tarnyboje ir buvo išsiųstas į Jugoslaviją.

Pasibaigus II Pasauliniui karui antroji bolševikų okupacija užgniaužė pakilusias lietuvių viltis atgauti laisvę. Karo metu lietuvių tauta parodė nepaprastą susipratimą, energiją ir užsispyrimą išlikti savarankiška, ką liudija ir jos pastangos išlaikyti savo karinę jėgą bet kokiame pavidale ir kuo ilgiau. Lietuviai kariai negalėjo nei savo sveikatos nei gyvybių, tačiau nelygioje kovoje turėjo pralaimėti.

Reprezentacinės kp. ir vėliau 257 Bn vadas kpt. V. Miliauskas, žuvęs 1945 m. Vokietijoje; palaidotas Bedburge prie Reino.

LIETUVOS POLICIJAI 40 METŲ

POV. DIRKIS

Tautos Tarybai paskelbus 1918 m. Vasario 16 d. nepriklausomybės aktą ir tų pačių metų lapkričio 5 d. sudarius pirmąjį ministerių kabinetą su min. prof. Voldemaru priešakyje, pirmoje eilėje iškilo milicijos sudarymo klausimas vidaus tvarkai palaikyti. Atkurti miliciją vertė būtinas reikalas, nors būta ir labai sunkinančių aplinkybių. Tie sunkumai buvo: vokiečių kaizerio Viliaus II žandarų siautėjimas Lietuvos žemėje ir neaiški krašto padėtis. Iš rytų artėjo raudonosios penkiakampės žvaigždės šešėlis, iš pietų lenkiškas baltas aras laikė išskėtęs kruvinus nagus ir vakaruose grupavosi "Faterlando" bermontininkai, vedami Bermonto-Avalovo. Pagaliau, krašto viduje siautė įvairūs politiniai ir kriminaliniai paskiri ir organizuoti banditai. Didesnė dalis jaunų ir pajėgesnių vyrų ruošėsi stoti į naujai kuriamus Lietuvos kariuomenės dalinius ir, su ginklu rankoje, buvo pasiryžę eiti ginti savo krašto žemių. Į milicijos eiles savanorių nesirado, neskaitant caro ir kaizerio policijos įstaigose tarnavusių, kurių tarpe buvo ir nelietuvių kilmės, net lietuvių kalbos nemokančių ir abejingų beprisikeliančios tautos idealams.

Būdinga, kad ministerių kabinetui svarstant Lietuvos atkūrimo reikalą, pirmininkas Voldemaras griežtai pasisakė už milicijos steigimą ne tik vidaus, bet ir sienų apsaugai, nes esą Lietuva su nieku karo nevedė, neveda ir neves, joks kaimynas neturi teisės jos užpuldinėti. Tokiu būdu Lietuvos milicijos steigimo klausimas ministerių kabinete išsisprendė 1918 m. lapkričio 11 dieną. Tačiau milicijos įstatymas išvydo pasaulį tik 1920 m., ir veikė iki pat Lietuvos didžiosios tragedijos. Atseit, 1918 m. lapkričio 11 d. Lietuvos milicijai, vėliau tapusiai policija, yra jubilėjinė diena, nes nuo tos dienos spontaniškai organizavosi ir kūrėsi, be jokių vilionių bei didelių pažadų, Lietuvos milicija. Taigi, šiais metais Lietuvos policijai sukanka 40 m. nuo jos įsisteigimo.

Kadangi Lietuvos policija buvo pasirinkusi Angelus Sargus savo globėjais, tad su Angelų Sargų šventė, tradiciniai buvo suderinta ir policijos įsisteigimo sukaktis nepriklausomybės laikais Lietuvoje ir ta tradicija yra tęsiama ir čia tremtyje, ypač Čikagoje, kur randasi įsisteigęs buv. Lietuvos policijos tarnautojų klubas "Krivulė". Atseit, spalių 2 d. visiems buv. policijos pareigūnams yra brangi ir atmintina. Ta diena policijai būdavo didinga, simboliška šventė ir dabar ji yra tapusi istorine diena.

Senaisiais laikais Lietuva nuolatinės organizuotos milicijos apsaugos nėra turėjusi. Vyrai būdavo šaukiami ir daliniai organizuojami tik ištikus svarbam reikalui. Pirmieji žingsniai įvesti nuolatinę milicinę apsaugą Lietuvoje buvo padaryti 1505 m. O 1588 m. Lietuvoje jau buvo nuolatinės milicijos apsaugos daliniai, kurie veikė kaip tautinė apsauga. Tad 1588 metus ir tiktų laikyti organizuotos Lietuvos milicijos pradžia. Atseit, nepriklausomos milicijos, o vėliau policijos, pradininkas yra XVI-jo amžiaus milicija, kurios istorijos lapas buvo atdaras iki caro vidaus ministerio Petro Valujevo išleisto įsakymo-ukazo 1795 m., kuriuo Lietuvos milicinė apsauga buvo panaikinama.

Toks margas, kaip augščiau esu pastebėjęs, milicijos tarnautojų sąstatas 1918 m. nedarė ypatingai gero įspūdžio ir be abejo reikalas negalėjo progresuoti. Tačiau savo uždavinį ta milicija, vis dėlto, atliko.

P. Dirkis, L. P. T. Krivulės Klubo p-kas, pasienio policijos uniformoje 1932 m.

Kada kraštas buvo apvalytas nuo išorinių priešų ir kariai-savanoriai pradėjo kariuomenės eiles apleisti, dalis jų stojo į milicijos dalinius. Nuo to laiko užsipildė, nors dalinai, milicijos spragos ir nuo 1922 m. Lietuvos milicija sparčiai pradėjo tobulėti. Pažymėtina, kad Lietuvos policija, arba milicija, paskutiniais nepriklausomybės gyvenimo metais, nieku nesiskyrė nuo tų valstybių policijos, kurios savo kadrus buvo auklėję ištisus dešimtmečius. Pradžioje į policiją buvo žiūrima su nepasitikėjimu, iš dalies su baime ir net su neapykanta. Tačiau, kai lietuvis susipažino su policijos pareigomis, kai jis įsitikino, koks skirtumas tarp buvusios caro arba kaizerio ir savosios, pradėjo ją mėgti ir pasitikėti. Lietuvos milicijos vardas 1923 m. buvo pakeistas policijos vardu. Tame laikotarpyje išsiskyrė kelių rūšių Lietuvos policija: viešoji, kriminalinė, pasienio, geležinkelių, vandens ir raitoji. Be to, buvo įsteigtos policinės institucijos: savivaldybių, privačių įmonių ir net doros priežiūros brigada. Kiekviena policijos rūšis turėjo savo ypatingą paskirtį ir savo tarpe glaudžiai bendradarbiavo. Lietuvos policija turėjo savo spaudos organą, Policiją. Turėjo įsteigtą augštesniąją policijos mokyklą, kelias žemesnes ir įvairių kursų, kuriuose policijos tarnautojai tobulinosi. Ištobulintas, išauklėtas ir išmokslintas Lietuvos policijos tarnautojas taip glaudžiai buvo susiejęs su valstybe ir visuomene, kaip gal joks kitas valstybės tarnautojas. Lietuvos policija politikon nesikišo, jokių perversmų nevykdė ir prie visų režimų vienodai tarnavo valstybės ir piliečių bei jų turto saugumui. Atseit, policija perdėm išsilaikė savo pašaukimo augštumoje, nežiūrint, kad jai teko iš-

LIETUVOS VIETINĖS RINKTINĖS KŪRIMASIS ŠIAULIUOSE

J. VĖGELIS

Daug kas įdomaujasi, koks pagrindas buvo Lietuvos Vietinės Rinktinės atsiradimui tais 1941—1944 karo metais. O taip pat, kaip ji kūrėsi, veikė ir pagaliau išsiskirstė.

Atsimename, kaip 1941 m. vasarą, galinga Vokietijos kariuomenė, žaibiškai puldama, sutriuškino rusų armijas ir išvijo jas iš Lenkijos, Gudijos, Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Ukrainos. Vienok, Vokietijos kariuomenė, pasiekusi Leningrado, Maskvos ir Kaukazo ruožą, susilpnėjo, nes ją labai silpnino pasunkėjęs tiekimas dėl didelių atstumų nuo savo bazių Vokietijoje. Be to, Vokietijos armijų stiprumą labai sužlugdė, nepaprasti net Rusijai, 1941—1942 m. žiemos šalčiai ir gilus sniegas.

O vokiečių okupuotose šalyse, ypač Gudijoje, Lietuvoje ir Ukrainoje, miškuose susidarė būriai paliktų rusų belaisvių ir vėliau, Rusijoje apmokytų ir čia parašiutais nuleistų sprogdintojų, kurie šitose šalyse, naktimis sprogdino geležinkelius ir taip naikino vokiečių tiekimo ir kariuomenės traukinius. Tokius sprogdintojų būrius rusai, lėktuvais, naktimis, nuolat aprūpindavo sprogstama medžiaga, šaudmenimis, vokiškais pinigais ir amerikonišku maistu.

Sunkumams vis didėjant, Vokietija pareikalavo iš jų okupuotų valstybių paramos.

Kadangi parašiutininkų-banditų būriai sprogdindami geležinkelius ir tuo kenkdami vokiečiams, naktimis dar sprogdindavo ir pienines, kartais policijos raštines, o taip pat užpuldinėdavo ūkius ir žudė vietos, nepalankius komunistams, gyventojus, tai Lietuvos, Latvijos ir kt. šalių tautinės valdžios kreipėsi į vokiečių vyriausybę, prašydamos apsaugos, arba leidimo vidaus apsaugai suorganizuoti šiek tiek savos kariuomenės.

Vokiečiai sutiko, nes tikėjosi, kad jiems pavyks tokias kariuomenes įtraukti į dalyvavimą kovose rusų fronte. Latviai, vokiečių spaudžiami, nusileido ir sudarė savo S.S. korpą, kuris labai narsiai kovojo rusų fronte ir atkakliai gynė Latviją.

Čia reikia pastebėti, kad ir Lietuvos antikomunistų, entuziastų savanorių, organizuojami jau nuo pat pradžios 1941 m. karo, augo Savisaugos Daliniai ir iki karo galo, greta vokiečių, dalyvavo Rytų fronte net 18 vienetų, batalionų ir atskirų kuopų.

LIETUVIŲ KONFERENCIJA KAUNE

Tokiai būklei esant, Lietuvos vadovaujantieji asmenys norėjo žinoti, kokia yra tuo reikalu visos lietuvių tautos nuomonė. Tuo tikslu, jie 1943 m. balandžio 5 d. sušaukė konferenciją, kurioje dalyvavo po keletą atstovų iš miestų ir kiekvieno Lietuvos apskrities.

Konferencija susirinko Kaune ir posėdžiavo Karo Muzėjuje. Po ilgo visų reikalų svarstymo, buvo vienbalsiai nutarta: steigti atskirą kariuomenės rinktinę Lietuvos vidaus apsaugai, o frontui duoti vyrus tik savo noru fronto kariuomenėn stojančius ir priimtus valsčiuose per lietuvių, o po to, per vokiečių komisijas. Todėl, to reikalo vykdymui ir visiems Lietuvos reikalams tvarkyti, konferencija išrinko Lietuvos Tautos Tarybą, su pirmininku M. Biržiška.

VOKIEČIAI PRADĖJO LIETUVOJE PRIEVARTĄ

Tą pačią vasarą, visuose Lietuvos miestuose ir miesteliuose dirbo savanorių frontui ėmimo komisijos. Bet savanorių visai mažai atsirado. Mat, daug Lietuvos jaunimo jau buvo Savisaugos Daliniuose ir kovojo fronte, ar užfrontėje.

Tuomet vokiečiai su rusų belaisvių, vlasovininkų ir kitataučių ginkluotais būriais trankėsi valsčiuose gyventi įvairius istorinius įvykius: lenkų kavalerijos brigados "ekskursiją" Lietuvos teritorijoje, savųjų organizuotų "bandomuosius aliarmus", suvalkiečių ūkininkų sąjūdį, gruodžio 17 d. perversmą ir daug kitų įvykių. O skaudžiausi pergyvenimai buvo, įžengus į Vilniaus kraštą, bolševikų įgulų įsikūrimas. Gi vėliau antrasis Pas. karas ir dvi žiaurios okupacijos, kurios pareikalavo nekaltų policijos tarnautojų gyvybių.

Pirmoji okupacija, bolševikinė, buvo žiauri asmens atžvilgiu, nes kiekvienas policijos tarnautojas buvo persekiojamas ir jam tėvynėje vietos nebuvo. Dalis jų buvo sugrūsta į įvairias koncentracijos stovyklas, kalėjimus, dalis pateko į Sibiro taigas, dalis atsidūrė miškuose partizanų eilėse ir tik laimingesniems pavyko išvysti laisvąjį pasaulį.

Antroji okupacija (rudųjų) išoriniai atrodė švelnesnė, bet ir ji buvo didžiai apgaulinga, labai daug nereikalingai pražudė policijos tarnautojų gyvybių, ypač Vilniaus krašte. Ten juos kankino beatodairinis siautėjimas raudonųjų partizanų, blogas aprūpinimas maistu ir prastas apginklavimas. Be to, SS batalionų žiaurus siautėjimas daugelį policijos pareigūnų visai nekaltai iššudė.

Vokiečiams pralaimėjus karą, jų daliniai galvotrūkčiais pasitraukė iš Lietuvos. Draug su jais, dar likę gyvi, policijos tarnautojai irgi pasitraukė į Vokietiją, kur jiems teko daug daugiau kartumo išgyventi įvairiose stovyklose ir lageriuose, negu kitiems tautiečiams.

Prasidėjus emigracijai, ypač daug jų atsirado J.A.V. ir apsigyveno Čikagoje. Čia buvusieji Lietuvos policijos tarnautojai, sekdami kitas profesijas, susiorganizavo į policijos klubą "Krivulę", kuris pasirinko labai kilnų tikslą: imtis labdaros patekusiems į vargą, skurdą ar tai ligos, ar nelaimės atveju, remti materialiai, ypač pasilikusius Vokietijos sanatorijose bei ligoninėse, ir talkininkauti Lietuvos laisvinimo byloje. Klubo "Krivulės" valdyba kasmet mini tradicinę Angelų Sargų — spalių 2 d. — šventę. Šiais metais kartu mini ir Lietuvos policijos įsisteigimo 40 metų sukaktį.

Klubui vadovauja valdyba sekančio sąstato: Povilas Dirkis — pirmininkas, Antanas Kisylius — vicepirm., Balys Pupalaigis — sekretorius, Kazys Klinauskas — kultūros vadovas ir Algirdas Reivytis — kasininkas.

po kaimus ir gaudė Lietuvos vyrus, bėgančius net nušaudami. Be viso to, valsčiuose vokiečiai mobilizavo ir net prievarta atiminėjo iš ūkininkų arklius, nors jie buvo kartais jau perseni, arba būtinai reikalingi ūkininkui vokiečių uždėtoms įvairioms rekvizicijoms gaminti. O miestuose, vokiečiai gaudė jaunus vyrus ir moteris, kuriuos prievarta gabeno į Vokietiją darbams.

Visame krašte pradėjo nušalinti nepalankius ūkininkus ir atiminėti jų ūkius. Daug kaimų, kur slaptai apsilankė rusų partizanai, jie sudegino. Kas iš lietuvių driso vokiečiams priešintis arba jų veiksmus viešai kritikuoti — buvo suimami ir gabenami į Stutthofo, Dachau ir kitas koncentracijos stovyklas.

Tokie vokiečių darbai labai pykdė lietuvius.

VOKIEČIŲ PATIEMS JIEMS ŽALINGAS VEIKSMAS

1943 m. rudenį, keistu Hitlerio parėdymu, vokiečių kariuomenės vadovybė iškraustė išilgai rusų fronto 50 km pločio juostoje, visus rusų gyventojus ir apie pusę milijono žmonių atvežė į Lietuvą, Latviją ir Gudiją. Atvežtieji rusai, seniai, moterys ir vaikai, didele našta užgulė Lietuvos ūkininkus, kurie vokiečių priversti buvo tuos rusus apgyvendinti lietuvių šeimose ir jiems duoti pragyvenimą. Atvežtieji, ilgai ir skurdžiai gyvenę pafrontėje, užkrėtė lietuvius utėlėmis, niežais ir kitomis ligomis. Jie, greit susižinoję su miškuose gyvenančiais rusų partizanais-sprogdintojais, pradėjo jiems šnipinėti ir terorizuotį lietuvius. Tarpe atvežtųjų rusų, buvo ir jų "dvasininkų"-popų, kurie, pasirodo, buvo apmokyti komunistinėse "dvasinėse" mokyklose. O tikrumoje, jie buvo popų vardu pridengti komunistų sekliai ir politiniai komisarai. Ir šitie tuoj užmezgė ryšį su rusų partizanais miškuose ir jiems, per savo "parapijiečius" gyvai ir greit talkininkavo.

Tokie visi vokiečių ir atvežtųjų rusų darbai neregėtai papiktino ir sukrėtė Lietuvos žmones. Taigi tokioje atmosferoje, lietuviams nebepakenčiamai būklei esant, gimė Lietuvos Vietinė Rinktinė.

LIETUVOS VIETINĖS RINKTINĖS KŪRIMASIS

Lietuvių Tautos Tarybai laviruojant ir su vokiečiais tariantis, kilo ir nesusipratimų. Vokiečiai visoje Lietuvoje iškljavo skelbimus, kad kuriamas Lietuvos S.S. korpas. L. Tautos Taryba nesutiko ir užprotestavo. Be to, nė vienas lietuvis karininkas nesutiko tokiam korpui vadovauti.

Tuomet vokiečiai leido steigti atskiras lietuvių savanorių rinktines. Mūsų generolams nesutinkant tokiomis sąlygomis kariams vadovauti, vistik iškilo vienas, drąsiausias ir Lietuvai didžiai nusipelnęs mūsų generolas P. Plechavčius. Kad jo kuriamoji kariuomenė būtų panaudota tik Lietuvos vidaus apsaugos reikalams, jis ir pavadino ją Lietuvos Vietinė Rinktinė. Tuo reikalu jis kreipėsi per radio ir spaudą, į tautą ir pradėjo darbą. Sudarė L.V.R. štabą, paskyrė apskričių komendantus. Pats visur lankėsi ir instruktavo. Susitarė su vokiečiais karių aprūpinimo ir apginklavo bei tiekimo reikalais.

ŠTAI KAIP VYKSTA RINKTINĖS KŪRIMAS ŠIAULIŲ APSKRITY

1944 m. vasario 10 d. į Šiaulius atvyko generolo Plechavičiaus paskirtas apskrities komendantas (vos jam išvykus iš savo ūkio, atvežtieji rusai tuoj pranešė artimoje girioje buvusiems rusų banditams ir tie pirmą naktį jo ūkį apiplėšė).

Vasario 11 d. komendantas užmezgė ryšius su Šiaulių miesto vokiečių komendantu, su policijos ir SS vadais, o taip pat su apygardos komisaru Gevecke.

Sekančią dieną susidarė komendantūros ir jos batalionо štabas. Beveik visi buv. nepriklausomos Lietuvos laikais komendantūros tarnautojai atsisakė turėtų tarnybų ir grįžo vėl į komendantūros darbą. Kaip daug jie gero padarė lietuviams L.V.R. kuriantis ir išsiskirstant, tik stebėtis reikia.

Komendantūra įsikūrė savo senose patalpose, Dariaus ir Girėno gatvėje. Šiauliuose ir visų valsčių miestuose buvo išlipinti sekančio turinio skelbimai:

Lietuvos vyrai! Mūsų Tėvynėje vis labiau plinta banditizmas (rusai); Lietuvos gyventojus banditai žudo, o jų turtą naikina ar grobia.

Bolševikai (komunistai) rengiasi antrą kartą mus "išvaduoti". Ką reiškia tas "išvadavimas" mūsų tautai? Tai būtų galutinis lietuvių išnaikinimas! Kiekvienas lietuvis turi sau pasakyti: Tėvynė pavojuj!

Akivaizdoje tokio didelio pavojaus, mes lietuviai turime skubėti organizuotis ir pasiryžti išgelbėti savo Tėvynę nuo kruvinojo bolševizmo. Jau atėjo metas lietuviams stoti prie ginklo!

Brigados generolas Plechavičius, suprasdamas šio momento svarbą, ėmėsi organizuoti vietinę rinktinę kovai su banditizmu Lietuvoje. Rinktinės Vado įsakymu aš esu paskirtas Šiaulių apskrities komendantu ir man pavesta suorganizuoti apskrities karinę rinktinę.

Vykdydamas įsakymą, kviečiu norinčius stoti į vietinę rinktinę visų ginklų rūšių buvusios Lietuvos Karjuomenės karininkus, viršilas, puskarininkius, grandinius, eilinius ir netarnavusius kariuomenėje vyrus registruotis.

Savanoriai registruojasi šia tvarka: Šiaulių miesto ir visų apskrities valsčių — š.m. vasario mėn. nuo 21 d. iki kovo 5 d. Komendantūros būstinės punkte, Tilžės gatvė 152 nr. (Miesto Valdybos patalpoje).

Puskarininkiai ir eiliniai registruojami ne senesni 45 metų amžiaus. Netarnavusieji kariuomenėje — nuo 18—25 metų amžiaus. Savanoriai, stodami registruotis savo asmenybei įrodyti, turi turėti su savim vidaus pasus ar laikinuosius asmens liudijimus, o taip pat turi atsinešti ir karinį laipsnį įrodančius dokumentus (atsargos knygutę, pažymėjimą ir pan).

Šiauliai, 1944.II.16. Pulkininkas (parašas)
Apskrities Komendantas

Jau vasario 19 dieną iš visų punktų gauta pranešimų, kurie rodė labai gausų savanorių rašymąsi. Pasiruošta jų tikrinimui ir priėmimui. Numatyta jiems patalpos ir visokš kariškas aprūpinimas, kurį apsiėmė patiekti vokiečių karo vadovybė.

Ir štai, vasario 21 d., anksti ryte su nepaprastu ūpo pakilimu, į Šiaulių miestą pradėjo važiuoti arkliais, traukiniais ir sunkvežimiais, su plėvesuojančiomis Lietuvos tautinėmis vėliavomis, savanoriai iš įvairių apskrities kampų.

Mieste, pilni jų sunkvežimiai, ryžtingo Lietuvos jaunimo ir vyresnių, jau buvusių karių, trijukšmingai ir linksmai demonstravo pro vokiečių komisariatą. Prie savanorių priėmimo punkto, Tilžės gatvė buvo užtvindyta. Priėmimo punkte darbas kasdien duodavo šimtus smagių savanorių. Mieste — nepaprastai pakili visų nuotaika. Gyventojai, pagerbdami lietuvius savanorius, suruošė demonstracijas mieste, su

iškilmėmis ir prakalbomis Liaudies Namų teatre. Tik žydai kitaip žiūrėjo. Kažkoks Berelšteln atsiuntė K-tui laišką ir Šiaulių žydų geto vardu protestavo prieš karinį ruošimąsi, pareikšdamas, kad tas užvilkins karą ir pražudys visų laisvę.

Vokiečių vadovybė, kurios anksčiau kviečiami lietuviai nestojo savanoriais, buvo nepaprastai nustebinta. Lietuvių komendantas net buvo iššauktas susidariusią padėtį vokiečiams paaiškinti.

Tik dešimties dienų laike Šiauliuose buvo priimta 4372 savanoriai, kurių tarpe buvo 47 karininkai ir 117 kandidatų į L.V. Rinktinės kuriamą Karo Mokyklą.

ŠIAULIUOSE PRIIMTŲ SAVANORIŲ PASKIRSTYMAS

Generolo Plechavičiaus kuriamos L. V. Rinktinės štabui, kuris buvo Kaune, vadovavo labai drąsus, energingas ir sumanus pulkininkas O. Urbonas. Jo planavimu, savanorių ėmimas ir L. V. Rinktinės kūrimas ėjo nepaprastai greit. Jo nustatytas ryšis su šiaurės Lietuvos ir Žemaitijos komendantūromis buvo centralizuotas ir vyko per Šiaulių komendantūros centrinę.

Priimtieji savanoriai buvo siunčiami į L.V.R. štabo nurodytas vietas. Prie Šiaulių k-ros liko vienas batalionas, kurio viena kuopa buvo laikinai pasiųsta į Raseinius. Kiti visi — į L.V.R. bazę Marijampolėje.

PIRMI NESUSIPRATIMAI SU VOKIEČIAIS

Atsirado ir nesusipratimų tarp savanorių ir vokiečių. Pirmam tūkstančiui lietuvių savanorių, siunčiamų į Mariampolę, apskrities kom-to reikalavimu, vokiečiai padavė prekinių vagonų traukinį, kurio visi vagonai buvo nevalyti, labai nešvarūs ir nekiekviename vagone buvo narai — lentos sėdėti ir gulėti.

Kitas gi prekinių vagonų traukinys, kurio visi vagonai buvo švarūs ir tinkamai sutvarkyti, stoties komendanto vokiečio parėdymu, buvo paduotas vlasovininkams — rusų belaisviams, kurie atsidavusiai tarnavo vokiečiams.

Lietuviai savanoriai tuo pasipiktino, bet, keikdami vokiečius, išvyko. Jų traukinys sustojo Radviliškio stoty. Greta stovėjo traukinys su šienu ir šiaudais, vežamais į frontą. Savanoriai, išlipę iš savo vagonų, pradėjo pešti šiaudus, kad pasiklotų ant šlapių grindų. Fronto traukinį lydėję kareiviai tai matė, bet nieko nesakė. Tuo tarpu prisiartino stoties žandaras vokietis ir suriko: "palikit šiaudus!" Ir kai savanoriai šiaudų dar nemetė, žandaras išsitraukė pistoletą ir tiesė link savanorių. Bet staiga arčiau buvęs savanoris metė šiaudus ir trenkė žandarui ausin, kad tas krito, o jo pistoletas iššovė. Atbėgo dar keli žandarai vokiečiai. Bet įpykę savanoriai juos nuginklavo ir sumušė. Stoties komendantui neliko nieko kito, kaip tik tuojau išleisti toliau savanorių traukinį.

Dar buvo toks įvykis. Vieną naktį, Šiauliuose, pro pirmos kuopos kiemą, du vokiečių žandarai vedė kareivį, kuris pradėjo šaukti: "broliai, lietuviai, gelbėkit!" Iššoko keletas, jau uniformuotų ir ginkluotų savanorių ir sustabdė vokiečius. Vienas savanoris vedamą kareivį pažino. Paaiškėjo, kad tas kareivis lietuvis buvo vokiečių pagautas ir prievarta pasiųstas su vokiečių daliniu į frontą. Jis su broliu buvo vokiečių užkluptį bemiegant savo ūkio daržinėje. Jo brolis bėgo ir buvo vokiečių nušautas. Šis gi, dabar jau kareivis, buvo fronte sužeistas ir paleistas 3 mėnesiams sveikatai pataisyti. Laikui praėjus, jis nebenorėjo grįžti į vokiečių dalinį fronte, o sumanė stoti L. V. Rinktinėn.

Savanoris, kuris atpažino šitą kareivį, kaip jo ir nušautojo brolio kaimynas, suriko: "jūs vokiečiai — žmogžudžiai! Jo nekaltą brolį nušovėte!" Žandarai stvėrėsi ginklų. Tuomet, savanoriai žandarus nuginklavo ir įkišo daboklėn. Tik ryte pranešė apie juos savo vadui. O laisvas likęs lietuvis kareivis — išvyko, būk tai, frontan į savo dalinį.

Tokiems nesusipratimams vykstant, vokiečiai ir lietuviai pradėjo vieni į kitus žvairuoti. Lietuviai negalėjo pakęsti neteisybės.

ŠIAULIŲ APSKR. KOMENDANTŪROS IR JOS BATALIONO GYVAVIMAS

Darbas atgaivintoje kom-roje ėjo labai sklandžiai, nes grįžę senieji tarnautojai buvo įgudę tos srities darbininkai, o priskirtieji karininkai taip pat buvo gana veiklūs, ypač kpt. G., kpt. J. ir ltn. Č.

Kom-ros bataliono kareiviai buvo sutalpinti patalpose arti kom-ros, o 1-ji kuopa net parapijos namuose, šv. P. ir P. bažnyčios šventoriuje. Keletos dienų bėgyje visi savanoriai buvo aprūpinti vokiečių spalvos rūbais su lietuviškais ženklais. Šautuvai, kulkosvaidžiai, lauko virtuvės ir vežimai su arkliais buvo gauti iš vokiečių atsargų. Bataliono kuopose ir komandose jau ėjo savanorių apmokymas ir lavinimas. O savanorių būriai, iš senų kareivių, jau nekartą pagelbėjo policijai suimant miškuose rusus partizanus.

Į kom-ros raštinę vis atvykdavo ir prašėsi priimami nauji savanoriai. Iš kaimų atvykdavo ūkininkai, prašydami gelbėti nuo rusų partizanų užpuldinėjimų.

Kom-ra jau ruošėsi, slaptai, pirmam svarbiam uždaviniui. Mat, L.V.R. vado jau buvo suplanuotas visuotinas Lietuvos miškų ir gyvenviečių išvalymas nuo rusų partizanų — banditų.

Bet įvykiai rytų fronte ir vokiečių vadovybės keista taktika viduje, visa pakreipė kitaip.

L. V. RINKTINĘ VOKIEČIAI REIKALAUJA RYTŲ FRONTUI

Kai po dviejų metų rusų komunistų armijos visuose frontuose ėmė atsigauti, o Amerika jau suspėjo pristatyti labai daug karo reikmenų ir maisto išteklių milijonams rusų kariuomenės, tai suprantama, vokiečių padėtis rusų fronte pablogėjo ir rusai pradėjo juos spausti atgal.

Jau atsiėmė Stalingradą, Kaukazą ir net Vitebską. L. V. Rinktinės vadas gen. Plechavičius buvo iškviestas pas šiaurės fronto vokiečių vadą į Pleskovą, kur karo vadų pasitarime, buvo reikalaujama, kad L. V. Rinktinė stotų į rusų frontą, o be to, kad Lietuva mobilizuotų ir daugiau lietuvių.

Generolas Plechavičius išdėstė jiems lietuvių pažiūras ir su vokiečių reikalavimais nesutiko.

Tuo metu į Kuršėnų miestą vokiečiai jau gabeno rūbus ir ginklus būsimai naujai lietuvių divizijai. O keli L. V. Rinktinės jau gerai paruošti batalionai vokiečių parėdymu buvo pasiųsti į Vilniaus kraštą ir ten vokiečių klastingai įtraukti į kovas su lenkais partizanais.

Taip reikalams klostantis, gen. Plechavičius, Lietuvos Tautos Tarybos pritariamas, vokiečių reikalavimus atmetė. Grįždamas iš Pleskovo per Rygą ir Šiaulius, jis jau Šiauliuose įspėjo apskrities komendantą dėl galimų reikalų pablogėjimo.

STAIGUS L. V. RINKTINĖS SUBYRĖJIMAS

Padėtis frontuose ir Lietuvos viduje, o taip pat santykiai su vokiečiais vis sunkėjo.

Šiauliuose apskrities komendantas sukvietė komendantūros ir bataliono karininkų pasitarimą, kur davė jiems nurodymų dėl bendros laikysenos ir galimų sunkių įvykių. Gi pats suėjo į glaudesnius ryšius su vokiečių karo komendantu (gana simpatingu pulkininku, austru) ir iš jo, kaip iš poligono viršininko, gavo leidimą lietuvių kom-ros savanorių batalionui atlikti Gubernijos šaudykloje šaudymo pratimus. Be to, sustiprino ryšius su Kaunu ir visais apskričių komendantais. O savo apskrity padidino vokiečių ir jų veiksmų sekimą.

Tik staiga, gegužės mėnesio vidury gaunamas toks savųjų pranešimas iš Kauno: "Vokiečiai suėmė L. V. Rinktinės vadą ir jo visą štabą". Pasirodo, Bormano provokaciniai paveiktas Hitleris davė įsakymą L. V. Rinktinę išsiųsti i rusų frontą, o Rinktinei atsisakant — ją likviduoti.

Tokia žinia žaibo greitumu pasiekė visas apskričių komendantūras, visus L. V. Rinktinės padalinius, jos karo mokyklą, centrinę bazę Marijampolėje, o taip pat visus jos batalionus, jau buvusius kautynėse su rusų ir lenkų partizanų būriais Vilnijoje.

Įgimtas kiekvieno lietuvio būdas greit susiorientuoti padėty, padarė savo. Tik sulaukę nakties, visi L. V. Rinktinės savanoriai, kur jie bebūtų, apleido buveines ir patogiausiomis kryptimis išėjo su ginklais namo. Bet Vilniaus mieste ir dar keliose vietose Vilnijoje, vokiečiai suspėjo dalį savanorių sulaikyti. Kas priešinosi — tuos sušaudė. Sugautus vokiečiai atvežė į Kauną ir sutelkė A. Panemunės kareivinėse, pulkininko R. L. žinioje, kuris vokiečių karių pagalba grupavo sulaikytus į kuopas ir siuntė traukiniais į Vokietiją, o iš ten vokiečiai juos jau naudojo Italijos ir Prancūzijos frontuose.

Bet L. V. Rinktinės Karo Mokykla, rezervo batalionai ir didžioji dalis iš 20,000 Rinktinės savanorių išsiskirstė į savus valsčius.

Taip subyrėjo L. V. Rinktinė, kur jauni ir pasiryžę lietuviai mokėsi, kovojo ir vargo.

ĮVYKIAI ŠIAULIUOSE

Tuo metu Šiauliuose vyko slaptas ir tylus savanorių darbas. Anksti pakelti bataliono kariai dėjo nuosavus daiktus ir šaudmenis į dengtus vežimus ir, apleisdami buveines, ginkluoti, žygio tvarka ėjo į miestą. Vartuose, jau sekė savanorius vokiečių žandarai ir bandė juos sulaikyti, bet jų niekas nebeklausė. Būriai iššygiavo į šaudymo lauką, leistiems šaudymo pratimams atlikti. Buvusiai bataliono vienai kuopai Raseiniuose apskr. komendantas įsakė būtinai tą pačią dieną grįžti ir anapus ežero vykti į Ginkūnų dvarą.

Tą pačią dieną Šiaulių apygardos komisaras Gevecke visus jo apygardoje veikusius lietuvių komendantus pareikalavo atvykti pas jį. Suvažiavę apskr. komendantai nuošalioje vietoje slaptai pasitarė ir sutarė kaip veikti.

Netikėtai atvyko ten vienas bataliono karininkas ir Šiaulių miesto šaulių vadas ir pranešė, kad gauta tikra žinia, jog už pusės valandos per Šiaulių miestą vyks kelios lengvos vokiečių mašinos su stiprjai ginkluotais žandarais, kurie lydi autobusą. O tame autobuse vežamas į Rygą gen. Plechavičius ir jo visas štabas. Tie du vyrai pranešė, kad jie jau suplanavo ir paruošė jėgas L. V. Rinktinės vadą ir jo štabą išlaisvinti.

Šiaulių apskr. komendantas vistik nuo to juos atkalbėjo ir tokį žygį uždraudė. Jis nurodė, kad tokiose kautynėse, be abejo, bus žuvusių iš abiejų pusių. O gal net pražudytume ir savo generolą.

Sakytu laiku tikrai tas autobusas, lydimas vokiečių žandarmerijos, pervažiavo Šiaulių miestą.

Paskirtą valandą visi komendantai vyko komisariatan. Kai visi jie ten suėjo, vokietis pulkininkas paprašė padėti savo pistoletus. Po to nuvedė pas komisarą, kuris stovėjo už savo stalo, o atokiau stovėjo išsitempę keletas S.S. karininkų ir komisaro vertėjas Lepertas, buvęs seniau Lietuvos saugumo įstaigos valdininkas.

Komisaras paskelbė Hitlerio įsakymą apie L. V. Rinktinės likvidavimą ir pareikalavo kiekvieną atviraį pasisakyti ar sutinka toliau dirbti išvien ir ištikimai su vokiečiais?

Suprantama, visi komendantai sutiko. Darbo uždavinius komisaras pažadėjo kom-tams atsiųsti sekančią dieną. Išeinant iš komisariato, viename kambary buvo pastebėta apie pora dešimčių gerai ginkluotų S.S. karių, kurie, kaip vėliau sužinota, buvo paruošti tam, jeigu apskr. komendantai būtų atsisakę toliau dirbti su vokiečiais.

Komendantūros bataliono šaudymo lauko viršininku buvo paskirtas ltn. Č. Jis, atlikdamas su bataliono būriais šaudymo pratimus, pasiruošė antro svarbaus uždavinio vykdymui. Jau pavakary jis izoliavo Ginkūnų dvare buvusią vokiečių administraciją, visus bataliono dalinjus sutelkė nakvynei Ginkūnuose ir apsaugai aplink išstatė stipriai ginkluotas užtvaras.

Vakare gauta žinių, kad vokiečiai parsigabeno į Šiauliųs vieną pulką rusų vlasovininkų. Ir tikrai, nakčia tie vlasovininkai, kautynių tvarka, pradėjo puolimą į Ginkūnus. Bet, apšaudyti lietuvių užtvarų ir pastebėję didelį lietuvių karių judėjimą už Šiaulių ežero, pasitraukė į Gubernijos kareivines.

Pasirodo, kad judėjimas už ežero buvo pripuolamas. Kuopa, kuri buvo Raseiniuose, gavusi įsakyma, pradėjo ruoštis išvyktį į Šiaulius. Vidudieny prie jų kareivinių Raseiniuose artėjo mašinos su vokiečiais ir vlasovininkais, kad nuginkluotų lietuvių kuopą. Tuomet kuopos vyraį metėsi iš kareivinių į priešingą pusę miškan. Žinoma, su visais savo ginklais. Vakare kuopa išėjo į plentą ir, sulaikiusi keletą vokiškų transporto sunkvežimių, privertė vokiečius vežti kuopą į Radviliškį. O čia, radę prie galinių jiešmų manevruojantį garvežį su keliais vagonais, privertė mašinistą vežti kuopą į Zoknių stotelę. Ten atvykusi, skubiai išsikraustė ir vieškeliu pro aerodromą, vėliau laukais ir paežere nužygiavo į Ginkūnus. Čia beeinančią kuopą ir pamatė vlasovininkai, kurie buvo pradėję pulti Ginkūnus.

ŠIAULIŲ KOMENDANTŪROS BATALIONAS IŠSISKIRSTO

Naujos, laikinos, Ginkūnų įgulos viršininkas, turėdamas apskr. komendanto nurodymus, kai tik sulaukė kuopos iš Raseinių, nebelaukdamas numatyto antro, stipresnio vlasovininkų puolimo, tuojau nakčia išskirstė visą batalioną būreliais į valsčius, pagal savanorių gyvenamas vietas ir davė savanoriams nurodymų, kaip elgtis parvykus.

Būrelių vyresniesiems išdalintuose lapeliuose buvo sakoma: 1. Po to, kai vokiečių okupacinė valdžia

BRANGŪS LIETUVOS KARIAI!

Garbingo Lietuvos Kariuomenės 40 m. jubiliejaus proga, broliškai sveikiname Jus Lietuvos Šaulių Sąjungos Tremtyje vardu.

Su gilia pagarba lenkiame galvas prieš Jus, kritusius Lietuvos laisvės kovų laukuose, žuvusius nuo žiaurios okupantų rankos, mirusius kalėjimuose ir koncentracijos stovyklose, tolimajam Sibire.

Su skausmu ir širdgėla galvojame apie Jus, vargstančius Tėvynėje ar išbarstytus dideliuose Rusijos plotuose.

Su nuoširdžiausiais linkėjimais spaudžiame rankas Jums, tremtyje gyvenantiems Savanoriams-Kūrėjams, Vyčio Kryžiaus Kavalieriams, laisvės kovų Invalidams, Ramovėnams, buvusiems Lietuvos Kariuomenės kariams ar dabar tarnaujantiems Vakarų Galybių ginkluotose pajėgose, Amerikos Lietuvių Legijono nariams ir darbščioms Birutietėms, nuolatinėms karių talkininkėms.

Su Jumis, Brangūs Kariai, šaulius ir šaules riša ta pati TĖVYNĖS GYNIMO dvasia, tas pats žuvusių karių ir šaulių kraujas, tas pats kankinių testamentas, tas pats likimas, ta pati dalia.

Drauge su Jumis dirbame, budime ir ruošiamės tai valandai, kai vėl sugaus laisvės trimitai, kai atsiklaupę drauge bučiuosime šventą Tėvynės žemę ir su ginklu rankoje įsijungsime į kovą už Jos ateitį.

Iš visos širdies linkime Jums ILGIAUSIŲ METŲ.

MANTAUTAS, LŠST CV Pirmininkas

A. ROŽĖNAS, LŠST CV Sekretorius

Kariuomenės Šventė, 1958 m.

BRANGUS IR MYLIMAS KARY!

Drauge su Tavimi švęsdamas garbingą Lietuvos Kariuomenės jubiliejų, nuoširdžiai sveikinu Tave, Tavo Redaktorių, Administratorių ir visus jų bendradarbius - ir taip pat visus Tavo draugus, Tavo didelę skaitytojų šeimą.

Gyvuok, Mylimas KARY, ir nenuilstamai skleisk savo puslapiuose tą pačią kilnią dvasią, kurios vedami savanoriai, kariai, šauliai ir partizanai padėjo savo galvas už Lietuvos laisvę.

Tavo brolis TREMTIES TRIMITAS

---

iš pasalų užpuolė ir išsklaidė L. V. Rinktinės batalionus ir komendantūrų kuopas, o kitį ginkluoti Lietuvos savanoriai išeiname į namus ir miškus — tikėkime, kad tvarkos atstatymui, visos ginkluotos lietuvių pajėgos bus suvestos į Lietuvos pulkus nepriklausomai nuo okupantų ir gins savo Tėvynę.

2. Tuo tikslu karininkai ir vyresnieji iš kareivių imasi tvarkyti dalinius vietose savarankiškai, nelaukdami, kol gaus iš lietuvių karo vadovybės įsakymų. Sugrupuoti daliniai pasilieka savo vietose.

3. Šių dalinių pirmas tikslas patiems apsisaugoti ir kovoti su banditais savo apylinkėse, ginant vietos žmones. Su vokiečiais nekovojama, jeigu ir jie taip laikysis mūsų atžvilgiu. Vokiečiams puolant — gintis, manevruoti ir taupyti savo jėgas. Taip ir su lenkų partizanais.

4. Laikyti daliniuose galimą drausmę ir ryšį su kitais daliniais, artimaisiais.

5. Sukurti daliniai savarankiškai apsirūpina maistu ir pašaru per valsčių viršaičius ir seniūnus. O šaudmenis — sugebėtį gauti iš vokiečių atsargų.

6. **Lai gyvuoja laisva ir nepriklausoma Lietuva!**

Dar prieš aušiant, visus būrelius su ginklais ir vežimais ltn. Č. išleido į valsčius. Pats gi, kaip ir dalis karininkų, kuriems buvo nesaugu pasilikti mieste — "dingo" — išėjo prie savo apylinkių būrių.

Apskrities komendantas, gavęs iš komisaro Gevecke žadėtą uždavinį (mobilizuoti lietuvius į numatytą formuoti Kuršėnuose lietuvių divizijį rusų frontui), dvi dienas dirbo kaip pirmininkas mobilizacinėje komisijoje. Bet, neradęs divizijai tinkamo nė vieno vyro, buvo išsauktas Kaunan. Perdavęs pareigas savo padėjėjui majorui Š., ten išvyko ir daugiau negrįžo.

VOKIEČIAI REIKALAUJA VISKĄ GRĄŽINTI

1944 m. gegužės 27 d. lietuvių spaudoje ir garsinimais valsčiuose vokiečiai buvo paskelbę:

"Uniformų, ginklų, šaudmenų, aprangos dalykų, arklių ir vežimų atidavimas.

Likvidavus Lietuvos Vietinę Rinktinę, gegužės 23 d. įsakymu apskričių komendantams buvo pareikalauta, kad visi Lietuvos Vietinės Rinktinės karininkai ir kareiviai atiduotų pas apskričių komendantus savo uniformas, ginklus, šaudmenis, aprangos dalykus, arklius ir vežimus, atiduodančiųjų nesuimant ir nebaudžiant.

Buvo konstatuota, kad minėtos aprangos dalys iš dalies atsidūrė gyventojų nuosavybėje...

Šiuo kreipiamasi į kiekvieną, kad jis savo nuosavybės ribose rastus aprangos daiktus tuoj atiduotų artimiausiai vokiečių ar vietinės policijos įstaigai.

Pas ką po 1944 m. birželio 10 d. bus aptikta aprangos daiktų, drabužių ar įrankių, tas bus, kaip išdavikas ir priešo pagelbininkas, nubaustas pagal karo įstatymus. Dvigubai sunki bausmė laukia tų, kas ginklų neatiduos arba juos paslėps. Ginklai, kurie nėra mūsų kareivių rankose, atneša naudą priešui. Kas veikia priešo naudai, bus nubaustas mirtimi...

Kas atiduos dabar, liks nebaustas, vis viena, kaip jis būtų tuos daiktus įsigijęs...

Der S.S.-u. Polizeifuehrer Litauen
HINTZE.
S.S. Brigadefuehrer und General-Major d. Polizei".

Prasilinkus skelbtam laikui apie 7% skelbtų dalykų buvo grąžinta, bet tik vietos policijai.

Redaguoja Lietuvos Šaulių Sąjungos Tremtyje Laikin. Centro Vald. Darbo Prezidiumas.

KAIP ATSIRADO LIETUVOS ŠAULIAI IR KURIUOS UŽDAVINIUS PASISTATĖ

VLADAS PUTVINSKIS - PUTVYS

Norint parašyti šaulių istoriją, sunku būtų atrasti žymesnių dienų ir asmenų vardų, susijusių su šaulių veikimo pradžia. Galima pasakyti, kad jie atsirado savaime, gyvenimo reikalo sukelti.

Jų pradžią padarė patys žmonės, gindamiesi nuo įvairių plėšikų ir gindami savo kraštą nuo svetimtaučių priešininkų.

Jau rudenį 1918 m., kai vokiečiai liko vakaruose nugalėti ir jų geležinė kumštis sutrupėjo, Lietuvoje radosi laisviau. Vokiečiams buvo įsakyta išeiti iš Lietuvos. Mes neturėjome jėgų jiems priversti, kad tuoj įvykdytų tą paliepimą, ir tą pačią dieną jų valdžiai pakeisti savo valstybiniu aparatu. Tas darbas turėjo tęstis dar visus metus. Bet prasidėjo jis tuoj, dar vokiečiams tebesant visose srityse. Tarp visų anų laikų rūpesčių reikėjo pirmų pirmiausia pagalvoti apie apsigynimą nuo plėšikų. Tų plėšikų privaisino vokiečiai pilnas girias, bepersekiodami belaisvius pabėgėlius. Tada dar nebuvo mūsų milicijos. Pradėjo ginkluotis pirmi žmonių būreliai, ginti nuo plėšikų savo turtą ir gyvybę ir gaudyti juos.

1918 metų pabaigoje pradeda kurtis mūsų kariuomenė. Į Lietuvą įsibrauja rusai raudonarmiečiai. Pasilikusios Lietuvoje vokiečių kariuomenės dalys iš pradžios lyg padeda kovoti su rusais, bet vėliau kas ne aklas, tam aišku buvo, kad vokiečiams rūpi palikti ponais Lietuvoje ir dėl to jie ne tiek kariauja su rusais, kiek stengiasi nustelbti mūsų vis tvirtyn einantį savarankiškumą. Kova su rusais pasidarė sėkminga tik tuomet, kai padidėjo mūsų pačių jėgos. Toje kovoje mūsų savanorių kariuomenei visą laiką padėjo ir partizanai.

1919 metai — sunkios kovos ir įtemptos valstybinės kūrybos metai. Nuveikiami rusai ir iššluojami paskutiniai jų būriai iš Lietuvos. Tas pat ir su vokiečiais. Kovojama su lenkais. Vis stiprėja lietuvio piliečio sąmonė. Ji dirba visose gyvenimo srityse: kuria valdžią, tvarko kariuomenę, sudaro eilę politinių ir kultūrinių organizacijų. Bet mūsų piliečiui tas darbas dar naujiena ir aišku, kad jo taip ūmu laiku įkurtos įstaigos turi trūkumų, veikia netobulai. Nelaukdamas, kol jaunutės įstaigos sutvarkys visą gyvenimą, jis padeda joms dirbti dar savo privatine iniciatyva. Gynimosi srity tas veiksnys irgi nenustoja dirbęs: auga visokių rūšių partizanų kuopos, garbės milicijos, piliečių apsaugos organizacijos ir t.t. Nelieka kurčias ir Kaunas. Nors Kaune valstybės darbo sūkury maža kas turi laisvo laiko, tačiau bendras reikalas spiria. Jie, sudarę būrelį, renkasi Vytauto kalne ir mokosi ten rikiuotės ir karo mokslo. Jie organizuojasi, kaip Lietuvos sporto sąjungos skyrius ir pasivadina "šauliais". Jie pradeda savo darbą nervingoje lenkų sąmokslų ir gaisrų kuriamoje darbo atmosferoje kuriuos darė išeiną tuomet iš Kauno vokiečiai.

Ilgainiui, jaučiamas reikalas sutvarkyti ta gaivalinė srovė ir suprasti, susilieti, susiorganizuoti; žodžiu, iš atskirų tėvynės gynėjų darbininkų būrelių sudaryti vieną tvarkingą nepriklausomybės gynėjų organizaciją, kuri galėtų našiau teikti pagalbos mūsų kariuomenei, negu atskiri, dažnai netvarkingi, būriai.

Gyvenimui liepiant, ar geri ar blogi, turi rastis jo paliepimų vykdytojai. Tokiam darbui patogiausia vieta yra gyvenimo centras. Ir štai, Kauno šauliai rašo įstatus, besistengdami

taip juos pritaikyti, kad ant jų pagrindo galėtų susitelkti visi piliečiai nekareiviai vienoje tėvynės gynėjų organizacijoje ir rasti būdus kuo našiau pritaikyt savo jėgas.

Įstatai paskelbiami platesniajai visuomenei. Išbarstytosios vietos jėgos daugiausia tuos įstatus priimta ir jungiasi į Lietuvos Šaulių Sąjungą, pasiduodamos laikinam Kauno grupės, kaip centrinės, vadovavimui.

Kovoje su vokiečiais bermontininkais mūsų kariuomenei padeda žemaičiai ir šiauliečiai, jau kaip Lietuvos Šaulių Sąjungos nariai. Taip pat ir lenkų pafrontėje vietos partizanų daugumas yra Lietuvos Šaulių Sąjungos nariai. Organizaciniam centrui tenka sunkus darbo laikas. Reikia minti nauji takai Lietuvoje, reikia išsiaiškinti savo uždaviniai ir priemonės. Trūksta jėgų, trūksta lėšų; visuomenė ne visur supranta šaulius; kai kur kyla jais nepasitikėjimo. Lietuvos nepriklausomybės priešai ir iš vidaus ir iš lauko kursto, intriguoja prieš šaulius, stengiasi paslėpti, subanalizuoti šaulių darbą.

O čia be viso to reikia dar suskubt bent kiek prisiruošt jau dalyvauti kovose su bermontininkais, o kartu ir nepamiršti ir savo pareigų lenkų pafrontėj ir kitur.

Pačioje metų pabaigoje vokiečiai buvo galutinai priversti išeiti iš Lietuvos. Tėvynės istorijoj įsirašė dar vienas nepamirštinas lapas. Ir Lietuvos šauliams tame istorijos lape taip pat bus pašvęsta aukso eilutė...

Galutinis vokiečių išvarymas daug gero padarė Lietuvai. Padidėjo mūsų valstybės autoritetas užsieniuose ir kas dar svarbiau, mūsų pačių akyse; vidaus tvarkos darbas ėmė sparčiau eiti, sustiprėjo ir paaugo mūsų kariuomenė. Visa šalis ėmė rengtis į Steigiamąjį Seimą. Tai visa atsiliepė ir Lietuvos Šaulių Sąjungos darbuose. Gyvenimas statė šauliams platesnių reikalavimų...

PIRMYN ŽENGIANT

"Ir mes kalbėsim, lyg kad prieš dieną
Likimas būt išskyręs mus,
Draugus minėsim visus, kaip vieną,
Ir pilnus sąmojaus, linksmus, —
Nes širdis viena, ilgesio pilna,
Skausmo kupina pasiliks jauna".

(J. Aistis)

Kuklioje Tėvų Jėzuitų koplyčioje susikaupusiems I—ojo Lietuvos Šaulių Sąjungos Tremtyje visuotinojo atstovų suvažiavimo dalyviams krinta į akis didelis altoriaus kryžius. Papuoštas lietuviškais ornamentais, jis toks savas, jau-

Šaulių-partizanų vado šiaudinio būrys išmuša lenkus iš N. kaimo 1920 m.

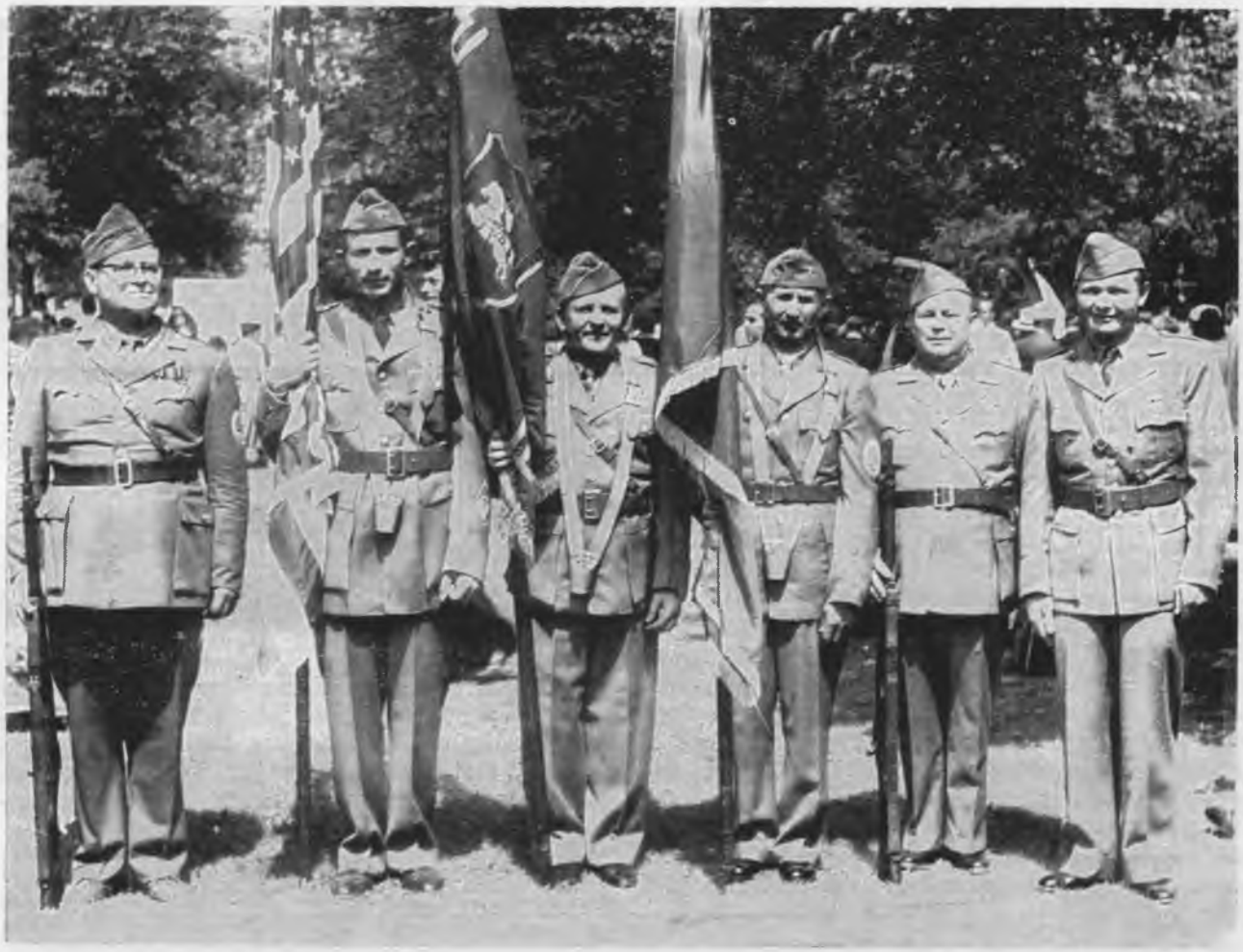

Šaulių Sąjungos vėliavų tarnyba Dariaus-Girėno šventėje Čikagoje, 1958 m.

kus ir mielas, — ir taip suaugęs su mūsų likimu, kaip ir Tautos dalia. Ir ne vien visos Tautos: juk ir pačios Šaulių Sąjungos, lygiai kaip ir mūsų kariuomenės, kelias yra *kryžiaus* kelias... Gyvybės ir kraujo aukos nepriklausomybės kovose, barbariškas Sąjungos išdrąskymas okupantams atėjus, naujos aukos Sibire, kalėjimuose, koncentracijos stovyklose, partizanų susirėmimuose ir kautynėse... Ilga, ilga eilė amžinybėn nukeliavusių šauliškos idėjos brolių ir seserų... Ir su kiekvieno naujo karžygio ar kankinio mirtimi — naujas spindintis, per amžius nebeišdildomas gyvas papuošalas ties visos Tautos garbingai nešamu kryžiumi...

Mišių laikyti išeina kunigas Antanas Šeštokas. Koplyčioje susirinkusius su juo riša ypatingai šiltas dvasinis ryšis. Juk jis — taip pat šaulys, dar iš Nepriklausomos Lietuvos laikų, o čia, tremtyje, pačios didžiausios — Vytauto Didžiojo Čikagos Šaulių Kuopos pirmininkas...

Kun. Šeštokas paskelbia Mišių intenciją: už mirusius ir žuvusius šaulius, ir Šaulių Sąjungos Įkūrėją Vladą Putvinskį—Putvį. Ir sieloje iškyla brangūs veidai, prabyla seniai nutilę balsai, ima plakti mylimos širdys, iš neramių žemiškų verpetų nuplaukusios į tylius amžinybės vandenis... Ataidi Šaulių Sąjungos Įkūrėjo žodžiai: "Vienas vieno tik nori... Tarnauti mūsų tautai ir tarnauti Jam. Vesk tautą tobulybės ir doros keliu ir nuvesi į Jį..."

Suvažiavimą atidaro ir iškilmingajai daliai vadovauja LŠST Laikinosios Centro Valdybos bei pirmojo Sąjungos atkūrėjų organizacinio branduolio pirmininkas Aleksandras Mantautas. Po keturių su puse metų, laikinoji Centro Valdyba ir visas Sąjungos atkūrėjų-iniciatorių branduolys pagaliau gali perduoti organizacijos vairą susirinkusiems šaulių atstovams ir tiems, kuriuos jie išrinks suvažiavimo metu. Baigėsi vienas Sąjungos gyvenimo etapas, prasideda naujas.

Ateities darbo baro naujumą Šaulių Sąjungos užgrūdintiems veteranams džiugiai primena nauji, jauni veidai. Štai, pirmininkas duo-

da ženklą įnešti vėliavas. Jas įneša ir lydi uniformuotas šauliškas *jaunimas*.Ne vienam senam šauliui akyse sužiba ašara, matant dar iš Lietuvos atvežtą žalią šaulišką vėliavą, nešamą tvirtomis jau čia, tremtyje, į Sąjungą įstojusio jaunimo rankomis. Vyresnieji gali būti ramūs, žinodami, kad juos seka kita, jaunoji šaulių karta, kuri toliau tęs pradėtą darbą, vykdys garbingas Sąjungos tradicijas, bus nauja grandimi tarp Tautos praeities ir būsimų, dar nežinomų, dienų ir metų.

Sveikinimai. Kalba brangūs svečiai; visų pirma —Lietuvos Konsulas dr. Petras Daudžvardis. Jo žodžiai stiprūs ir viltingi. Ir susirinkusiems šilta širdyje — lyg su Nepriklausomos Lietuvos Konsulu suvažiavimui būtų nusišypsojusi pati Nepriklausoma Lietuva...

LCV pirmininkas vėliavą perduoda išrinktam suvažiavimo pirmininkui LŠST Garbės nariui Rapolui Skipičiui. Tai sena Šaulių Sąjungos tradicija. Ne vienas iš dalyvaujančių prisimena tuos laikus, kai Rapolas Skipitis vėliavą priimdavo iš Šaulių Sąjungos įkūrėjo rankų. Dabar gi jam vėliavą įteikia jo mokinys...

Prieš keturis su puse metų, atsikuriančios Šaulių Sąjungos narių skaičius ribojosi mažyčiais branduoliais. Dabar, būriai ir grandys iš Toronto, Čikagos, Wisconsino, Patersono, Montrealio, Rockfordo, Brocktono ir Bostono. Kiekvienas vienetas — vis nauja šauliškos idėjos žiežirba. Visi nešioja širdyje viltį, kad už trijų metų, per sekantį suvažiavimą, tų žiežirbų bus dar daugiau.

Suvažiavimas dirba. Jame aktyviai reiškiase trys šauliškos kartos: pirmoji, gimusi dar caro priespaudos laikais, dalyvavusi Lietuvos laisvės kovose, Šaulių Sąjungos steigime ir valstybės atstatyme iš griuvėsių; tai senoji Šaulių Sąjungos gvardija. Antroji karta — augusi jau nepriklausomoje Lietuvoje, į šaulių eiles įstojusi jau tada, kai Šaulių Sąjunga buvo stipri ir galinga organizacija, savo vienetų tinklu apimanti visą tautą. Trečioji kartadar kūdikio ar vaiko amžiuje apleidusi Tėvynę, arba gimusi tremtyje, šaulių ženklelį prisisegusi jau čia, užjūryje. Štai, vienas pirmųjų šaulių, Alfas Valatkaitis, Vlado Putvio bendradarbis, jo paties pakviestas Šaulių Sąjungon, daro platų pranešimą LŠST Statuto Komisijos vardu. Karštai kalba energingas šaulių jaunimo vadovas Vladas Išganaitis, senas karys ir šaulys, laisvės kovų dalyvis. Prie prezidiumo stalo kaip suvažiavimo vicepirmininkas dirba senas šaulių veikėjas Jurgis Preikšaitis, pirmojo tremtyje šaulių vieneto — Toronto Putvio Šaulių Kuopos pirmininkas. Pluša suvažiavimo sekretoriai, ilgametis nusipelnęs šaulys A. Juodka ir jauniausios šaulių kartos atstovas A. Rožėnas. Ties mandatų komisijos stalu, kur dirba kun. S. Šeštokas, V. Kažemėkaitis ir A. Pocius, linksma nuotaika: ten susispietęs gražus būrelis talkininkų — jaunųjų Čikagos Kuopos šaulių, Centro Valdybos bendradarbių. Prie žurnalistų stalo stropiai rašo plunksnos atstovai J. Balčiūnas ir A. Gintneris. Suvažiavimo dalyvių tarpe matosi šaulių moterų veikėjos, buvusios nepriklausomos Lietuvos Šaulių Moterų Centro Tarybos narės Eugenija Klupšienė, Elzė Jankutė, Sofija Putvytė—Mantautienė, Kunigunda Kodatienė; matosi seni šaulių veikėjai kpt. Vincas Abramikas ir Kazimieras Žilėnas, ir šalia jų gražus būrys šaulių vienetų atstovų ir judraus šauliško jaunimo. Visi tie veidai, jauni ir seni, spindi jaukia, broliška, šilta šauliška nuotaika. Nėra laiko ginčams... Sprendimai pasiekiami lengvai, nes visiems rūpi tas pats bendras tikslas.

Suvažiavimas baigiasi. Vėliava grįžta atgal pas A. Mantautą, jau LŠST Garbės narį, kaip vyriausią amžiumi iš naujai išrinktosios Centro Valdybos. Savo rankose ją laikys dar daug žmonių, bet joje spindės įrašyti vis tie patys žodžiai: NEPRIKLAUSOMAI LIETUVAI.

Jaukios Čikagos šaulių moterų suruoštos vaišės. Visur sukinėjasi vaišių šeimininkė Aleksandra Kybartienė su savo darbščiomis talkininkėmis. Niekas nenori skirstytis. Kanadiečių atstovai atsisveikina, atsibučiuoja ir štai sugrįžę vėl kalbasi...

Ant Čikagos leidžiasi naktis. Miestas žiba ir šviečia milijonais žiburių. Tačiau besiskirstančių atstovų širdyse spindi tolimos Tėvynės sodybų žiburėlis, daug šiltesnis už šaltas svetimų didmiesčių ugnis. Ir visi jaučia, šito žiburėlio vedama, Šaulių Sąjunga visuomet liks prie tautos aukuro, ten, kur plaka Lietuvos širdis. *Šaulys*

P A D Ė K A

Vienam LŠST Centro Valdybos nariui, pageidavusiam, kad jo pavardė nebūtų skelbiama, už $55.00 auką nuoširdžiai dėkoja

TREMTIES TRIMITAS

Malonūs KARIO Bičiuliai,

Užsisakydami KARĮ 1959 m. naudokite pridėtą lapelį.

Neatsiskaitę už 1958 m. ir Kyžiuočius, prašome nedelsiant atsilyginti.

ŠAULĖS IR KARIUOMENĖ

S. PUTVYTĖ - MANTAUTIENĖ

Ką bendro gali turėti moteris su kariškumu? Moteris yra motina, ji gimdo ir augina, o kariuomenė žudo jaunas gyvybes. Kam dar ir moteriai stoti į kariškas organizacijas, laužyti moters prigimtį, iškreipti jos charakterį ir didinti militarizmą, vieton jį slopinus?

Šaulėms besiorganizuojant, tai vienas dažnesnių priekaištų, kurs rodo tiek kario, tiek moters, kaip savo tautos narės, pareigų nesupratimą. *Karys kovoja ne tam, kad žudyti, bet, kad savo tautos narių, jų tarpe moterų ir vaikų, gyvybę apsaugotų.* Moterys drauge su visais tautos nariais savo kariams pagelbsti tuo pat gyvybės išsaugojimo tikslu.

Jei plėšikas užpuola šeimą, tai žmona padeda vyrui gintis, o jei vyro nėra namie — pati viena gina save ir vaikus. Ir niekas nesako, kad jos pasielgta nemoteriškai. Jei vilkė savo krūtine užstoja vilkučius, arba paukštė, žemę sparnais braukdama ties užpuoliko nasrais, jį vilioja nuo lizdo, mes sakome, kad tai motinos heroizmas. *Tai kodėl moters noras organizuotai įsijungti į savo tautos apsaugojimą turi būti pasmerktas?*

Tauta yra Dievo sukurta, ir ji yra teisi norėdama būti, augti, stiprėti ir kurti. Ji privalo ginti savo laisvę ir nepriklausomybę, nes tai yra vyriausioji jos gyvavimo sąlyga. Ir visi tautos nariai čia turi kiekvienas savo pareigas — pagal padėtį ir galimybes. Juk tauta ginama ne vien tik kardu. Vyriausioji tautos jėga glūdi jos narių dvasioje, jų meilėje Tėvynei ir ryžte ginti jos laisvę. Nemažiau svarbi yra tautos dora ir sveikata, nes tauta gali išnykti be kovos dėl ligų, girtavimo ir ištvirkimo, kaip tai yra nutikę su galingomis senovės tautomis. Reikalingas ir ekonominis pajėgumas, kuris, technikai tobulėjant, kasdien įgyja vis didesnės reikšmės. Gerai apmokyta ir apginkluota kariuomenė, tai šių būtinų sąlygų išdava. Anot Vlado Putvio, kariuomenė, tai kaip kardas stipraus karžygio rankoje, ar spragilas ūkininko delne. *Jei ranka bus silpna ir širdis baili, nei kardas, nei spragilas neatliks savo pareigos.*

Kan. Feliksas Kapočius per vienas rekolekcijas moterims pasakojo, kaip, laisvės kovų metu, bolševikams plūstant Kėdainių link vieno apylinkės miestelio turgaus aikštėje rinkosi savanoriai, būriavosi žmonės. Staiga atbėgo basas vaikinas, o jo įkandin balsiai aimanuojanti motina su batais rankose: "Vaikeli, kur eini, mane vieną našlę palieki! Grįžk, ką darysiu, jei tave užmuš?" Prie jos pribėgo kita motina, kurios sūnus jau stovėjo savanorių būryje: "Ką darai, kaimyne? Tu neleisi savo vaiko, aš neleisiu savo, o kas bus? Juk bolševikai jau čia pat! Iššudys kunigus ir žmones, uždarys bažnyčias, kaip gyvensime. Klaupkis, sūnau, o tu, motin, laimink!" Jaunuolis suklupo, motina jį palaimino ir verkdama padavė batus.

Tai buvo gaiviališkas mūsų patriotizmas. *Dėka pirmųjų dienų savanorių ir jų motinų pasiaukojimo, daug, oi daug laimingų motinų užaugino savo vaikus laisvoje Lietuvoje.*

Mažutė Suomija atsilaikė prieš rusišką milžiną tik dėl to, kad ji dideliame laipsnyje turėjo išvysčiusi reikalingas apsigynimo sąlygas. Turėjo didelę Tėvynės meilę, drąsą, fizinį patvarumą, politinį sumanumą, ekonominį stiprumą ir karinį pasiruošimą. Suomių moterys kovojo su visa tauta išvien: jos buvo ne tik dvasia su savo kariuomene, bet padėjo kariams pagelbinėse karo tarnybose. Suomių šaulės, Lottos, stojo į karą su paruoštu sanitarijos personalu ir medžiaga, su ištisomis ligoninėmis, su kariškomis virtuvėmis, ryšių tarnyba, ir, pagaliau, net priešlėktuvine tarnyba.

Žemės Ūkio Ministerijos Moterų Šaulių Būrys Kaune 1937 m. Viduryje K. Kodatienė, būrio vadė.

Suomija mums yra gyvas pavyzdys, ką gali mažutė tauta, jei kiekvienas jos narys yra tobulai pasiruošęs ginti krašto nepriklausomybę.

Lietuvos šaulės giliai juto tą didelį reikalą sujungti, suorganizuoti taip pat ir moteris savo tautos laimingos ateities kūrimo ir jos gynimo darbui. Jos svajojo išplėsti lietuvės įgimtą patriotizmą ir užpildyti visas sritis, kur tik moters ranka gali būti naudinga. Bevykdydamos tautos dvasinio ir fizinio auklėjimo darbą, beorganizuodamos pagelbines tarnybas ir besirūpindamos civilinės apsaugos klausimais, jos su didele meile žiūrėjo į savo karius. Jos stengėsi skiepyti savo vaikams meilę kariui ir pagarbą ginklui, kaip laisvės simboliui. Drauge su Kunigaikštienės Birutės Draugija, šaulės organizavo visame krašte karinio parengimo paskaitas ir suvažiavimus. Manevruojančius karius maitino ir puošė gėlėmis, susirgusius lankė ligoninėse, tvarkė ir puošė karių ir šaulių kapus.

Su kruvina širdimi šaulės stebėjo mūsų karių kančias. Baisi yra surakinto karžygio kančia. Šaulės su dideliu pasipiktinimu atmeta priekaištus kariams, kad nebuvo kovota tiek lenkų ultimatumo metu, tiek vėliau, bolševikams užeinant. *Kariuomenė yra tik kardas tautos ir valstybės rankoje. Galvai neįsakius ir rankai nepajudinus, kardas negali kirsti. Garbė yra mūsų kariams, kad jie, nors ir dantimis griežda mi, išlaikė drausmę.* — nors kai kurie ir nusižudė, ar granata susisprogdino...

Tikrai, širdis mums, šaulėms moterims, verda iš pasipiktinimo, paskaičius įvairių laikraščių ir visuomenės veikėjų kariams daromus priekaištus dėl nesigynimo. *Ne kariai paliko tautą, bet tauta ir valstybė paliko savo karius.* Niekas tiek nenukentėjo nuo okupantų, kaip kariai ir jų šeimos. Ir matant ištisus karių dalinius, gatvėmis varomus stoties link, iš kur jie būdavo išvežami kaip vergai į svetimus kraštus, šaulės, kaip lietuvių tautos dukterys, jautė sieloje ne vien baisų gailestį, bet ir didelę gėdą. Gėda todėl, kad mes, lietuviai, savo karius apleidome, ir surištomis rankomis juos atidavėme priešams. *Mūsų kariuomenė būtų gynusi kraštą iki paskurinio kraujo lašo, jei vyriausybė būtų atlikusi savo pareigą ir davusi įsakymą pakelti ginklą, — ir jei susipratusios tautos opinija būtų vyriausybę verste privertusi tai padaryti.* Jei pavyzdžiui, Suomijos vy-

LIETUVIŲ VETERANŲ SĄJUNGA "RAMOVĖ"

A. RĖKLAITIS

SĄJUNGOS ĮKŪRIMAS

Nepriklausomos Lietuvos įvairių laipsnių buv. kariai, nuo generolo iki eilinio imtinai, astidūrę išeivijoj, susibūrė į Lietuvių Veteranų Sąjungą "RAMOVĖ". Sąjungos įkūrimo data yra 1950 m. balandžio 2 d. Tą dieną Čikagoj steigiamasis susirinkimas nutarė Sąjungą steigti, išrinko laikinąją Sąjungos Centro Valdybą ir priėmė laikinąjį Sąjungos statutą. Į laikinąją Sąjungos Centro Valdybą buvo išrinkti: Povilas Plechavičius — pirmininkas, Vladas Mieželis — I-as vicepirmininkas, Antanas Rėklaitis — II-as vicepirmininkas, Bronius Michelevičius — sekretorius ir Pranas Linkus — iždininkas.

Laikinoji Centro Valdyba dviejų metų laikotarpy suorganizavo daugumą Sąjungos skyrių įvairiuose laisvojo pasaulio kraštuose. Šiuo metu Sąjungos skyriai yra: J.A.V-bėse, Kanadoje, Anglijoje, Vakarų Vokietijoje ir Australijoje. Sąjungos kūrimosi pradžioje buvo galvota ar nebūtų geriau, kad ramovėnai susijungtų arba įsijungtų į Amerikos Lietuvių Legioną. Klausimą vispusiškai išnagrinėjus ir, atsiklausius Sąjungos narių nuomonės, buvo nutarta Sąjungą palikti atskira organizacija, ją inkorporuojant šio krašto įstatymų tvarka. Tas ir buvo padaryta. Sąjunga buvo inkorporuota 1956 m. kovo 21 d. Illinois valstybės sekretoriate vardu: "THE LITHUANIAN VETERANS ASSOCIATION "RAMOVE". Inkorporavimo dokumente pasakyta, kad Sąjungos skyriai gali būti steigiami visose J.A. Valstybėse ir kituose kraštuose, kur atsiranda pakankamas skaičius norinčių Sąjungai priklausyti.

VALDOMIEJI ORGANAI

Sąjungos valdomieji organai yra:

Centre: Skyrių atstovų visuotinis susirinkimas, Sąjungos Centro Valdyba, Kontrolės Komisija ir Garbės Teismas;

Skyriuose: Skyriaus narių susirinkimas ir Skyriaus Valdyba.

Naujiems Centro organams rinkti ir Sąjungos svarbiems klausimams spręsti Centro Valdyba šaukia Sąjungos Skyrių atstovų susirinkimus, arba pateikia tuos reikalus spręsti skyriams korespondenciniu būdu. Jau įvyko du skyrių atstovų suvažiavimai Čikagoje. Pirmas 1954 m. gegužės 30 d., antras 1956 m. birželio 30 ir liepos 1 d.d. Pastarasis suvažiavimas įvyko Sąjungos 5 metų sukaktuvių metais. Atstovai išklausė Centro Valdybos 5 metų veiklos pranešimą, priėmė naują, dabar veikiantį Sąjungos statutą, išrinko naujus Centro organus ir sprendė kitus svarbius klausimus. Suvažiavimas užbaigtas banketu viename geresnių Chicagos viešbučių, kur vyko ir suvažiavimo posėdžiai. Suvažiavimą pagerbė garbingi svečiai, atsilankydami į posėdžius ir banketą, būtent: Diplomatijos Šefas p. Ministeris S. Lozoraitis, Lietuvos Konsulas Čikagoje p. Dr. P. Daužvardis, Vyskupas Brizgys ir kiti. Reikia pažymėti, kad tuo pačiu laiku ir toje pat vietoje įvyko ir Moterų Kunig. Birutės Draugijos atstovių suvažiavimas.

1952 m. gegužės mėn. ir 1958 m. gegužės-birželio mėn. buvo atlikti Centro organų rinkimai ir išspręsti principiniai klausimai korespondenciniu būdu.

---

riausybė būtų atsisakiusi gintis, tauta būtų ją išmetusi pro langą kaip niekam nereikalingą daiktą. Deja, Lietuvoje taip neįvyko. *Ir tai yra ne mūsų aštraus kardo — kariuomenės kaltė, bet valstybės ir visos tautos, kad, nors kardas buvo pasiruošęs ir nekantriai laukė, tautos ranka neparodė ryžto jį pakelti.*

Praslinkus 40 metų nuo atgimusios Lietuvos kariuomenės steigimosi dienos, išdygus nesuskaitomiems kukliems kapams, kur lietuviai kariai paguldė savo galvas visuose Lietuvos žemės kampeliuose kovodami su bolševikais, bermontininkais, lenkais, vėliau vaduojant Klaipėdą, antrą sykį vejant bolševikus iš mūsų Tėvynės, vadovaujant partizanų neįtikėtino didvyriškumo kovoms, mes, šaulės, su meile ir pagarba lenkiame galvas prieš lietuvį karį.

Karštai sveikiname visus visus Lietuvos karius. *Mes tikime Jumis, Mylimi Broliai! Mes jaučiame, kaip Jūsų širdys virpa, laukdamos tos valandos, kada ateis Tėvynės laisvinimo rytas. Mes pasižadame būti su Jumis.*

Mes klaupiamės dvasioje prieš žuvusiųjų karių kapus. Mes jau nebegalime jų papuošti, kaip tai darydavome savo laisvoje Tėvynėje, *bet širdinga malda pagerbti mūsų tautos žiedą mums negali uždrausti jokia pasaulio galybė.*

Mes žinome taip pat, kad tie brangūs, tolimi kapai, ar Lietuvos žolelėmis ar miškais apaugę, ar Rusijos, Vokietijos ir viso pasaulio kraštuose išmėtyti, yra mūsų tautos būsimosios laisvės tvirčiausias laidas. *Juk pats Įsikūnijęs Dievas pasakė, kad niekas neturi didesnės meilės už tą, kuris guldo savo gyvybę už savo bičiulius.*

Lietuvos kary — didvyri! Savo vargais, kančiomis ir mirtimi Tu sukrovei milžinišką meilės kapitalą pas Augščiausiąjį, kuris Jam rodo, kad tauta, kuri turi taip ją mylinčių sūnų, yra verta laisvės!

CENTRO ORGANŲ KADENCIJA

Iki šiol Centro organų kadencija buvo 2 metai. Bet nuo 1958 m. birželio 28 d. Sąjungos narių nutarimu visi Centro organai: Centro Valdyba, Kontrolės Komisija ir Garbės Teismas bus renkami kas 4 metai. Šitokį nutarimą padiktavo pats gyvenimas-patyrimas. 2-jų metų Centro organų kadencija esamose sąlygose yra pertrumpa. Du metai greit prabėga. Suvažiuoti skyrių atstovams į visuotinį suvažiavimą nėra lengva problema. Milžiniški atstumai, ilgos kelionės ir didelės išlaidos. Korespondenciniu būdu rinkimų pravedimas ir sprendimas svarbių klausimų taip pat reikalauja daug darbo ir laiko. O po dviejų metų vėl tas pat. Tai yra tie motyvai, kuriais remiantis, nutarta Centro organų kadenciją pailginti iki 4 metų. Ta prasme ir Sąjungos statutas bus pakeistas. Dabartinės Centro Valdybos sudėtis: Povilas Plechavičius — pirmininkas, Stasys Dirmantas — I-as vicepirmininkas, Mikas Rėklaitis — II-as vicepirmininkas, Juozas Tumas — iždininkas, Juozas Balčiūnas-Švaistas — kultūrcs vadovas, Antanas Rėklaitis — sekretorius ir Kazys Oželis, Jr. — sekretorius padėjėjas.

Atkreiptinas dėmesys į faktą, kad Povilas Plechavičius nuo Sąjungos įkūrimo pradžios be pertraukos yra jos Centro Valdybos pirmininku. Jis daug yra pasidarbavęs Lietuvai nepriklausomybės kovose ir vėliau. Jo ryžtas ir kovos dvasia ir dabartinėse sąlygose nėra užgęsusi. Tai tikrai užsitarnavęs ir pagarbos vertas Karys-Veteranas.

SĄJUNGOS VEIKLA

Sąjungos veikla — daugiausia idėjinė, kultūrinė, šalpos. Ugdymas ir laikymasis lietuviškų tradicijų bei papročių yra kiekvieno ramovėno suprantama-privaloma pareiga. Taip, kasmet Sąjungos skyriai vietoje organizuoja Lietuvos kariuomenės lapkričio 23 d. (Sąjungos šventė) metinių sukaktuvių minėjimą. Minėjimo dieną renkamos Lietuvos Laisvės Kovų Invalidams aukos. Nuo 1954 m. gegužės 30 d. iki 1958 m. rugpjūčio 3 d. invalidams surinkta ir įteikta $2,746.02 aukų. Tai aukos, įteiktos per Centro Valdybą-Savišalpos Fondą. Be to, kai kurie skyriai invalidams aukas siuntė tiesioginiai ir jos į minėtą sumą neįskaitytos.

Skyrių narių susirinkimų metu skaitomos paskaitos aktualiais klausimais. Paskaitos karinio pobūdžio temomis dažniausiai yra skaitomos pačių ramovėnų. Be to, skyriuose daromos iškylos, kultūriniai parengimai bei draugiški susipažinimo pobūviai.

Kultūrinėje veteranų srityje didelį darbą atlieka KARYS — veteranų žurnalas, jų globojamas ir remiamas. Jo puslapiuose telpa aktualios karinės žinios, istoriniai straipsniai, atsiminimai, beletristiniai straipsniai, korespondencjos ir žinios iš veteranų-karių veiklos ir gyvenimo. KARY atskirą skyrių turi atsikūrę išeivijoj Lietuvos šauliai. Lietuvos kariuomenės 40 metų sukakties proga KARYS išeina padidinto numerio. Ryšy su tuo ramovėnai buvo Centro Valdybos paraginti, kad KARĮ paremtų ir aukomis ir straipsniais.

MIRUSIŲJŲ SĄJUNGOS NARIŲ PAGERBIMAS

Mirusiųjų Sąjungos narių pagerbimu ramovėnai siekia atkurti išeivijoj seną ir gražią lietuvių tautos tradiciją, tiek daug auklėjančios ir mus vienijančios reikšmės turinčią. Mirusį Sąjungos narį arba karį ir nenarį skyriai stengiasi kuo iškilmingiau palaidoti ir atiduoti jam paskutinę pagarbą.

Skyriai vietoje prižiūri ir tvarko, kur sąlygos leidžia, mirusiųjų karių kapus. Vėlinių dieną arba mirusiųjų pagerbimo dieną, organizuotai lanko karių kapus, atlieka pagerbimo apeigas bei uždeda ant kapų vainikus. Ta pat proga aplankomi kapai ir didžiųjų lietuvių, dirbusių ir aukojusių Lietuvai. Ir jų atmintis vienu ar kitu būdu pagerbiama.

VASARIO 16 GIMNAZIJOS PARĖMIMAS

Sąjungos Centro Valdybos iniciatyva ir patvarkymu 1955 m. buvo pravestas Sąjungos skyriuose piniginis vajus Vasario 16 Gimnazijai paremti. Buvo surinkta ir Gimnazijos direktoriui pasiųsta $1,027.80. Už šią auką viena Gimnazijos klasė yra pavadinta Sąjungos "RAMOVĖ" vardu.

LIETUVOS LAISVĖS KOVŲ MUZĖJAUS SKYRIUS IR ŽUVUSIEMS UŽ LAISVĘ PAMINKLAS ČIKAGOJE

Sakoma, kad Čikaga yra lietuvių išeivių sostinė. Čia yra daugiau lietuvių susitelkusių, negu bet kuriam kitam Amerikos didmiesty. Čia yra lietuvių pastangomis ir aukomis įkurtas jau ne vienas istorinės reikšmės lietuvių tautai turintis paminklas. Čia yra įspūdingas Dariaus-Girėno paminklas. Čia yra naujai pastatyta lietuviško stiliaus bažnyčia. Yra graži Marijos vardo gimnazija ir daug kitų mokyklų. Yra kazimieriečių vienuolynas, Draugo spaustuvės ir administracijos gražūs rūmai. Yra puikūs Tėvų Jėzuitų pastatyti Jaunimo namai. Yra lietuvių aikštė — "Lithuanian Plaza" ir Lituanica gatvė. O Jaunimo namuose yra įkurta Čiurlionio Galerija. Bet tai dar neviskas.

Lietuviai veteranai-ramovėnai ėmėsi iniciatyvos įkurti Lietuvos Laisvės Kovų Muzėjaus skyrių prie Čiurlionio Galerijos ir pastatyti žuvusiems už laisvę paminklą Jaunimo namų sodely. Muzėjaus skyrius ir paminklo statymas organizuojamas Lietuvių Veteranų Sąjungos "RAMOVĖ" Centro Valdybos globoje ir priežiūroje, susitarus ir bendradarbiaujant su L.A. Menininkų Klubo Vadovybe.

Laisvės Kovų Muzėjaus skyrius apims:

1. Lietuvą iki 1918 m. 2. Nepriklausomybės laikotarpį ir 3. Okupacijų laikus.

L.K. Muzėjaus skyrių organizuoti pavesta sudarytai komisijai iš: plk. Kruvelio, mjr. Šeštakausko ir inž. E. Vitkaus. M. Rėklaitis — L. V. Sąjungos "RAMOVĖ" II-as vicepirmininkas su pasišventimu padeda Muzėjaus komisijai visuose jos darbuose ir kitus į darbą įtraukia.

Žuvusiems už Lietuvos Laisvę paminklas projektuojamas pastatyti-atkurti tokio pavyzdžio, koks buvo prie Karo Muzėjaus Kaune, tik, žinoma, mažesnio masto, pritaikant vietos sąlygoms. Paminklą pastačius, numatoma atgaivinti vėliavos pakėlimo ir žuvusių pagerbimo iškilmes panašia tvarka ir forma kaip, kad tas buvo atliekama Karo Muzėjaus sodely Kaune. Lietuvos Laisvės Kovų Invalidai, esantieji dar gyvi šiame krašte, bus pritraukti į tų iškilmių pravedimą.

Muzėjaus skyriaus įrengimas ir paminklo statyba pareikalaus nemaža ir lėšų. Tam tikslui artimiausiu laiku L.V.S. "RAMOVĖ" Centro Valdyba organizuos vajų. Į vajų numatoma įtraukti L.V.S. "RAMOVĖ" skyrius, L.K.K. Savanorių Sąjungą, Šaulius ir Birutininkes.

Reikia pripažinti, kad išeivijos sąlygose šis Ramovėnų užsimojimas yra ne tik kilnus, bet ir didingas. Jis pareikalaus ne tik daug darbo, bet ir aukos. Dedamos pastangos, kad Laisvės Kovų Muzėjaus skyrius būtų galima atidaryti lapkričio 23 d., minint Lietuvos kariuomenės 40 metų sukaktį. Gi paminklo statybą ir sodelio įrengimą numatoma pradėti ateinantį pavasarį.

Tėvų Jėzuitų pagalba šiame ramovėnų užsimojime yra didelė, padrąsinanti. Už tai jiems priklauso mūsų visų visų didelis dėkingumas.

LIETUVOS KOVŲ ISTORIJA

Sąjungos Centro Valdyba ėmėsi iniciatyvos paruošti ir išleisti Lietuvos kovų istorijos knygą. Jos pavadinimas numatomas toks: "Laisvės Kovų Istorijos Bruožai". Knygos turinys bus 3-jų dalių, būtent:

I. Bendras vaizdas senovės Lietuvos valstybės kūrimosi ir kovos su kaimynais.

II. Laisvės kovos 1918-1920 metais.

III. Taikos metai.

Numatoma kelių metų bėgyje šią knygą paruošti ir išleisti. Žinomas Lietuvos kovų istorijos tyrinėtojas Kazys Alšauskas sutiko šios knygos paruošima organizuoti, pritraukdamas visas galimas tam darbui jėgas iš mūsų istorikų tarpo.

BENDRADARBIAVIMAS SU KITOMIS ORGANIZACIJOMIS

Ramovėnai remia visas Lietuvos laisvinimo pastangas ir kur tik gali patys aktingai prisideda prie bendro darbo. Dažnais atvejais Sąjungos Centro Valdyba, skyriai arba paskiri Sąjungos nariai talkininkauja BALFui, ALTui ir Lietuvių Bendruomenei. Sąjunga, kaip organizuotas vienetas, ypatingai daug padėjo ALTui 1953 metais, renkant liudininkų parodymus ir kitus dokumentus apie Lietuvos okupaciją ir įjungimą į Sovietų Sąjungą. Tada Kongresiniam Komitetui, Charles J. Kersteno vadovybėj, tyrinėjant Pabaltijo valstybių inkorporavimą į Sovietų Sąjungą, buvo svarbu, kad organizuoti ir pavieniai lietuviai pateiktų minėtam komitetui kuo daugiau faktų ir dokumentų. Sąjungos Centro Valdybos sudaryta autoritetinga komisija surinko daugelio liudininkų parodymus ir paruošė išsamų memorandumą ,'SOVIETŲ OKUPACIJA LIETUVOJE" (karine prasme). Be to, paruošė ir atspausdino virš 100 egzempliorių Lietuvos žemėlapio. Žemėlapy atvaizduotos Sovietų okupacinės armijos žygio į Lietuvą kryptys, tikslai ir įgulų apsistojimo vietos. Žemėlapiai, memorandumas bei kiti dokumentai buvo perduoti ALTui. 1954 metais buvo išleista J.A.V. valdžios knyga apie Pabaltijo valstybių sovietinę okupaciją. Knygos pavadinimas: "BALTIC STATES INVESTIGATION HEARINGS..." H. Res. 346, Part 1. Toje knygoje yra patalpinti liudininkų parodymai, minėtas žemėlapis bei kiti dokumentai.

Ramovėnai palaiko ryšius ir bendradarbiauja su Kunig. Birutės Moterų Draugija, L.K. Savanorių Sąjunga, Šauliais, Laisvės Kovų Invalidų Draugija ir kitomis lietuvių patriotinėmis organizacijomis.

Reikia pabrėžti, kad Ramovėnų veikla vyksta sklandžiai, darnaus susiklausymo dvasioje. Ta prasme pastebimas ryškus užgrūdinto lietuvio kario bruožas. O gimtos žemės meilė ir viltis, kad Lietuvai vėl išauš laisvės rytas, skatina Sąjungos narius vieningam ir naudingam darbui.

L.V.S. "RAMOVĖS" SKYRIUS CHICAGOJE

1950 m. vasario 26 d. Chicagoje "Margučio" patalpose keletas buv. Lietuvos kariuomenės karių susirinko pasitarti savos organizacijos įkūrimo reikalu. To susirinkimo iniciatoriai buvo: Bronius Michelevičius, Petras Linkus, Povilas Plechavičius, Mykolas Rėklaitis ir kt. Susirinkę vienbalsiai nutarė steigti lietuvių buv. karių sąjungą. Sąjungos steigimo reikalu balandžio 2 d. buvo sušauktas visuotinas karių, gyvenančių Chicagoje ir jos priemiesčiuose, susirinkimas. Buvo išrinktas komitetas, kuris vėliau virto Centro Valdyba iš Plechavičiaus, V. Mieželio, A. Rėklaičio, P. Linkaus ir B. Michelevičiaus, nustatyti Sąjungos statuto pagrindiniai dėsniai ir pati S-ga pavadinta "Ramovės" vardu.

Galutinai aptvarkius statutą ir įvykdžius narių

Ramovės Čikagos skyr. valdyba 1957 m. Iš d. į k. sėdi: J. Stankūnas, J. Namikas, P. Dirkis (pirmin.), S. Griganavičius, B. Brazdžionis. Stovi: B. Ambraziejus, S. Virpša, A. Avižienis, J. Bubelis, E. Vengianskas.

L. V. S. Ramovė Manchesterio, Anglijoje skyriaus valdyba; iš k. į d.: K. Požėra, A. Jakimavičius, V. Kupstys, J. Navickas ir A. Pupelis.

registraciją, 1951 m. kovo 3 d. buvo sušauktas skyriaus narių susirinkimas ir išrinkta pirma skyriaus valdyba, kurios priešakyje stovėjo Mikas Rėklaitis. Einant statutu, skyriaus valdymo organai renkami kasmet. 1951 m. skyriui vadovavo M. Rėklaitis; 1952 m. Juozas Balčiūnas-Švaistas ir Naujokas pamainomis; 1953 m. K. Dabulevičius; 1954 m. J. Bulika ir nuo 1955 m. iki šiol vadovauja Pov. Dirkis.

Skyriaus narių skaičius buvo pasiekęs net 200. Kadangi buvę kariai turėjo ir kitas specialybes, tai, įsisteigus profesinėms organizacijoms, skyriaus narių skaičius pamažu mažėja, persikeliant daliai į profesines organizacijas.

Skyriaus pagrindinis veiklos tikslas: kovoti visomis prieinamomis priemonėmis su komunizmu, teikti pagalbą buv. kariams patekusiems į skurdą ir vargą, dirbti, kiek įmanoma, kultūrinį darbą, palaikyti tamprius ryšius su vietinėmis lietuviškomis organizacijomis, bendrauti su gimiringomis, karinio pobūdžio, organizacijomis, palaikyti mūsų jaunimą: studentus, skautus, švęsti tradicines tautines ir valstybines šventes ir talkininkauti Lietuvos vadavimo byloje.

Skyrius kasmet iškilmingai švenčia lapkričio 23 d. ir vasario 16 d. Skyriaus narių susirinkimuose visuomet skaitomos įvairios kultūrinio turinio paskaitos ir ruošiamos kultūrinės pramogos: koncertai, akademijos, iškylos ir t.t.

Skyrius remia ir palaiko visokeriopai savo organą, žurnalą KARYS, kurį prenumeruoja didesnė dalis skyriaus narių. Skyrius turi įsigijęs vėliavą, pavadintą karininko Antano Juozapavičiaus vardu. Skyriaus aktyvesnieji nariai dar dalyvauja ir kitų bendro pobūdžio organizacijų darbe; Lietuvių Bendruomenėje užima įvairius postus.

Skyriuje netrūksta ir rašytojų bei žurnalistų, kurie dalyvauja periodinėje vietos spaudoje ir skaito kultūrines paskaitas.

Savo devynių metų gyvenime skyrius yra suruošęs daugiau kaip 50 įvairių paskaitų, skaitytų ištisos eilės rašytojų, žurnalistų, publicistų ar šiaip įvairių specialybių. Taip pat yra suruošęs kultūrinio pobūdžio koncertų, pobūvių ir šiaip parengimų. Skyrius savo veikla ir narių skaičiumi, atrodo, yra pirmaujantis Ramovės organizacijoje.

L. V. S-GOS "RAMOVĖ" PHILADELPHIJOS SKYRIAUS VEIKLOS APŽVALGA

1950 m. lapkričio mėn. iniciatorių grupė (p.p. Andrius Butkūnas, Alfonsas Jurskis, Narcizas Tautvilas, Jonas Naras, Antanas Impulevičius, Adolfas Gaigalas ir Balys Vosylius) ėmėsi iniciatyvos suruošti Kariuomenės šventės minėjimą, kuris ir įvyko 1950 m. lapkričio 23 dieną šv. Kazimiero parapijos patalpose. Tuojau po minėjimo įvyko skyriaus steigiamasis susirinkimas, kuriame dalyvavo 16 į sąrašą įsirašiusių karių-puskarininkių ir karininkų ir keletas neįsirašiusių. Susirinkime buvo nutarta įsteigti Lietuvių S-gos "Ramovės" skyrių. Valdyba nerinkta, bet buvo palikta iniciatorių grupei sudaryti laikinąją skyriaus valdybą.

Laikinosios skyriaus valdybos narių ir skyriaus lėšomis 1951 m. Vasario 16-sios proga buvo surengtas I-mas minėjimas per radiją, kuris truko 55 minutes ir kainavo $90.00. Radijo montažą parengė p. A. Gaigalas.

1952 m. sausio 20 d. skyriaus visuotiname narių susirinkime buvo išrinkta pastovi skyriaus valdyba ir laikinoji skyriaus valdyba savo pareigas perdavė naujai išrinktai valdybai.

Per visą tą praeitą laikotarpį Philadelphijos skyrius gan aktyviai reiškėsi vietos lietuvių gyvenime, iš metų į metus palikdamas žymę ne tik Lapkričio 23-sios paminėjimu, bet ir kitais darbais, kaip Vasario 16-sios gimnazijai aukų rinkimu (1955 m. gimnazijai surinkta $190.80), talkinimu vietos JAV Lietuvių Bendruomenės Valdybai, BALFo skyriaus valdybai ir renkant aukas BALFui, o taip pat paremiant vengrus, nukentėjusius nuo sukilimo (1956 m. vengrams padėti buvo surinkta $64.00).

Ramovės New Yorko sk. valdyba. Iš k. į d.: V. Šventoraitis, J. Kiaunė, A. Kirkyla (p-kas) ir A. Petkevičius.

Per visą šį laikotarpį iš skyriaus narių eilių išėjo 20 narių, kurių vieni išvyko į kitus miestus, kiti išsibraukė (3) ir 1 mirė. Šiuo metu skyriuje yra 40 narių, tačiau tik pusė narių reiškiasi savo aktyvumu.

Ir taip judėdami ramovėnai per visą tą laikotarpį, skaitant nuo įsikūrimo dienos, surengė 1 viešą gegužinę, 3 ekskursijas, 6 viešas paskaitas ir padarė 16 bendrų skyriaus susirinkimų.

Iš skyriaus kuklių pajamų sumokėta: ALTui aukų $130.00 LNFondui $10.00, L.V.S-gos "Ramovė" Centro Valdybai $80.00 ir Šalpos Fondui $83.00, Lietuvos Laisvės Kovų karo invalidams surinkta $125.00, "Kariui" paremti surinkta aukų $62.00, iš skyriaus kasos "Kariui" paaukota $34.00, o įvairių smulkių aukų aukota $170.00.

Skyriaus pirmininkais yra buvę p.p. Andrius Butkūnas ir Alfonsas Jurskis. Šiuo metu skyriaus valdybą sudaro: p.p. Juozas Česonis pirm., Jonas Stelmokas vicepirm. Henrikas Misliauskas sekr., Antanas Impulevičius ižd., Jonas Naras narys. **A. Impulevičius**

BALTIMORĖS RAMOVĖNAI

LVS "Ramovė" Baltimorės skyrius įsisteigė 1952 m. sausio mėn. 20 d. Steigiamajame susirinkime dalyvavo 12 karių. Pirmąją valdybą sudarė K. Pažemėnas, M. Karaša, K. Šidlauskas.

Skyriaus veikimas koncentravosi į Lietuvos kariuomenės tinkamą kasmetinį paminėjimą, į narių artimesnį ir šiltesnį susigyvenimą ir į šalpos teikimą.

Kasmet Kariuomenės minėjimas jungiamas su rimta, augšto lygio menine programa. Minėjimui skirtą dieną būna iškilmingas visuomenės susirinkimas su žuvusių prisiminimu ir pagrindiniu pranešimu.

Meninėje minėjimų dalyje programas atliko solistai Ip. Nauragis, St. Liepas, St. Baras-Baranauskas, V. Verikaitis, Brooklyno Vaidintojų Trupė, Brooklyno Skautų vyčių oktetas, vietinė tautinių šokių grupė.

Pravesti trys pasilinksminimo vakarai su menine dalimi. Programą atliko vietos jaunieji menininkai, Muzikos Konservatorijos ir Dramos Studijos studentai lietuviai, pianistės, vaidintojai, "Ramovės" skyriaus Vyrų choras. Vienas meno vakaras surucštas bendrai su Studentų S-gos vietos skyrium žurnalo "Lituanus" naudai.

Kariuomenės minėjimuose ir narių susirinkimuose padaryta 12 pranešimų-paskaitų karinėmis temomis. Kas metai būna 3-5 narių susirinkimai. LVS "Ramovės" suvažiavime Chicagoje dalyvavo skyriaus du atstovai.

Artimesniam skyriaus narių susirinkimui ir susigyvenimui kas vasarą rengiama "Krabų triušikinimo" išvyka prie vandens. Išvykoje dalyvauja nariai ir jų kviesti skyriaus bičiuliai ir rėmėjai su šeimomis. Skyriaus įsteigimo dienai prisiminti kas metai sausio mėn. nariai ir draugai su šeimomis vyksta į užmiestį praleisti sekmadienio popietę prie kavos puoduko, pasišnekučiuoti ir pasilinksminti uždarcje jaukioje patalpoje.

Šalpa daugumoje nukreipta L. Karo Invalidams ir Vasario 16 gimnazijai. Šalpai lėšas sudaro pelnas iš parengimų ir aukų. Be to buvo parinktos aukos Dariaus Girėno paminklui Brooklyne statyti. Smulkiomis sumomis paremtas "Karys", vietos šeštadieninė mokykla, Balfas, Tautiškasis vietos knygynas.

Per savo gyvavimo laikotarpį skyrius palaidojo du narius: vet. gydytoją majorą Buivydą ir savanorį kūrėją viršilą V. Petrulį.

Šiuo metu skyrius turi daugiau kaip 30 narių. Nariai aktyviai ir sutartinai dirba visuose užsibrėžtuose darbuose ir skaitlingai lanko susirinkimus. Nariai yra aktyvūs ir kitose organizacijose. Šių metų valdybą sudaro: J. Jakubauskas, M. Karaša, Ig. Venckūnas, M. Šimkus ir K. Šidlauskas.

Sukaktuvinis 40 metų Lietuvos Kariuomenės minėjimas jau pradėtas š. m. gegužės mėn. 17 d. prisiminimu kariuomenės pirmosios priesaikos. Iškilmės vyko Marylando valstybės sostinėje Anapolyje prie Lietuvos Ąžuolo ir State House posėdžių salėje. Prisiminime labai gausiai dalyvavo Baltimorės miesto ir apylinkės lietuviai, Marylando karinio štabo atstovas plk. Southerland, plk. K. Škirpa, Baltimorės pašto viršininkas adv. W. Laukaitis, Amerikos Legiono vietinio posto vadas.

Kariuomenės minėjimas bus tęsiamas š. m. lapkričio 15 d. Daromi žygiai, kad Arlingtono kapinėse Vašingtone ant Amerikos Nežinomojo kareivio kapo būtų leista padėti vainiką LVS "Ramovės" vardu ir ant ltn. Samuel Harris kapo gėlių. Iškilmingas minėjimas ir koncertas vyks Baltimorėje Lietuvių Svetainės salėje. Koncerto programą išpildys Brooklyno Skautų Vyčių oktetas.

Vainiko padėjime Vašingtone iškilmingame minėjime Baltimorėje kviečiami dalyvauti Lietuvos atstovas Vašingtone, LVS "Ramovės" Centro Valdyba, Amerikos Kariuomenės ir Amerikos Legiono Marylando distrikto augšti pareigūnai.

Iškilmės bus filmuojamos ir kalbos bus perduotos per Amerikos Balsą į Lietuvą. Tikimasi, kad iškilmėse dalyvaus kaimyninių Ramovės skyrių nariai ir kiti buvę kariai. **Skyriaus Valdyba**

MANCHESTERIS, ANGLIJA

Jau trys metai kaip veikia L.V.S. "Ramovė" Manchesterio skyrius. Pirmąją skyriaus valdybą sudarė pirm. V. Kupstys, sekr. J. Verbickas, ižd. A. Jakimavičius. Pirmosios organizavimo dienos buvo labai sunkios: nebuvo žinoma iš kurio galo ką reikia pradėti, bet energinga valdyba, nežiūrėdama kliūčių, ėmėsi darbo. Ruošė lietuviškus minėjimus, pasilinksminimus bei ekskursijas ir lietuviškus pobūvius, kad kiek daugiau pritrauktų naujų narių.

Kaina
2 l 5 ct

Valdyba gerai tvarkėsi ir mokėjo puikiai sugyventi su kitom esančiom šioje lietuvių kolonijoje organizacijom.

Antraisiais skyriaus darbo metais skyrius nutarė įsigyti skyriaus vėliavą. Ir štai 1957 m. lapkričio 9 d. Lietuvių Soc. Klubo patalpose skyriaus valdyba suruošė vėliavos šventinimo ir krikšto šventę. Į šventę prisirinko stebėti vėliavos šventinimo iškilmių pilnos klubo patalpos lietuvių.

Vėliavą skyriui įteikti buvo pakviestas iš Londono Lietuvos įgalioto ministerio pavaduotojas p. V. Balickas. Vėliavos šventinimo ir krikšto apeigas atliko Manchesterio klebonas kun. V. Kamaitis, pakrikštydamas vėliavą Eilinio Eimučio vardu. Tas vardas yra įsiūtas vėliavoje. Kūmais buvo pakviesti p. A. Šukys, dviejų vyčio kryžių kavalierius ir p. M. Navickienė. Skyriaus vėliavnešis yra A. Jakimavičius, jo asistentai V. Leonas ir B. Mikulskis.

Į vėliavos šventinimo apeigas buvo sukviesti visų organizacijų atstovai, be to iš Londono dalyvavo mūsų D.B.L. S-gos atstovas p. S. Nenortas. Vėliavos šventinimo apeigos ir vaišės praėjo lietuviškoje linksmoje nuotaikoje. Ir po šios šventės ramovėnai įsigijo gerą organizacinį vardą. Ir šiandieną ramovėnai veda visą organizacinį bei kultūrinį darbą ir yra vyraujantis organizacinis vienetas šioje lietuvių kolonijoje.

Negalima pamiršti nepaminėjus, kad ramovėnai puikiai reprezentuoja lietuvių vardą dalyvaudami anglų karių žuvusių karucse prisiminimo dienoje, kur tą dieną dalyvauja tūkstančiai kariuomenės dalinių, veteranai ir kitos anglų organizacijos, padėdami vainikus ant Nežinomojo Kareivio kapo. Lietuviai veteranai išsireikalavo leidimą ir jau treti metai kai dalyvauja šioje šventėje padėdami vainiką su lietuviška trispalve juosta ir tam tikru įrašu. Ir šiais metais, yra numatyta, ramovėnai dalyvaus šventėje su savo vėliava ir kartu dalyvaus eisenų parade.

Tačiau galime nusiskųsti, jog turime kolonijoje ir keleta buvusių karininkų, tik apgailėtina, kad jie deja pamiršo savas organizacijas, kurios randasi tremtyje.

Dabartinę skyriaus valdybą sudaro: pirm. V. Kupstys, sekr. K. Požėra, ižd. A. Jakimavičius, švietimo bei kult. — R. Pupelis ir ūkio reikalų — J. Navickas.

Kad ir neturime priekyje buv. augštesnio laipsnio vadų, kurie geriau vestų organizacinį darbą, bet mes cilliniai stengiamės nepritrūkti energijos ir tikimės nepalūžti savo darbo bare.

Ramovėnas

LVS RAMOVĖ NEW YORKO SKYRIUS

New Yorko skyrius buvo įsteigtas 1950 m. lapkričio 26 d. Steigiamajame susirinkime, nežiūrint nepalankių sąlygų, susirinko 13 karių-iniciatorių. Pirmojon skyriaus valdybon vienbalsiai išrinkti energingi iniciatoriai: gen. št. plk. I. Kraunaitis, K. Kepalas, J. Liaukus ir J. Kiaunė. Skyrius sau tikslu užsibrėžė: stiprinti tarpusavį ryšį, įjungti į narius apylinkėse išsibarsčiusius buvusius karius, kovoti su tautinėmis negerovėmis ir palaikyti lietuvišką kario dvasią.

Laikui einant skyrius didėjo, platėjo ir darbų sritys ir užsimojimai. Šaukiami reguliariai susirinkimai, ruošiamos paskaitos aktualiom temom, pravedami šeimyniški ir vieši pobūviai, bei vakarai-minėjimai. Skyrius tampa pripažintu visuomenėje lietuvišku ramsčiu, jungiančiu visus karius vienam tikslui — Tėvynei.

Nuo pat gyvavimo pradžios skyrius aktyviai prisideda prie KARIO rėmimo.

1950 m. gruodžio mėn. 8 d. susiburia ir moterys į BIRUTĖS dr-jos skyrių, kurio pirmininkė yra p. Popeliuškienė. Palaikomas ir remiamas Am. Liet. Legionas, padedant Valdybai, dauguma narių įsijungė ir į Legiono eiles. Remiamas Lietuvių Kultūros namų reikalas ir vedama akcija telkti lėšas.

1953 m. buvo sudarytas ryšis su latvių ir estų veteranais.

1954 m. KARIUI atsidūrus sunkion finansinėn būklėn, skyrius perima KARIO leidimą ir redaktorium pakviečia Z. Raulinaitį, administratorium L. Bilerį. Skyrius stengiasi sudaryti žurnalo leidimui tvirtesnį ir pastovesnį pagrindą.

Skyriaus Valdybos keičiasi papildydamos jėgas, tačiau skyriaus pirm-ku 6 metus išbūna, šio skyriaus siela ir iniciatorius — I. Kraunaitis, sėkmingai vadovaudamas.

1956 m. skyriaus pirm-ku išrenkamas gen. št. plk. A. Sperauskas, už nuopelnus skyriui — gen. št. plk. I. Kraunaitis įrenkamas skyriaus Garbės Pirmininku.

Kasmet rengiami platūs, pasisekę Lapkričio 23 d. minėjimai, kuriuose suburiama patriotinė liet. visuomenė, gaivinama kovotojo dvasia ir tradicijos. Kartais ruošiamos išvykos į gamtą, dėmesys kreipiamas į jaunimo klausimą, jieškoma kelių užkirsti nutautėjimui.

1957 m. valdybos pirm-ku išrenkamas A. Kirkyla, nariais V. Alksninis, J. Juodis, V. Šventoraitis, J. Zabielskis. Rūpinamasi išjudinti eilę pasyvių narių, reaguojama visais aktualiais lietuviams klausimais.

Dabartinė valdyba: pirm-kas A. Kirkyla, nariai: J. Kiaunė, A. Petkevičius, J. Tutinas, V. Šventoraitis. Valdyba stengiasi palaikyti tarp narių glaudesnį ryšį, suburti narius; įjungti į bendravimą ir šeimas, kovoti su besireiškiančiu pasyvumu ir dingimu iš lietuviško horizonto. Skyrius, vieniems išsikėlus kitur, mirus kun. prof. Meškauskui, dabar narių turi — 32.

PADĖKA IR VILTYS

Rodos Napoleonas yra pasakęs, jog karui vesti yra reikalingi tik trys dalykai, būtent: pinigai, pinigai ir dar kartą pinigai. Tie patys trys dalykai yra reikalingi ir KARIUI leisti. Tačiau ne vien tik dėl jų stokos šis padidintas KARIO numeris nėra toks, kokį jį leidėjai ir redakcija norėtų matyti.

Tiesa, lėšų stoka apribojo šio leidinio puslapių skaičių, turinį, gi, apribojo daugiau reikalingos medžiagos trūkumas kaip pinigai. Visiškai nepavyko gauti medžiagos apie partizanus Lietuvoje, surinktos tik kuklios ir bendro pobūdžio žinios apie Lietuvos Apsaugos Dalinius, kurių istorija, ištikrųjų, yra labai įdomi ir didelė. Teko pasitenkinti tik atsiminimais apie Vietinę Rinktinę, tiesa, labai įdomiais. Pagaliau, nepavyko rasti iliustracinės medžiagos pavaizduoti L. A. D. ir V. R. gyvenimą.

Čia ne vien redakcinio kolektyvo kaltė, bet neveiklumas, ir neprisirengimas mūsų brolių, buvusių karių, kurie turi tos mūsų jieškomos medžiagos, tačiau delsia prisidėti prie darbo atkurti Lietuvos karinių jėgų istoriją.

Nežiūrint trumpo laiko, vis dėlto, pavyko paruošti padidintą KARIO numerį su gausiu pluoštu vertingų straipsnių. Tikimės jog šis kuklus leidinys primins lietuviškai visuomenei tremtyje Lietuvos ginkluotųjų jėgų per 40 metų nueitą kelią, kuriame buvo pasiekta didžiausia pergalė — Nepriklausomybė ir sulaukta didžiausio pralaimėjimo — vergijos. Tačiau gausių kraujo aukų skaičius rodo, jog tauta dėjo daug pastangų kovodama dėl laisvės.

Dėkoti tenka visiems prisidėjusiems pinigais ir raštais prie šio leidinio parengimo. Ypatinga padėka priklauso plk. K. Ališauskui už pagrindinio straipsnio paruošimą.

Redaktorius